HONORÉ DE BALZAC

EVDE KALMIŞ KIZ

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN: YAŞAR AVUNÇ

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

HASAN ALİ YÜCEL KLASİKLERİ

EVDE KALMIŞ KIZ
HONORÉ DE BALZAC

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN:

YAŞAR AVUNÇ

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

Evde Kalmış Kız
HONORÉ DE BALZAC
özgün adı:
LA VIEILLE FILLE
fransızca aslından çeviren:
YAŞAR AVUNÇ
editör:
ALİ ALKAN İNAL
görsel yönetmen:
BİROL BAYRAM
redaksiyon:
ALEV ÖZGÜNER
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
istiklal caddesi, no: 144/4 beyoğlu 34430 istanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Genel Yayın: 1444

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

Mösyö Eugène-Auguste-Georges-Louis Midy

de La Greneraye Surville’e,

Kraliyet Köprüler ve Yollar İdaresi’nde mühendis,

Kayınbiraderinin sevgisinin bir belirtisi olarak.

DE BALZAC

Evde Kalmış Kız

Birçok insan kimi Fransa illerinde şöyle ya da böyle, Şövalye de Valois'lara rastlamış olabilir, çünkü bunlardan biri Normandiya'da yaşıyor, bir başkası Bourges'da bulunuyor, bir üçüncüsü 1816'da Alençon kentinde mutluluk içinde yaşamını sürdürüyordu; belki Güney'in de böyle bir şövalyesi vardı. Ancak bu kalabalık Valois ailesini sayıp dökmenin burada bir önemi yok. XIV. Louis nasıl Bourbon ailesindense, aralarında kuşkusuz Valois ailesinden olanları bulunan tüm bu şövalyeler birbirlerini o kadar az tanıyorlardı ki, birilerinden ötekilere söz etmek gerekmiyordu. Zaten tümü Bourbon'ları Fransa tahtında tam bir rahatlık içinde bırakıyordu, çünkü Valois'lı denen Orléans'lıların ilk kolunda erkek vâris bulunmadığı için IV. Henri'nin kral olduğu elbette açıktır. Bugün var olan Valois'lar IX. Charles ile Marie Touchet'nin oğlu, Angoulême Dükü Charles de Valois soyundan gelmektedir. IX. Charles ile Marie Touchet'nin soyları, aksi tanıtlanmadıkça, Rahip de Rothelin ile sona ermiş; II. Henri soyundan gelen Valois-Saint-Rémy'ler de kolye olayına[1] adı karışmış ünlü Lamothe-Valois ile son bulmuştur.

Verilen bilgiler doğru ise bu şövalyelerin her biri, Şövalye d'Alençon gibi uzun boylu, zayıf, serveti olmayan yaşlı bir soylu idi. Şövalye de Bourges göç etmiş, Şövalye de Touraine gizlenmiş, Şövalye d'Alençon ise Vendée'de savaşmış, biraz da ayaklanmıştı. Bu şövalyenin gençliğinin büyük bir bölümü Paris'te geçmiş, burada Devrim onu otuz yaşında kadınların gönlünü fethetmelerinin ortasında ansızın yakalamıştı. İlin yüksek aristokrasisi tarafından gerçek bir Valois olarak kabul edilmiş olan Şövalye de Valois d'Alençon, aynı adı taşıyanlar gibi kusursuz davranışlarıyla kendisini belli ediyor ve seçkin biri gibi görünüyordu. Her gün kentte akşam yemeği yiyor ve her akşam oyun oynuyordu. XV.

Louis ve Devrim'in ilk günleri ile ilgili bir sürü fıkra anlatıyor, kusurlarından biri olan bu huyu sayesinde çok nükteci olarak geçiniyordu. Bu küçük öykülerin, ilk kez işitildiklerinde oldukça iyi dile getirilmiş oldukları düşünülüyordu. Şövalye de Valois'nın zaten kişisel nüktelerini yinelememek ve aşklarından hiç söz etmemek gibi bir özelliği vardı; ama ince davranışları ve gülümsemeleri pek hoş patavatsızlıklara da yol açıyordu. Bu yaşlı adam Voltaire'ci yaşlı soyluların hiçbir zaman kilisede duaya gitmeme ayrıcalığını da kullanıyordu, kraliyet davasına bağlılığı göz önünde tutularak, dinsizliğine karşı da aşırı bir hoşgörü gösteriliyordu. En çok göze çarpan ince davranışlarından biri, kuşkusuz Molé'yi[2] taklit ederek, XV. Louis'nin saltanatının son zamanında güzelliğiyle ün salmış, gönül çekici bir Macar kadını olan Prenses Goritza'nın portesiyle süslü eski bir altın kutudan enfiye alma biçimi idi. Gençliğinde bu ünlü yabancı kadına bağlanmıştı ve ondan her zaman heyecanla söz ediyordu; onun yüzünden Mösyö de Lauzun'le[3] dövüşmüştü. O zamanlar neredeyse elli sekiz yaşında iken, elli yaşında olduğunu söylüyor ve bu masum aldatmacada bir sakınca görmüyordu, çünkü zayıf ve sarışın insanlara özgü avantajlar arasında, erkekleri olduğu kadar kadınları da yaşlı görünmekten kurtaran o boylu boslu, genç halini koruyordu. Evet, biliniz ki tüm yaşam ya da yaşamın ifadesi olan her türlü incelik, boylu boslu olmakta yatar. Şövalyenin özellikleri arasında, doğanın kendisine bahşettiği haşmetli burnu saymak gerekir. Bu burun solgun bir yüzü, belirgin bir biçimde, birbiriyle ilişkisi yokmuş gibi görünen ve sindirim sırasında yalnızca biri kızaran iki bölüme ayırıyordu. Olay, fizyolojinin insan yüreğiyle bu kadar ilgilendiği bir zamanda dikkate değerdir. Kızarma sol tarafta oluyordu. İnce uzun bacaklarına karşın, Mösyö de Valois'nın zayıf bedeni ve soluk teni güçlü bir sağlık durumunu ortaya koymuyor, ama o yine de bir dev gibi, oburca yemek yiyor ve kuşkusuz bu aşırı iştahını haklı göstermek için, taşrada

sıcak karaciğer hastalığı olarak anılan aşırı iştah verici bir hastalığı olduğunu ileri sürüyor, kızarmasına neden olan koşul da savlarını destekliyordu; ne var ki, yemeklerin otuz ya da kırk çeşitten oluştuğu ve dört saat sürdüğü bir ülkede şövalyenin midesi Tanrı'nın bu iyi kente bahşettiği bir lütfa benziyordu. Kimi hekimlere göre, yüzün sol yanında ortaya çıkan bu sıcaklık olağanüstü bir yüreğin belirtisiydi. Şövalyenin çapkınlıklarla dolu yaşamı bu bilimsel savları doğruluyor, bunların sorumluluğu da, bereket versin, tarihçilere yüklenmiyordu. Bu belirtilere karşın, Mösyö de Valois'nın sinirli, dolayısıyla da canlı bir bünyesi vardı. Eski bir sözü kullanarak söylersek, karaciğeri kızışırsa, yüreği de o ölçüde yanıyordu. Yüzünde kimi kırışıklıklar görülüyorsa, saçları gümüş renginde ve parlaklığında ise, bilgili bir gözlemci bunlarda tutkunun, zevkin izlerini görmüş olabilirdi. Gerçekten de, kaz ayağı denen, göz kenarında birbirine yaklaşan şakaktaki üç kırışıkla, saray merdivenleri denen yanaktaki enlemesine izler, Kythira sarayında pek değer verilen o zarif kırışıklıkları belirtiyordu. Kendini kadınlara beğendirmeye çalışan bu şövalyede her şey onun Don Juan (ladie's man) davranışlarını ortaya koyuyordu. Yıkanıp temizlenme konusunda o kadar titizdi ki, insan yanaklarını görmekten zevk alıyordu; bu yanaklar harika bir suyla ovulmuşa benziyorlardı. Kafasının saçlarının örtmeyi kabul etmediği bölümü fildişi gibi parlıyordu. Saçları gibi kaşları da tarağın sağladığı düzgünlükle ona gençlik havası veriyordu. Zaten o kadar beyaz olan cildi gizli bir nedenle aşırı derecede daha da beyazlaşmış gibi görünüyordu. Şövalye koku sürünmese de sanki çevresini serinleten bir gençlik parfümü yayıyordu. Aşırı kibar, nazik bir kadının elleri gibi bakımlı soylu kişi elleri, güzel kesilmiş pembe tırnaklarıyla dikkati çekiyordu. Kısacası, o koskocaman, dolma gibi burnu olmasaydı, şövalye bir bebeği andırırdı. Bu portreyi bir bayalığı açığa vurarak bozmaya karar vermek gerekiyor: Şövalye kulaklarını pamukla tıkıyor, bunlara hem de çok güzel bir şekilde yapılmış, zenci başı şeklinde küçük

pırlanta küpeler takıyor, ama kulaklarının delinmesinden bu yana yarım başağrılarından kurtulduğunu söyleyerek bu tuhaf uzantıları haklı göstermeye oldukça önem veriyordu: Yarım başağrıları çekmişti. Şövalyeyi kusursuz bir adam sanmıyoruz; ama yüreğinin yüzüne bunca kan gönderdiği yaşlı bekâr erkeklerin belki birtakım yüce gizlere dayalı o güzelim gülünçlüklerini bağışlamak gerekmiyor mu? Zaten şövalye de Valois zenci başı şeklindeki küpelerini o kadar başka inceliklerle bağışlatıyordu ki, toplumun zararı yeterince karşılanmış oluyordu kuşkusuz. Yaşını gizlemek ve tanıdıklarının hoşuna gitmek için gerçekten çok uğraşıyordu. Önce iç çamaşırlarına gösterdiği aşırı özeni belirtmek gerekiyor; bu, giyim kuşam konusunda kusursuz insanların bugün gösterebilecekleri tek kibarlıktır; şövalyenin giyimi her zaman aristokratlara özgü bir incelik ve beyazlıkta idi. Giysileri ilgi çekecek derecede temiz olsalar da, her zaman eskiydiler, ama ne lekeleri ne de kırışıklıkları vardı. Giysilerin korunması, şövalyenin bu konuda modaya karşı ilgisizliğini fark edenlerin gözünde başarılması çok güç bir şey sayılıyordu; şövalye, işi Galler Prensi tarafından icat edilmiş bir özenti olan, giysileri camla aşındırmaya kadar götürmüyor, ama yüksek İngiliz kibarlığının ana çizgilerini izlemek için, Alençon'lular tarafından pek takdir edilemeyecek kişisel bir kendini beğenmişlik de göstermiyordu. Dünya, kendisi için bunca masrafa girenlere karşı saygı borçlu değil midir? Bunda kötülüğe iyilikle karşılık vermeyi buyuran İncil'in en güç ilkesinin yerine getirilmesi söz konusu değil midir? Kişisel bakımındaki bu temizlik, bu özen şövalyenin mavi gözlerine, fildişi gibi beyaz dişlerine ve sarışınlığına çok uyuyordu. Ancak, bu emekliye ayrılmış Adonis'in tavırlarında erkeksi hiçbir şey yoktu ve çapkınlık konusundaki askerlik hizmetinin neden olduğu yıkımları gizlemek için allık kullanıyormuş gibi görünüyordu. Kısacası, şövalyenin sesi, onun o sarışın zarafetinin tam karşıtı gibiydi. İnsan yüreğinin kimi gözlemcilerinin düşüncesine katılmayıp şövalyenin burun

sesine sahip olduğunu düşünmedikçe, bu organı sizi gür ve abartılı seslerle şaşırtabilirdi. Bu sesin tınısı, tenorla bas arası güçlü seslerin yoğunluğuna sahip olmaksızın, İngiliz kornosunun o sağlam ve tatlı, güçlü ve yumuşacık tonlarını akla getiren gür bir ses genişliği ile hoşa gidiyordu. Şövalye, kimi monarşi yanlılarının hâlâ bırakmadığı gülünç giyim kuşamdan vazgeçmiş ve açıkça moderleşmişti. Her zaman düğmeleri yaldızlı bir kahverengi ceketle, bir tür mat ipekli kumaştan, altın tokalı bir pantolonla, işlemesiz beyaz bir yelekle, yakasız bir gömleğe sıkıca bağlı bir kravatla görünüyordu; bu bağlama şekli eski Fransız giyim tarzının son kalıntısıydı ki, bundan vazgeçemediği için arpalık sahibi papazlara özgü boynunu da gösterebiliyordu. Ayakkabıları da bugünkü kuşağın hiç anımsamadığı, cilalı siyah deri üstüne yerleştirilmiş kare şeklinde altın tokalarla kendilerini gösteriyordu. Şövalye yelek ceplerinin her birinden paralel şekilde sarkan iki saat zinciri de taşıyordu; bu da Direktuvar döneminde züppe delikanlıların beğendikleri on sekizinci yüzyıl modasının bir kalıntısıydı. İki yüzyılı birbirine bağlayan bu geçici dönem kıyafetini, Molé'nin son öğrencisi Fleury öldüğü gün Fransız tiyatro sahnesinde gizi kaybolmuş olan, markilere özgü bir incelikle taşıyordu şövalye. Bu yaşlı adamın özel yaşamı görünüşte tüm bakışlara açıktı, ama gerçekte gizemli idi. Cours Sokağı'nda, kentin en çok rağbette olan, çok nitelikli çamaşırcısı Madam Lardot'ya ait bir binanın ikinci katında, daha fazlasını söylemeyelim, mütevazı bir dairede oturuyordu. Bu durum çamaşırlarına gösterdiği aşırı özeni açıklıyordu. Talihsizliğe bakın ki Alençon halkı bir gün şövalyenin her zaman soylu bir kişi gibi davranmadığına ve yaşlılığında Césarine adında bir kadınla gizlice evlendiğine inanabildi; kadın, yüzsüzlük edip çağrılmadan gelen bir çocuğun annesiydi.

— Şövalye, diyordu bunun üzerine Mösyö du Bousquier adında biri, kendisine o kadar uzun süre ütüsünü ödünç vermiş olan kadınla evlenmişti.

Bu korkunç iftira o soylu nazik adama yaşlılık günlerinde öyle üzüntü vermişti ki, şimdi onu uzun süre beslediği ve uğrunda çok özveride bulunduğu bir umudu yitirmiş durumda bulacağız. Madam Lardot Şövalye de Valois'ya evinin ikinci katındaki iki odayı yılda yüz frank gibi küçük bir para karşılığında kiralıyordu. Akşam yemeklerini her gün kentte yiyen bu saygın soylu adam ancak yatmak üzere eve dönüyordu. Dolayısıyla tek masrafı yemek masrafıydı; yemeği de her zaman bir fincan sıcak çikolata, yanında tereyağı ve mevsim meyvelerinden oluşuyordu. Yalnızca kışın en soğuk günlerinde, özellikle de yataktan kalkma zamanında ateş yakıyordu. Saat on birle dört arasında gezintiye çıkıyor, gazete okumaya gidiyor ve ziyaretlerde bulunuyordu. Alençon'a yerleşir yerleşmez de servetinin altı yüz frank ömür boyu gelirden ibaret olduğunu bildirerek yoksulluğunu soyluca itiraf etmişti. Bu gelirin eski zenginliğinden kalan tek şey olduğunu ve gelir senedi kendisinde bulunan eskiden tanıdığı bir iş adamının bu parayı dörtte birlik miktarlar halinde ona gönderdiğini söylüyordu. Gerçekten de, kentin bir bankacısı her üç ayda bir şövalyeye Châtelet'deki[4] savcıların sonuncusu olan Parisli Mösyö Bordin tarafından gönderilen yüz elli frankı ödüyordu. Herkes bu ayrıntıları, şövalyenin itirafta bulunduğu ve kendisinden büyük gizlilik istediği ilk kişiden öğrendi. Mösyö de Valois mutsuzluğunun meyvelerini topladı: Alençon'un en seçkin ailelerinin evlerindeki sofralarda yerini aldı ve tüm gece toplantılarına davet edildi. Kumarbaz, konuşkan, sevimli ve seçkin adam yetenekleri o kadar çok beğenildi ki, kenti iyi tanıyan bu şövalye olmasa, sanki her şey eksik kalacakmış gibi görünüyordu. Ev sahibi beyler ve hanımefendiler onun onaylayan yüz hareketlerine gereksinim duyuyordu. Genç bir kadın bir baloda bu yaşlı adamın kendisine, "Ne kadar güzel giyinmişsiniz!" dediğini duysa, rakibesinin umutsuzluğa kapılmasından çok, bu övgüden mutlu oluyordu. Mösyö de Valois eski dönemin kimi

sözcüklerini iyi telaffuz edebilen tek kişiydi. Canım, cicim, canikom, kraliçem gibi sözcükler, 1770 yılının tüm küçültmeli aşk sözcükleri, şövalyenin ağzında dayanılmaz bir incelik kazanıyorlardı; ayrıca adamın abartmalı sözler söylemekte de bir üstünlüğü vardı. Cimrice yaptığı iltifatlarla yaşlı kadınların gözüne giriyordu. Bu iltifatlar herkesin, hatta gereksinim duymadığı yönetimdeki erkeklerin bile hoşuna gidiyordu. Kumardaki tutumu kendisine her yerde dikkati çektirecek ölçüde kibarca idi. Hiçbir zaman şikâyet etmezdi; kumarda kaybeden rakiplerini överdi; oyunu daha iyi oynama biçimini göstererek oyun arkadaşlarını eğitmeye girişmezdi; kâğıt dağıtma sırasında o iğrenç tartışmalar başladığında, şövalye, Molé'ye özgü bir hareketle enfiye kutusunu çıkarıp üstündeki Prenses Goritza portresine bakıyor, ağırbaşlılıkla kutunun kapağını kaldırıyor, aldığı bir tutam enfiyeyi ovuşturuyor, eliyor, toz haline getiriyor, küme yapıyor; sonra kâğıtlar dağıtılınca, onu burun deliklerine doldurmuş ve prensesi yeniden yeleğine yerleştirmiş oluyordu; ama her zaman sol cebine! Küçümseyici bir sessizlikle anlaşılmayacak bir iğneleme arasındaki bu tavrı ancak iyi yüzyılın (büyük yüzyılın tersine) bir soylu kişisi icat etmiş olabilirdi. Şövalye oyundaki beceriksiz kişileri oldukları gibi kabul ediyor ve onlardan yararlanmayı biliyordu. Hayran olunacak o değişmeyen mizacı, birçok kimsenin onun için, "Şu şövalye de Valois'ya da hayranım!" demesine yol açıyordu. Konuşması, davranışları, adamın her şeyi, bedeni gibi sarışındı sanki. Erkekleri de kadınları da gücendirmemeye dikkat ediyordu. Beden kusurlarına olduğu kadar zekâ kusurlarına karşı da hoşgörülüydü, taşra yaşantısının küçük sıkıntılarını kendisine anlatanları, Prenses Goritza'nın yardımıyla, sabırla dinliyordu: Sözgelimi, öğle yemeğindeki iyi pişmemiş yumurta, sütü kesilmiş kahve, sağlıkla ilgili gülünç ayrıntılar, sıçrayarak uyanmalar, düşler, ziyaretler gibi. Şövalyenin kendini başkasına acıyormuş gibi gösteren baygın bakışları, alışılmış bir duruşu vardı; bunlar sayesinde hoşa giden bir dinleyici oluyordu. Yerinde ve

zamanında olarak, sözlerine çok tatlı bir şekilde bir Ah! bir Ya! bir Nasıl yaptınız ki? ekliyordu. Şövalye öldü, ama onun Prenses Goritza ile yaşadığı aşk masalının en ateşli bölümlerini böyle bir yığın budalaca şey sürdükçe aklından çıkardığını hiç kimse düşünmedi. Sönmüş bir duygunun topluma yapacağı hizmetler hiç düşünüldü mü? Aşkın ne kadar toplumcul ve yararlı olduğu hiç düşünüldü mü? Bu belki, sürekli kazanmasına karşın, şövalyenin neden hâlâ kentin şımarık çocuğu olduğunu açıklayabilir, çünkü bir oyun salonundan yaklaşık on frank kazanmadan hiç ayrılmıyordu. Zaten miktarını yüksek olarak belirttiği kayıpları da çok enderdi. Onu tanımış olanların tümü hiçbir yerde, Torino Mısır Müzesi'nde bile, bu denli kibar bir mumyaya rastlamamışlardı. Dünyanın hiçbir ülkesinde asalaklık bu denli hoş şekillere bürünmemişti. En yoğun bencillik bu soylu adamda olduğundan daha iyilikçi ya da daha az kırıcı görülmemişti asla; şövalye sadık bir dostluğa değerdi. Bir kimse, Mösyö de Valois'nın evine gelip de ondan onu tedirgin edebilecek küçük bir hizmette bulunmasını rica edecek olsa, bu kimse şövalyeye vurulmadan ya da özellikle onun bu işte elinden bir şey gelemeyeceğinden ya da karışarak bu işi berbat edeceğinden emin olmadan bu evden ayrılmazdı.

Şövalyenin şüpheli yaşantısını açıklamak için, Gerçek'in, bu acımasız sefihin, boğazına sarıldığı tarihçinin, son zamanlarda, o sıkıcı görkemli Temmuz günlerinden sonra, Mösyö de Valois'nın kumarda kazandığı paranın her üç ayda yaklaşık yüz elli ekü'yü bulduğunu ve kurnaz şövalyenin olumlu şeyleri seven bir ülkede yoksul görünmemek için ömür boyu gelirini kendi kendisine göndermek cesaretini gösterdiğini Alençon halkının öğrendiğini söylemesi gerekir. Dostlarından birçoğu (adam ölmüştü, bunu not ediniz) inatla karşı çıktıkları bu durumu, Şövalye de Valois'yı liberallerin iftira ettiği saygın ve değerli bir soylu olarak kabul edip, uydurma diye nitelediler. Kurnaz kumarbazlar için ne mutlu

ki, oyun salonlarındaki izleyiciler içinde onları destekleyenlere rastlanıyor. Bir haksızlığı haklı göstermekten utanan bu hayranlar bu haksızlığı korkmadan yadsıyorlar;onları inatçılıkla suçlamayın; onların kendilerine saygıları vardır; hükümetler, yenilgilerinin Te Deum duasını okumadan, ölülerini geceleyin gömmek gibi bir özelliği onlara örnek gösteriyorlar. Zaten Şövalye de Gramont'un kendisine değer vermesine, Baron de Fæneste'in gülümsemesine, Marki de Moncade'ın elini sıkmasına yol açabilecek bu kurnazlığı göstermekte sakınca görmemişse, şövalye bu yüzden daha az sevimli bir çağrılı, daha az nükteci bir adam, daha az değişmez bir kumarbaz mıydı, Alençon kentine keyif veren hayran olunacak bir öykücüden daha mı azıydı? Zaten elindelik yasalarına uyan bu eylem bir soylu kişinin kibar davranışlarına ne açıdan aykırı idi? Bunca insan başkalarına ömür boyu gelirler sağlamak zorunda kalırken, insanın bir geliri de kendi isteğiyle en iyi dostuna bırakmasından daha doğal ne vardır? Ama Laios öldü...[5] On beş yıl kadar süren bu yaşam biçiminin sonunda şövalye on bin küsur frank biriktirmişti. Söylediğine bakılırsa, Bourbon'ların dönüşünde, eski dostlarından biri olan ve krallık maiyet süvarileri (kara atlılar) içinde eskiden teğmenlik yapmış bulunan Marki de Pombreton, göç etmesi için kendisine ödünç vermiş olduğu bin iki yüz pistolü (altın parayı) iade etmişti. Bu olay heyecan yarattı, daha sonra kimi göçmenler tarafından kullanılan borç ödeme şekli üzerinde Le Constitutionnel adlı günlük gazetenin icat etmiş olduğu şakalara karşı gösterildi. Biri Marki de Pombreton'un şövalyeye göstermiş olduğu bu soylu davranışından söz ettiğinde, zavallı adam kulaklarına kadar kızarıyordu. O zaman herkes bu servet kalıntısını nasıl kullanması gerektiği konusunda para babalarına danışmaya giden Mösyö de Valois adına seviniyordu. Restorasyon'un geleceğine güvenerek, parasını Devlet Alacaklıları Listesi'ne kaydettirip 56 frank 25 santim gelirli devlet borç senetlerine yatırdı.

Kendisini tanıyan de Lenoncourt, de Navarreins, de Verneuil, de Fontaine ve La Billardière gibi soylular, söylediğine göre, ona kralın has hazinesinden yüz franklık bir emekli maaşı sağlamış ve Saint-Louis nişanını göndermişlerdi. Unvanı ve niteliği ile ilgili bu iki görkemli sunuyu yaşlı şövalyenin hangi yolla elde ettiği hiçbir zaman bilinmedi; ancak Saint-Louis nişanı ona Batı Katolik Orduları'ndaki hizmetlerinden ötürü emekli albay unvanı verilmesine olanak sağlıyordu. O düşsel ömür boyu gelirindenden başka, ki bunu artık kimse merak etmedi, şövalye gerçekten de bin franklık bir gelire sahip oldu. Bu iyileşmeye karşın, yaşamında ve davranışlarında hiçbir değişiklik yapmadı, yalnızca nişanının kırmızı şeridi kahverengi giysisinin üstünde çok güzel durdu ve sanki bu soylu kişinin yüz ifadesini tamamladı. 1802'den başlayarak, şövalye mektuplarını oldukça kötü kazınmış, eski bir altın mühürle kapatıyordu; ama Castéran'lar, d'Esgrignon'lar, Troisville'ler bu mührün soldan sağa eğik olarak iki paralel zıhla ikiye bölünmüş ve haç şeklinde uç uca gelen, her birinin ortasında eşkenar dörtgen şeklinde küçük bir delik bulunan, altın sarısı renginde beş eşkenar dörtgen süslemeli Fransız arması taşıdığını görebilirlerdi. Armanın tümünün üstünde, siyah renkli bir başlık bölümü, bu zeminin üstünde ise kolları uçlarında çukurlaşarak genişleyen haç şeklinde gümüş renkli süsleme; damga olarak şövalye kaskı resmi, döviz olarak da VALEO[6] yazısı vardı. Valois'ların bu sözde piçi, bu soylu armalarla dünyanın tüm kraliyet arabalarına binmeliydi ve binebilirdi. Birçok insan bu yaşlı bekârın iyi oynanmış boston, reversi, whist, piket adı verilen iskambil oyunları, tavla oyunları, iyi sindirilmiş akşam yemekleri, buruna incelikle enfiye çekmeler ve dingin gezintiler ile dolu tatlı yaşamına imrendi. Neredeyse tüm Alençon bu yaşamı ciddi tutkulardan ve çıkarlardan uzak sanıyordu. Ama hiçbir insanın, şövalyeye imrenenlerin ona yakıştırdıkları kadar basit bir yaşamı yoktur. En ücra köylerde insan yumuşakçalar, görünüşte ölü

rotiferalar keşfedeceksiniz; bunlar pulkanatlılara ya da kavkıbilime tutkundurlar ve kim bilir hangi kelebekler ya da concha Veneris[7] için kendilerini paralarlar. Şövalyenin yalnızca kabukları yoktu, o ayrıca Sixte-Quint'e[8] layık derin bir düşünceyle ardına düştüğü tutkulu bir arzu da besliyordu: Zengin bir evde kalmış kızla evlenmek istiyordu; niyeti kuşkusuz Saray'ın yüksek çevrelerine yaklaşmak için bunu kendine bir basamak yapmaktı. O çok güzel giyiminin ve Alençon'da bulunmasının gizi burada yatıyordu.

Şövalye, bir çarşamba günü erkenden, kendi deyimiyle, 16 yılı ilkyazının ortasına doğru, yeşil eski damaskodan çiçekli robdöşambrını giymekte iken, kulakları pamukla tıkalı olmasına karşın, merdiveni çıkan bir genç kızın hafif ayak seslerini duydu. Az sonra kapısına yavaşça üç kez vuruldu; ardından, yanıt beklemeden, güzel bir insan yaşlı bekârın evine yılanbalığı gibi kayarak giriverdi.

— Ah! Suzanne, sen misin? dedi Şövalye de Valois, kayışın üstünde usturasını bilemeye devam ederek. Burada ne işin var, seni gidi şeytan çekici cici kız?

— Sizi hem sevindirecek hem de üzecek bir şey söylemeye geldim.

— Césarine'le mi ilgili?

— Sizin o Césarine'iniz hiç umurumda değil! dedi kız, hem şakacı, hem ciddi, hem de aldırmaz bir tavırla. Komik serüveni bu romandaki başlıca kişilerin yazgısı üzerinde büyük bir etkisi olacak bu hoş Suzanne, Madam Lardot'nun yanında çalışan bir işçi kızdı. Madam Lardot'nun firması hakkında birkaç söz söyleyelim. Atölyeler tüm zemin katı işgal ediyordu. Küçük avlu, işlemeli mendilleri, geniş ve işlemeli yakalıkları, kolsuz korsajları, kollukları, göğüs kısmı dantelli gömlekleri, kravatları, dantelleri, işlemeli giysileri, kentteki en iyi evlerin her türlü ince çamaşırlarını at kılından

iplere sermek için kullanılıyordu. Şövalye, genel tahsildarın eşinin kolsuz korsajlarının sayısına bakarak, adamın çevirdiği entrikaların listesini tutabildiğini ileri sürüyordu; çünkü kolsuz korsajlar ve geniş, işlemeli yakalıklar ile bağıntılı olarak göğsü işlemeli gömlekler ve kravatlar da vardı. Şövalye kent randevularının hesabını bu bir tür çift taraflı muhasebe yöntemiyle tutarak her şeyi tahmin edebildiği halde hiçbir zaman yersiz ve gereksiz bir davranışta bulunmadı, bir ticarethaneyi kapattırabilecek hiçbir iğneleyici söz söylemedi (ince zekâlıydı!). Bu yüzden Mösyö de Valois'yı üstün davranışlı, ama yetenekleri birçok başkalarınınki gibi dar bir çevre içinde kaybolmuş bir insan sanacaksınız. Ancak, nihayet bir erkek olduğu için, o, kadınları titreten kimi dokunaklı bakışlar fırlatmakta sakınca görmüyordu; bununla birlikte kibarlığının ne kadar derin olduğunu, sevimli zayıflıklara karşı ne kadar sempati beslediğini kabul ettikten sonra, tüm kadınlar onu sevdiler. Başmakastar, Madam Lardot'nun işlerinin yöneticisi, insanı korkutacak kadar çirkin, kırk beş yaşındaki evde kalmış kız, şövalye ile kapı komşusuydu. Üstlerinde yalnızca, kışın çamaşırların kurutulduğu tavan arası vardı. Her daire, tıpkı şövalyeninki gibi, biri sokağa, diğeri avluya bakan iki odadan oluşmaktaydı. Şövalyenin altındaki dairede, Madam Lardot'ın büyükbabası, yaşlı bir felçli oturuyordu; adam Grévin adında eski bir korsan kaptanıydı, Amiral Simeuse komutasında Hindistan'da hizmet etmişti ve sağırdı. Madam Lardot'ya gelince; o, birinci kattaki öteki dairede oturuyordu, soylu kişilere karşı öyle büyük bir zaafı vardı ki, şövalye söz konusu olduğunda adeta körleşebiliyordu. Onun gözünde Mösyö de Valois her şeyi iyi yapan mutlak bir hükümdardı. Yanında çalışan işçi kızlardan biri şövalyeye mal edilen bir mutluluktan dolayı suçlanacak olsa, Madam Lardot şöyle derdi: "Adam o kadar sevimli ki!" Bu ev, tüm taşra evleri benzeri, içinde olup bitenler saklanılamayan bir sırça köşk idiyse de, Mösyö de Valois'ya göre bir hırsız yuvası gibi sır vermeyen bir yerdi. Atölyedeki entrikaların doğuştan sırdaşı

olan şövalye, o dişi kediciklerine bir şeyler vermeden çoğu zaman açık duran kapının önünden geçmezdi: Bunlar çikolata, bonbon, kurdele, dantela, altın sarısı renginde bir haç, yani işçi kızların bayıldıkları her türlü ıvır zıvırdı. Bu yüzden bu kızcağızlar şövalyeye hayrandı. Kadınlarda bir içgüdü vardır ki, bu sayede yalnızca eteklik giydikleri için onları seven, yanlarında oldukları için mutlu olan ve çapkınlıklarından budalaca yarar beklemeyi hiçbir zaman düşünmeyen erkekleri keşfederler. Kadınlar bu bakımdan köpeklere özgü koku alma yetisine sahiptir; köpek bir toplulukta doğrudan doğruya hayvanları kutsal sayan insanın yanına gider. Zavallı Şövalye de Valois'da kendini bildi bileli duyduğu, eskiden büyük soylu kişinin ayırıcı özelliği olan, kadınları koruma gereksinimini koruyordu. Randevuevi sistemine hep bağlıydı; kadınları, her zaman iade edebildikleri için almayı iyi bilen o biricik varlıkları, zenginleştirmekten hoşlanıyordu. Öğrencilerin okul çıkışında bir simge bulmaya ya da mitler seçmeye çalıştıkları bir dönemde, hiç kimsenin henüz on sekizinci yüzyıl kızlarını ele almamış olması tuhaf değil midir? Bu on beşinci yüzyılın turnuvası değil miydi? 1550'de şövalyeler kadınlar için dövüşüyorlar, 1750'de metreslerini Longchamp'da[9] gösteriyorlardı, bugün atlarını koşturuyorlar; tüm çağlarda soylu kişi yalnızca kendine özgü bir yaşam biçimi yaratmaya çalışmıştır. On dördüncü yüzyılın uzun ve kıvrık burunlu ayakkabıları on sekizinci yüzyılın soylu kişilerinin giydikleri yüksek kırmızı topuklu ayakkabılara dönüşmüştür, metreslerin lüksü ise, 1750'de gezgin şövalyelik duygularının gösterişine benzer bir gösterişti. Ama bizim şövalye artık bir metres için varını yoğunu yitiremezdi! Açık bonolara sarılı bonbonlar yerine, bir torba içinde halis kurabiyeler sunuyordu kibarca. Alençon kentinin şanı için söyleyelim, bu kurabiyeler vaktiyle Duthé'nin[10] Kont d'Artois'dan altın kaplama gümüş bir tuvalet masası ya da bir şatafatlı araba aldığı sıradaki sevincinden daha büyük bir

sevinçle kabul ediliyorlardı. Tüm bu işçi kızlar Şövalye de Valois'nın düşmüş görkemini anlamışlardı ve ona karşı duydukları içsel yakınlığı derin bir giz olarak saklıyorlardı. Kentte kimi evlerden Şövalye de Valois hakkında kendilerine sorular sorulduğunda bu soylu adamdan ciddi bir şekilde söz ediyor, onu yaşlı biri gibi gösteriyorlardı; şövalye, yaşantısı tam bir kutsallık örneği olan saygın bir beyefendiye dönüşüyordu; ama evde papağanlar gibi onun omzuna konabilirlerdi. Şövalye, çamaşırcı kadınların gittikleri evler konusunda anlattıklarını öğrenmekten hoşlanırdı; kısacası bu kadınlar sabahları gelip ona Alençon'la ilgili dedikoduları aktarırlardı; şövalye onlara jüponlu gazetelerim, canlı makalelerim derdi; Mösyo de Sartines'in[11] hiçbir zaman hem bu kadar zeki, hem de bu kadar ucuz ve aklında bunca namussuzluk olup da bunca namusu korumuş casusları olmadı. Şövalyenin yemek yediği sırada çok mutlu biri gibi eğlendiğini not ediniz.

Gözdelerinden biri olan Suzanne espriliydi, gözü yükseklerdeydi, içinde Sophie Arnould[12] yeteneği taşıyordu. Zaten ressam Tiziano'nun, fırçasına bir Venüs resmi yapmak üzere yardım etsin diye, bir siyah kadife halı üstünde poz vermeye bir gün davet edeceği en güzel kibar fahişe kadar güzeldi; ancak yüz hatları, gözlerinin ve alnının çevresinde ince ise de, aşağı bölümde herkeste görülen o sıradan hatlar, güzelliğine gölge düşürüyordu. Burada söz konusu olan, Normandiyalı kadınlara özgü kusursuz, etine dolgun güzellikti, Farnese Herkülü'nün[13] kasları ile birleştirilmesi gereken, Rubens'in resimlerindeki vücuttu; ama Apollon'un çekici kadını Venüs'ün, Medici'ler Venüsü'nün[14] güzelliği söz konusu değildi.

— Haydi, yavrum! Bana şu küçük ya da büyük serüvenini anlatsana.

Paris’ten Pekin’e kadar şövalyenin ayırt edilmesini sağlayacak olan, onun işçi kızlara karşı o tatlı babaca davranışlarıydı; bu kızlar ona eski zaman kızlarını, on sekizinci yüzyılın haydi haydi üçte birlik bölümünde Avrupa çapında ün salmış olan ünlü opera kraliçelerini anımsatıyorlardı. Büyük şeyler gibi, Cizvitler ve korsanlar[15] gibi, Abbés denen tarikatlar, Traitants denen sahte vergi toplayıcıları gibi unutulmuş olan o kadın milletiyle vaktiyle yaşamış bu soylu adamın dayanılmaz bir saflık, karşılıksız bir iyilikseverlik, bencillikten uzak bir kendini salıverme duygusu kazandığı kesindir; Iupiter’in Alkmene’nin[16] yanında kılık değiştirmiş halidir; o Kral Iupiter ki, her şeyi kurbanı yapar, tüm öfkesiyle o üstün oklarını atar ve çılgınlıklar, hafif akşam yemekleri, kadın bolluğu içinde Olimpos’unu tüketmek ister, özellikle de Iuno’dan uzakta. Şövalye, eski yeşil damaskodan robdöşambrına karşın, konuk kabul ettiği ve içinde yer halısı yerine berbat bir duvar halısının serili olduğu, kirli eski koltukların bulunduğu, duvarları da han duvarlarına özgü bir kâğıtla kaplı odasının çıplaklığına karşın (bu duvarlarda, burada XVI. Louis’nin ve aile üyelerinin bir salkımsöğüt içine çizilmiş profilleri, şurada bir ölünün küllerini saklamaya yarayan kavanoz şeklinde basılmış soylu vasiyetname, kısacası Terör döneminde kralcılık tarafından icat edilmiş tüm o duygusal eşya vardı), yıkımlarına karşın, kötü dantellerle süslü eski bir masanın önünde sakal tıraşı olurken, on sekizinci yüzyılı yaşıyordu!.. Gençliğinin çapkınlık yüklü tüm güzellikleri ortaya çıkıyor, üç yüz bin franklık borçla zengin, kapısında içinde karşılıklı iki kanepesi olan bir arabaya sahip gibi görünüyordu. Moskova bozgunu sırasında, artık var olmayan bir ordunun taburlarına buyruklar yağdıran Berthier[17] kadar büyüktü.

— Sayın şövalye, dedi tuhaf bir şekilde Suzanne, bana öyle geliyor ki size anlatacak hiçbir şeyim yok, sizin tek yapacağınız şey, görmek.

Ve Suzanne, sözlerine bir avukat yorumu katacak şekilde, yandan poz aldı. Emin olun şakacı biri olan şövalye, usturayı boynunda eğik olarak tutup sağ gözünü işçi kıza dikti ve anlar gibi yaptı.

— Tamam, tamam canikom, birazdan konuşuruz. Ama galiba biraz acelecisin.

— Ama sayın şövalye, annemin beni dövmesini, Madam Lardot'nun beni kovmasını mı beklemeliyim? Bir an önce Paris'e gitmezsem, erkekleri bu kadar gülünç olan bu yerde hiçbir zaman evlenemeyeceğim.

— Yavrum, ne yapalım, toplum değişiyor, kadınlar şimdi ortaya çıkmakta olan o korkunç düzensizliğin soylular sınıfı kadar kurbanı. Siyasi bunalımlardan sonra sıra ahlaksal bunalımlara geliyor. Yazık, yakında kadın artık var olmayacak (kulaklarından pamukları çıkardı), kendini duygusallığa kaptırarak çok şey yitirecek; sinirlerini bozacak ve utanç duymadan arzulanan, teklifsizce kabul edilen ve içinde sarhoşlukların (zenci başı şeklindeki küpelerini temizledi) ancak bir amaca ulaşma aracı olarak kullanıldığı, zamanımızın o güzelim zevkini artık tadamayacak; kadınlar bunu hastalık haline getirecekler, bu hastalık da demlenmiş portakal yaprakları sayesinde sona erecektir (gülmeye başladı); kısacası evlilik çok can sıkıcı bir şey olacak (kıllarını yolmak için cımbızını aldı); benim zamanında ne kadar neşeli bir şeydi! XIV. Louis ve XV. Louis'nin hükümdarlık dönemleri, bunu unutma yavrum, dünyanın en iyi ahlakına veda edilen dönemler oldu.

— Ama sayın şövalye, dedi işçi kız, şimdi Suzanne'cığınızın ahlakı ve namusu söz konusu; umarım onu yüzüstü bırakmazsınız.

— O da ne demek! diye bağırdı şövalye bakımını tamamlayarak, ağzından yel alsın!

— Ya! dedi Suzanne.

— Dinle beni, şeytan çekici, dedi şövalye vaktiyle düşes adı verilen, Madam Lardot'nun onun için sonunda bulduğu büyük bir berjer koltuğa yayılıp oturarak.

Güzelim Suzanne'ı, bacaklarını dizlerinin arasına alarak kendine çekti. Kız sesini çıkarmadı; o ki sokakta o kadar kurumlu idi; o ki Alençon'lu kimi erkeklerin kendisine teklif ettikleri serveti hem namus sorunu yaparak hem de bu adamların bayağılıklarını küçümseyerek geri çevirmişti. Suzanne bunun üzerine o sözde günahını şövalyeye öyle bir cesaretle sundu ki, çok başka gizleri çok daha kurnaz yaşamlarda kurcalamış olan bu yaşlı günahkâr işi bir bakışta kestirdi. Hiçbir kızın gerçek bir namussuzluğa aldırmazlık edemeyeceğini pekâlâ biliyordu; ama bu güzel yalan yığınınına dokunup onu devirmeyi gereksiz gördü.

— Kendimize iftira ediyoruz, dedi ona şövalye, taklit edilemez bir incelikle gülümseyerek. Adını taşıdığımız o güzel kız kadar namusluyuz,[18] çekinmeden evlenebiliriz, ama burada anlamsız ve tatsız bir yaşam sürmek istemiyoruz, çok güzel kadınların akıllı iseler zengin de oldukları Paris'e susadık ve biz de budala değiliz. Dolayısıyla, zevk ve eğlenceler başkentinin bize genç Şövalye de Valois'lar, gösterişli bir araba, elmaslar, operada bir loca nasip edip etmediğini gidip görmek istiyoruz. Ruslar, İngilizler, Avusturyalılar milyonlar getirdiler, annemiz de bunlarla bizi giydirip kuşandırarak çeyizimizi hazırladı. Nihayetinde vatanseveriz, bu beylerin cebinden parasını geri alması için Fransa'ya yardım etmek istiyoruz.[19] Haydi, haydi! Seni gidi sevgili şeytan çekici, tüm bunlar hiç de fena değil. İçinde yaşadığın dünya belki biraz sesini yükseltecek, ama başarı her şeyi haklı gösterecek. Çok kötü olan şey, yavrum, parasız olmaktır; işte ikimizin de hastalığı bu. Çok zeki olduğumuz için yaşlı bir bekârı yakalayarak o güzelim küçük saygınlığımızdan yararlanmayı düşündük; ama bu

yaşlı bekâr adam, gerçekten kadın kurnazlıklarını baştan sona biliyor; bu da demektir ki senin bu işinde bir rolüm olduğuna beni inandırmak deveye hendek atlatmaktan daha zor. Paris'e git, yavrum, bir bekâr adamın gururunun zararına git oraya; seni bundan alıkoymayacağım; sana bu konuda yardım edeceğim, çünkü yaşlı bir bekâr, Suzanne, bir genç kızın doğal para kasasıdır. Beni bu işe sokma. Dinle, kraliçem, sen ki yaşamı bu kadar iyi tanıyorsun, bana çok zarar ve çok acı verirdin. Zarar mı? Ahlaka çok önem verilen bir ülkede evlenmemi engelleyebilirsin. Çok acı mı? Gerçekten de güç durumda kalırdın[20], ama bunu kabul etmiyorum, kurnaz kız! Biliyorsun ki tatlım, artık hiçbir şeyim kalmadı, bir kilise faresi gibi serseriyim. Ah! Matmazel Cormon'la evlenseydim, yeniden zengin olsaydım, elbette seni Césarine'e yeğlerdim. Bana her zaman kurşunu kaplamaya yarayan altın kadar değerli göründün, hem sen büyük bir soylu kişinin aşkı olmak için yaratılmışsın. Senin o kadar zeki olduğuna inanıyorum ki, bana oynadığın bu oyun beni hiç şaşırtmıyor, zaten bunu bekliyordum. Bir kız için bu, kılıcını kınından sıyırmak demektir. Böyle davranmak için, meleğim, üstün fikirlere sahip olmak gerekir. Bu yüzden sana değer veriyorum!

Ve bunu doğrulamak için şövalye, kızın yanağına piskoposların âyin sırasında yaptıkları gibi hafifçe vurdu.

— Ama sayın şövalye, sizi temin ederim ki yanılıyorsunuz, hem de…

Devam etmeye cesaret edemeden kızardı; şövalye bir bakışta onun tüm planını sezmiş, anlamıştı.

— Evet, anlıyorum, sana inanmamı istiyorsun! Pekâlâ, sana inanıyorum. Ama benim öğüdümü dinle, Mösyö du Bousquier'ye git. Beş altı aydır ona çamaşır götürmüyorsun değil mi? Bak! Aranızda ne olup bittiğini sormuyorum sana; ama onu tanırım, özsaygısı vardır, yaşlı bir bekârdır, çok

zengindir, iki bin beş yüz frank gelire sahiptir ve bunun sekiz yüzünü bile harcamaz. Sandığım kadar zeki isen, onun parasıyla Paris'i görürsün. Haydi cicim, haydi git onu kandır; ipek gibi ince ol ve her sözünden önce iki kere düşünüp bir kere yutkun; o, skandaldan korkan bir adamdır; sana kendisini sıkıştırma fırsatı verirse, o zaman, anlarsın ya, onu hayırseverler bürosundaki kadınlara başvurmakla korkut. Zaten adamın gözü yükseklerdedir. Kısacası, bir erkek karısı sayesinde her şeye erişmelidir. Peki, sen kocana servet sağlayacak kadar güzel, zeki değil misin? Hey, baksana, sen saraylı bir kadının yüzüne karşı bile konuşabilirsin.

Şövalyenin son sözleriyle aydınlanmış olan Suzanne koşup du Bousquier'ye gitmek arzusuyla yanıp tutuşuyordu. Aniden fırlayıp gitmemek için, şövalyenin giyinmesine yardım ederken, ona Paris hakkında sorular sordu. Şövalye verdiği bilgilerin etki yapmış olduğunu anladı ve Suzanne'dan, Madam Lardot'nun her sabah kendisine yaptığı sıcak çikolatayı yukarıya çıkarmasını Césarine'e söylemesini rica ederek, kızın dışarıya çıkmasını kolaylaştırdı. Suzanne kurbanının evine gitmek üzere sıvıştı; işte kurbanın biyografisi:

Alençon'un eski bir ailesinden gelen du Bousquier burjuva sınıfı ile önemsiz soylu sınıfı arasında ortada bir yerde bulunuyordu. Babası ceza davalarına bakan yargıç olarak görev yapmıştı. Babasının ölümünden sonra yoksul kalan du Bousquier, ilin her şeyini yitirmiş tüm insanları gibi, Paris'e servet yapmaya gitti. Devrim'in başlangıcında işe başlamıştı; hepsi de devrimcilikte dürüstlük konusunda titiz davranan cumhuriyetçilere karşın, o dönem işlerde saydamlık yoktu. Bir siyasi casus, bir kışkırtıcı, bir ordu gereçleri müteahhidi, Paris Komünü sendikası ile anlaşarak satın alıp yeniden satmak üzere göçmenlerin mallarına el koyduran bir adam; bir bakanla bir general, tümü aynı şekilde işlerin içindeydi.1793'ten 1799'a kadar, du

Bousquier Fransız ordularına erzak temin etti. O zaman görkemli bir konak satın aldı, ticaret dünyasının kodamanlarından biri oldu; Ouvrard[21] ile ortaklaşa işler yaptı; evinin kapısını herkese açık tuttu, zamanının skandal dolu yaşamına uydu, kolayca elde edilmiş çuval çuval buğdaylarla, çalınmış yiyecek paylarıyla ve Cumhuriyet'in yöneticileri için güzel eğlencelerin düzenlendiği randevuevleriyle, Cincinnatus'vari[22] bir yaşam sürdü. Yurttaş du Bousquier, Barras'nın yakın dostlarından biri oldu, arası Fouché ile olabildiğince iyi, Bernadotte[23] ile ise çok iyi idi ve Marengo'ya[24] kadar Bonaparte'a karşı gizlice dolap çevirmiş olan partiye gözünü karartıp girerek bakan olacağına inandı. Büyük bir devlet adamı olması için Kellermann'ın saldırısı ve Desaix'nin[25] ölümü gerekti. Napoléon'un başarısı sayesinde 1793 yılı siyasi kulislerine yeniden giren yeni hükümetin üst düzey memurlarından biriydi (Bk. Karanlık Bir İş). Marengo'da sonuna dek dayatarak beklenmedik bir şekilde kazanılan zafer, Birinci Konsül Bonaparte başarısızlığa uğradığı takdirde Dağlılar'ın[26] sistemine dönmek için bildiriler yayımlayan bu partinin yenilgisine neden oldu. Başarı olanaksızlığının inancı içinde olan du Bousquier servetinin çoğuyla, fiyatların düşeceği umudu içinde borsada oynadı ve savaş alanında iki kurye bıraktı: Birincisi, Melas[27] zafer kazandığında yola çıktı, ama gece dört saatlik farkla ikinci kurye gelip Avusturyalıların yenilgisini haber verdi. Du Bousquier, Kellermann ile Desaix'yi lanetledi, ama kendisine milyonlar borçlu olan Birinci Konsül'ü lanetlemek cesaretini gösteremedi. Bu kazanılacak milyonlar ve gerçek iflas arasında değişim bizim müteahhidi tüm yetilerinden yoksun bıraktı, adam günlerce sersem gibi dolaştı. Yaşamı o kadar aşırı biçimde kötüye kullanmıştı ki bu beklenmedik yıkım onu güçsüz yakaladı. Devletten alacaklarının tasfiyesi birtakım umutlar beslemesine olanak veriyordu, ama mevcut ayartıcılarına karşın, Napoléon'un, yenilgisi üzerine borsada

oynamış olan müteahhitlere karşı duyduğu kinle karşılaştı. Hoş bir şekilde Kasa Fermons diye adlandırılan Mösyö de Fermon[28], du Bousquier'yi meteliksiz bıraktı. Bu müteahhidin özel hayatındaki ahlaksızlık, Barras ve Bernadotte ile ilişkileri Birinci Konsül'ü borsadaki manevralardan daha da çok gücendirdi; du Bousquier'yi, genel tahsildarlar listesinden çıkarttı; adam az bir miktar krediyle Alençon adına kendisini bu listeye sokturmuştu. Du Bousquier'ye zenginliğinden kala kala Devlet Alacaklıları Listesi'nde kayıtlı bin iki yüz frank ömür boyu gelir kaldı; bu onu yoksulluktan kurtaran tam bir keyfi yatırımdı. Tasfiyenin sonucundan haberi olmayan alacaklıları ona ancak bin frank dondurulmuş gelir bıraktılar; ama tümü tahsil etme yoluyla ya da du Bousquier'nin sahibi olduğu Beauséant konağının satışıyla paralarını aldılar. Böylece bizim borsa oyuncusu iflasa çok yaklaştıktan sonra adını tamamıyla korudu. Birinci Konsül tarafından batırılmış ve daha önce, geçmiş hükümetlerin başkanları ile ilişkileri sayesinde kendisine büyük ün sağlamış bir adam olarak, yaşama biçimi, geçici saltanatı, gizlice kralcılığın egemen olduğu Alençon kentini ilgilendirdi. Bonaparte'a ateş püsküren, Birinci Konsül'ün zavallılığını, Joséphine'in taşkınlıklarını, on yıllık devrimin gizli olaylarını anlatan du Bousquier çok iyi kabul gördü. Bu dönemde pekâlâ kırk yaşlarında ise de, otuz altı yaşında, orta boylu, bir müteahhit gibi şişman, şakacı bir manastır kâhyası gibi açıp baldırlarını gösteren, çizgileri çok belirgin bir yüzü, yassı ama delikleri adamakıllı kıllı bir burnu olan, kara gözlü, gür kaşlı, gözlerinde Mösyö de Talleyrand'ınki gibi, ama biraz sönük kurnaz bakışlar olan biri gibi görünüyordu; cumhuriyetçilere özgü favorileri vardı, kestane rengi saçlarını çok uzun bırakıyordu. Her parmağının üstü kıllarla dolu elleri iri, belirgin, mavi damarları sayesinde kaslarının güçlü olduğunu kanıtlıyorlardı. Farnese Herkülü'nünki gibi göğsü ve gelirini taşıyacak güçte omuzları vardı. Bugün böyle omuzlar yalnızca Tortoni'de[29]

görülüyor. Erkeklerin yaşamına özgü bu lüks, geçen yüzyılda kullanılan şu üç sözcükle çok güzel bir şekilde betimlenmiş, oysa bugün ancak anlaşılıyor: Gecikmiş borç ödeyen. Öteki çağın kibar üslubuna göre, du Bousquier gerçek bir gecikmiş borç ödeyen olarak anılabilirdi. Ama Şövalye de Valois'da olduğu gibi, onda da genel görünümü ile çelişen belirtilere rastlanıyordu. Nitekim eski müteahhidin sesi kasları gibi güçlü değildi; bunun nedeni, sesinin kimi zaman iki ayaklı fokların ağzından çıkan o zayıf, ince ses gibi olması değildi: Tersine, güçlü, ama boğuk bir sesti bu; bir testerenin körpe ve ıslak bir odunu keserken çıkardığı gürültüyle kıyaslayarak hakkında ancak bir fikir yürütebilirdiniz. Kısacası, bitkin bir borsa oyuncusunun sesi söz konusuydu.

Du Bousquier parlak döneminde moda olan giyimini uzun süre korudu: Devrik çizmeler, ipekli beyaz çoraplar, tarçın rengi kabarık çizgili kumaştan kısa pantolon, Robespierre tarzı yelek ve mavi resmi giysi. Mösyö du Bousquier, Birinci Konsül'ün kini sayesinde bölgenin kralcı seçkin kişileri nezdinde kazandığı haklara karşın, Şövalye de Valois'nın da gittiği, Alençon'un Saint-Germain'i denebilecek mahalleyi oluşturan yedi sekiz aileden kabul görmedi. İlk önce kentin en saygın soylularından birinin kız kardeşi Matmazel Armande ile evlenmeye kalkıştı, ilerdeki tasarıları için adamdan büyük bir yarar sağlamayı umuyordu, çünkü parlak bir öç almanın düşünü kurmaktaydı. İsteği geri çevrildi. Vaktiyle Alençon dantela fabrikasını kurmuş olan, otlaklara ya da sığırlara sahip, toptan bez ticaretiyle uğraşan on kadar zengin ailenin kendisine ödedikleri ziyan bedelleriyle teselli buldu; bu ailelerde şans ona kendisiyle evlenecek bir yağlı kuyruk sağlayabilirdi. Yaşlı bekâr adam gerçekten de umutlarını mutlu bir evlilik olanağına bağlamıştı; zaten böyle bir olanağı çeşitli yetenekleri ona vaat eder gibi görünüyorlardı, çünkü mali konularda birçok kimsenin yararlandığı belli bir yeteneği yok değildi. Yeni kumar oynamaya başlayanları yöneten iflas etmiş bir

kumarbaz gibi, borsa oyunlarını öğretiyor, elbette bunların yollarını, olasılıklarını, yürütme biçimini gösteriyordu. İyi bir yönetici olarak tanınıyordu; sık sık onu Alençon belediye başkanı yapmak söz konusu oldu, ama cumhuriyetçi hükümetlerde çevirdiği dümenler anımsanınca bu engellendi. Hiçbir zaman il yönetiminde bir göreve kabul edilmedi. Art arda gelen hükümetler, hatta Yüz Gün hükümeti, onu Alançon belediye başkanlığa atamayı reddettiler; oysa bu onun çok istediği bir görevdi, bu göreve getirilmiş olsaydı, sonunda, göz koyduğu evde kalmış bir kızla evlenebilecekti. İmparatorluk hükümetine karşı olan kini onun önce kralcı partiye girmesine yol açmış, burada, uğradığı hakaretlere karşın kalmıştı; ama Bourbon'ların ilk geri dönüşünde, il yönetiminde görev almaması kararı değişmemişti; bu reddedilme de Burbon'lara karşı derin olduğu kadar da gizli bir kin duymasına neden oldu, çünkü açıkça fikirlerine bağlı kaldı. Alençon liberal partisi lideri, Seçimler'in görünmeyen yöneticisi oldu ve gizli manevralardaki yeteneği ve entrikalar konusundaki ustalığı Restorasyon dönemine çok büyük zarar verdi. Du Bousquier'nin, artık yalnızca kafasıyla yaşayabilen tüm insanlar gibi, kin duygularında görünüşte zayıf, ama kurumaz bir derenin dinginliği vardı. Kini, bir zenci kini gibi o kadar sessiz, o kadar sabır yüklü idi ki düşmanı yanıltıyordu. On beş yıldır için için taşıdığı öç alma duygusu hiçbir zaferle, hatta 1830 yılı temmuz günlerinin o üstün başarısıyla bile tatmin olmadı.

Şövalye de Valois, Suzanne'ı du Bousquier'ye boşuna göndermiyordu. Bu liberal ile bu kralcı, ortak umutlarını tüm kentten çok ustalıkla gizlemelerine karşın, birbirlerini karşılıklı olarak keşfetmişlerdi. Bu iki yaşlı bekâr, rakipti. Her biri ayrı ayrı, Mösyö de Valois'nın Suzanne'a sözünü ettiği Matmazel Cormon'la evlenme planı yapmıştı. Her ikisi de düşüncelerinin içine kapanmış, aldırmazlık zırhına bürünmüş durumda, bir rastlantının kendisine bu evde

kalmış kızı nasip edeceği zamanı bekliyordu. Ancak bu iki bekârı, canlı birer ifadesi oldukları sistemlerin, aralarına koyduğu olanca mesafe ayırmamış olsaydı da, rekabetleri onları yine de düşman yapardı. İnsan yaşadığı dönemlerin etkisinde kalır. Bu iki kişi herkesçe kabul görmüş bu bilginin doğruluğunu, yüzlerine, söylemlerine, fikirlerine ve giysilerine damgasını vurmuş tarihsel renklerin karşıtlığıyla kanıtlıyorlardı. Biri, esnekliği olmayan, enerjik, tavırları rahat ve kesintili, konuşması kısa ve sert, anlatım biçimi kötü, saçları siyah, gözleri siyah, görünüşte korkunç, aslında bir başkaldırı kadar güçsüzdü, böylece pekâlâ Cumhuriyet'i simgeliyordu. Öteki, yumuşak ve terbiyeli, kibar, bakımlı idi, diplomasinin ağır ama yanılmaz olanaklarıyla amacına erişiyordu, zevkine düşkündü; bu nitelikleriyle eski dalkavukluğun bir imgesiydi. Bu iki düşman neredeyse her akşam aynı alanda rastlaşıyordu. Şövalyenin savaşı kibarca ve zararsızdı, ama du Bousquier, kovulmak istemediği için bir yandan toplumun istediği görgü kurallarına uyarken, bu işte yine de daha az nazik davranıyordu. Yalnızca onlar birbirlerini iyi anlıyorlardı. Bu iki adamın elde etmek istediği küçük çıkarlar konusunda taşra insanlarının doğru gözlemleri vardı, ama hiç kimse onların rakip olduklarından kuşkulanmıyordu. Mösyö Şövalye de Valois daha üstün bir konumda idi, Matmazel Cormon'a hiçbir zaman evlenme teklifinde bulunmamıştı; oysa, ülkenin en soylu firmasında uğradığı başarısızlıktan sonra bir mevki edinme yarışına girmiş olan du Bousquier'nin isteği geri çevrilmişti. Ne var ki şövalye, rakibine Suzanne gibi çeliğine su verilip hazırlanmış bir kılıçla, adamakıllı derin ve haince bir darbe indirmek için hâlâ büyük şansı olduğunu sanıyordu. Şövalye, du Bousquier'nin sularına sonda salmış ve ileride görüleceği gibi, tahminlerinin hiçbirinde yanılmamıştı.

Suzanne, Cours Sokağı'ndan yola çıkıp Porte de Séez Sokağı ile Bercail Sokağı'ndan geçerek ağır ağır Cygne Sokağı'na kadar gitti. Du Bousquier bu sokakta beş yıl önce,

Normandiya granitinden ya da Bretagne şistinden moloz taşları gibi gri kireç taşından yapılma küçük bir taşra evi satın almıştı. Eski müteahhit buraya kente kıyasla daha rahatça yerleşmişti, çünkü parlak döneminden kalma kimi mobilyaları bırakmamıştı, ama bölgenin âdetleri bu düşkün Sardanapalos'un[30] parıltısını yavaş yavaş söndürmüştü. Evinde, eski lüksünün kalıntıları, bir ot ambarında yanan bir avize etkisi yapıyorlardı. İnsansal ya da tanrısal her türlü yapıtın bağı olan uyum, burada büyük şeylerde olduğu gibi küçük şeylerde de yoktu. Güzel bir konsolun üstünde, ancak Bretagne dolaylarında görüldüğü türden kapaklı bir su testisi bulunuyordu. Eğer odasında güzel bir halı serili ise, pencelerdeki perdelerde iğrenç bir emprime bezin üstünde gülbezekler görülüyordu. Kötü boyanmış taş şömine, berbat şamdanların yanında dura dura şerefi lekelenmiş güzel bir duvar saatine yakışmıyordu. Herkesin ayaklarını silmeden çıktığı merdiven boyalı değildi. Son olarak da, yerli bir boyacı tarafından kötü boyanmış kapılar çiğ renkleriyle gözü yoruyordu. Du Bousquier'nin simgelediği zaman gibi, bu ev de değersiz eşyalarla çok güzel şeyler karışımı bir yığın sergiliyordu. Hali vakti yerinde bir adam gözüyle bakılan du Bousquier, şövalyenin asalak yaşamını sürüyordu; her zaman da gelirini harcamayan bir zengin olarak kalacaktı. Uşak olarak yalnızca bir tür Jocrisse[31], oldukça saf, bölge yerlisi bir delikanlı vardı; du Bousquier'nin isteklerine göre yavaş yavaş eğitilmişti; du Bousquier ona bir orangutana öğretir gibi, yerleri, mobilyaları silmeyi, çizmeleri boyamayı, giysileri fırçalamayı, akşamları hava kapalı ise fenerle, yağmur yağıyorsa tahta ayakkabılarla gelip kendisini almayı öğretmişti. Kimi insanlar gibi bu adamın yalnızca tek bir kötü huya karşı yeteneği vardı: Boğazına düşkündü. Çoğu zaman, du Bousquier şatafatlı akşam yemekleri verdiğinde, ona, cepleri yan taraflarından sarkan ve her zaman bir mendil, bir bıçak, bir meyve ya da bir pasta tıkıştırıldığı için şişkin duran, mavi kareli pamuklu bezden ceketini çıkarttırır

ve kurallara uygun bir giysi giydirerek hizmet etmesi için alıp götürür, o zaman da René hizmetçilerle birlikte karnını tıka basa doldururdu. Du Bousquier'nin ödüle dönüştürdüğü böyle bir zorunluluk onun için, Breton hizmetçisinin en mutlak kibarlığı yerine geçiyordu.

— Geldiniz, ama matmazel, dedi René, Suzanne'ın geldiğini görünce, bugün gününüz değil, Madam Lardot'ya verecek çamaşırımız yok.

— Koca budala, dedi Suzanne gülerek.

Güzel kız, René'yi sütte pişirilmiş, karabuğdaydan yapılma bir çanak dolusu galetayı bitirmesi için rahat bırakarak yukarıya çıktı. Henüz yatakta olan du Bousquier yine servet planlarını kafasında evirip çevirmekteydi, çünkü zevk portakalını fazla sıkmış olan tüm insanlar gibi, artık yalnızca hırslı olabilirdi. Servet hırsının ve kumar merakının sonu yoktur. Bu yüzden, çok düzenli bir insanda beyinden kaynaklanan tutkular yürekten kaynaklanan tutkulardan her zaman daha uzun ömürlü olacaklardır.

— İşte geldim, dedi Suzanne, perdelerini zorbaca bir sertlikle çekip çubukları üzerinde gıcırdatarak sayvanlı yatağın üstüne oturdu.

— Ne var, güzelim? dedi yaşlı bekâr kıçının üstünde doğrularak.

— Mösyö, dedi Suzanne ciddi ciddi, benim böyle gelişime şaşmış olmalısınız, ama içinde bulunduğum şartlarda herkesin ne diyeceğine aldırış edebilecek durumda değilim.

— Neymiş bunlar ha! dedi du Bousquier kollarını kavuşturarak.

— Peki, beni anlamıyor musunuz? dedi Suzanne. Zavallı bir kız için, diye devam etti hafiften kibarca somurtarak, gelip bir adamı sizin önemsiz saydığınız şeylerle tedirgin etmenin

ne kadar gülünç olduğunu biliyorum. Ama beni iyi tanısaydınız, mösyö, benim size bağlanacağım kadar bana bağlanacak bir erkek için tüm yapabileceğim şeyleri bilseydiniz, benimle evlenmiş olmaktan hiçbir zaman pişmanlık duymazdınız. Size çok yararlı olabileceğim yer, örneğin, burası değil; ama Paris'e gitseydik, sizin gibi zeki ve yetenekli bir erkeği, hükümetin baştan aşağı değiştiği ve yabancıların egemen oldukları bir sırada nereye götürebileceğimi görürdünüz. Nihayet, aramızda kalsın, söz konusu olan bir felaket mi? Bu, bir gün pahalıya ödeyeceğiniz bir mutluluk değil mi? Kiminle ilgileneceksiniz? Kim için çalışacaksınız?

— Kendim için, elbette! diye sertçe bağırdı du Bousquier.

— Sizi gidi yaşlı canavar! Hiçbir zaman baba olamayacaksınız, dedi Suzanne, bu sözüne kehanetvari bir lanet havası vererek.

— Haydi, saçmalamayı bırak Suzanne, dedi du Bousquier, hâlâ düş gördüğümü sanıyorum.

— Peki, size hangi gerçek gerekiyor ki? diye bağırdı Suzanne ayağa kalkarak.

Du Bousquier, düşüncelerinde müthiş bir karışıklığı ifade eden sıkıntılı bir hareketle başındaki pamuklu takkesini döndüre döndüre ovuşturdu,

— Ama buna inanıyor, dedi Suzanne kendi kendine, hem bundan dolayı böbürleniyor da. Tanrım, şu erkekleri tavlamak ne kadar kolay!

— Suzanne, sen ne halt etmemi istiyorsun ha? Bu ne kadar olağanüstü… Ben sanıyordum ki… Gerçek şu ki… Ama hayır, hayır, bu olanaksız…

— Nasıl olur, benimle evlenemez misiniz?

— Ah! Gerçekten hayır! Verdiğim sözler var.

— Matmazet Armande’a mı, yoksa Matmazel Cormon’a mı? İkisi de sizi daha önce reddetti. Dinleyin Mösyö du Bousquier, onurumun sizi zorla belediyeye götürmek için jandarmalara gereksinimi yok. Kocasız da kalmayacağım, ama değerimi bilmeyen bir adamı da istemem. Bir gün bu davranış biçiminizden pişman olacaksınız, çünkü bugün malınızı almayı reddederseniz, dünyada hiçbir şey, ne altın, ne gümüş, bir daha bu malı size geri vermemi sağlayabilir.

— Peki, Suzanne, emin misin?..

— Ah! Mösyö! dedi işçi kız erdemi ile şişinerek, siz beni kim sanıyorsunuz? Bana verdiğiniz, tek kusuru hırs kadar aşkla da dolu olmak olan zavallı bir kızı mahveden sözleri anımsatmıyorum size.

Du Bousquier sevinç, güvensizlik, hesap gibi bir sürü karşıt duygu içinde kalmıştı. Uzun süredir Matmazel Cormon’la evlenmeye kararlıydı, çünkü böylece, üzerinde düşünüp durduğu Anayasa, ona göz koyduğu milletvekilliği konusunda o güzelim siyasi yolu açacaktı. Evde kalmış kızla evlenmesi onu kent içinde o kadar yüceltecekti ki, büyük bir nüfuz sahibi olacaktı. Bu yüzden o şeytan Suzanne’ın kopardığı fırtına onu şiddetli bir sıkıntıya sokmuştu. Bu gizli umudu olmasa, bunu düşünmeden Suzanne’la evlenirdi. Kesinlikle Alençon Liberal Partisi’nin başına getirilirdi. Böyle bir evlilikten sonra, yüksek sosyeteden vazgeçip, kuşkusuz onu adayları olarak omuzları üstünde taşıyacak tacirlerin, zengin fabrikatörlerin, sığır besleyicilerinin burjuva sınıfının içine düşecekti yeniden. Du Bousquier şimdiden solu da öngörüyordu. Ciddi ciddi düşünüp taşındığını gizlemiyor, elini takkesi düştüğü için çıplaklığı ortaya çıkmış başında gezdiriyordu. Amaçlarını aşan ve umut ettikleri şeylerden daha iyisini bulan tüm insanlar gibi, Suzanne da şaşırıp kalmıştı. Şaşkınlığını gizlemek için, baştan çıkarıcısı

karşısında kederlenen kandırılmış bir kız tavrı takındı; ama içinden kurnaz bir işçi kız gibi gülüyordu.

— Sevgili çocuğum, böyle masallara karnım tok BENİM!

Eski müteahhidin düşünüp taşınması bu kısa tümceyle son buldu. Du Bousquier kadınlar tarafından tavlanmak istemeyen ve tüm kadınları aynı şüpheli sınıfın içine sokan o kinik filozofların okuluna bağlı olmakla övünüyordu. Genellikle zayıf olup, yerleşik inançlara karşı gelen bu insanların kadınlar için bir tür din kitabı vardır. Onlara göre, Fransa kraliçesinden tutun, kadın şapkacısına kadar, tüm kadınlar esas olarak inançsız, namussuz, katildirler, hatta biraz düzenbaz, köküne kadar yalancıdırlar, saçmalıklardan başka bir şey düşünemezler; her biri zararlı bir çengidir; ama dans etmelerine, şarkı söylemelerine ve gülmelerine izin verilmesi gerekir. Bu filozoflar kadınlarda ne kutsal ne de yüce bir şey görürler; onlara göre, duyuların şirselliği değil, kaba şehvet düşkünlüğü önemlidir. Onlar mutfağı yemek salonu sanan oburlara benzerler. Bu hukuksal görüş içinde, eğer kadın sürekli olarak baskı altında tutulmazsa, erkeği köleye çevirir. Bu bakımdan du Bousquier yine Şövalye de Valois'nın karşıtı idi. Konuşurken takkesini yatağının ayakucuna fırlattı, tıpkı bir afaroz etme ayini yönetirken kural gereği kalın mumu devirip fırlatan Papa Gregorius gibi. Ve Suzanne böylece bu yaşlı bekârın tepesinde takma saçları olduğunu öğrendi.

— Unutmayın ki, Mösyö du Bousquier, dedi Suzanne görkemli bir şekilde, sizin için buraya gelmekle görevimi yaptım; unutmayın ki size evlenme teklifinde bulunmak ve sizden evlenme teklifi beklemek zorundan kaldım; ama yine unutmayın ki bu davranışımda kendisine saygı duyan bir kadının onurunu gözettim: Bir budala gibi ağlayıp alçalmadım; ısrar etmedim, sizi hiç tedirgin etmedim. Şimdi durumumu anladınız. Alençon'da kalamayacağımı biliyorsunuz: Annem beni dövecek, Madam Lardot ilkelerine

adamakıllı bağlıdır: Beni kovacaktır. Ben, zavallı işçi kız, hastaneye mi gideceğim, ekmek parası için dilenecek miyim? Hayır! Kendimi Brillante ya da Sarthe Irmağı'na atmayı yeğlerdim. Ama Paris'e gitmem daha kolay değil mi? Annem beni oraya göndermek için bir bahane bulacaktır: Beni isteyen bir amca, ölmek üzere olan bir teyze, bana iyilik yapmak isteyen bir hanımefendi gibi. Yalnızca, yolculuk için gerekli paraya ve sizin de bildiğiniz her şeye… sahip olmak söz konusu.

Bu haber du Bousquier için, Şövalye de Valois'ya kıyasla bin kez daha önemliydi; ama ancak kendisi ve şövalye bu öykünün sonunda ortaya çıkacak olan gizi biliyorlardı. Şimdilik Suzanne'ın yalanı yaşlı bekârın kafasında son derece büyük bir karışıklığa neden olduğu için, onun ciddi bir düşünceye varamadığını söylemek yeterlidir. Bu şaşkınlık ve içsel sevinci olmasa (çünkü özsaygı, kurbanı hiç eksik olmayan bir dolandırıcıdır), yüreği henüz bozulmamış Suzanne gibi namuslu bir kızın, böyle bir tartışmaya girmeden ve ondan para istemeden önce, yüz kez ölmüş olacağını düşünürdü. Bu işçi kızın bakışlarında da, oyuna sürecek para bulmak için cinayet işleyecek bir kumarbazın o acımasız alçaklığını keşfetmiş olurdu.

— Demek Paris'e gideceksin?

Bu sözü duyan Suzanne'ın gri gözleri sevinçle parladı, ama tuzu kuru du Bousquier hiçbir şey görmedi.

— Elbette, mösyö!

Du Bousquier tuhaf yakınmalara başladı: Evi için son ödemeyi yapmıştı; boyacıya, duvarcıya, marangoza da ödeme yapmak zorundaydı; ama Suzanne onu serbest bırakıyor, bir rakam söylemesini bekliyordu. Du Bousquier yüz ekü teklif etti. Suzanne tiyatro dilinde denildiği gibi "yanlış çıkış" yaparak kapıya doğru yöneldi.

— Hey! Nereye gidiyorsun? dedi du Bousquier kaygılanarak. İçinden de şöyle söylüyordu: “İşte güzel bekâr hayatı. Eğer ona o işlemeli yakasını buruşturmaktan başka bir şey yaptığımı anımsıyorsam, şeytan çarpsın beni!.. Ve, pat! Hiç vakit kaybetmeden önünüze üzerinize çekilmiş bir poliçe çıkarmak için de bir şakayı bahane ediyor.”

— Ama, mösyö, dedi Suzanne ağlayarak, Anneler Derneği’nin veznedarı Madam Granson’a gideceğim; bildiğim kadarıyla o, benimle aynı durumda olan bir kızı felaketin eşiğinden döndürmüş.

— Madam Granson ha!

— Evet, dedi Suzanne. Anneler Derneği’nin başkanı Matmazel Cormon’un akrabası o. Kusura bakmayın, şunu da söyleyeceğim; kentin hanımefendileri bir dernek kurdular; bu dernek birçok zavallı kadının çocuklarını öldürmesini engelleyecek; bu zavallıcıklardan biri, güzel Faustine d’Argentan, daha üç yıl önce Mortagne’da öldürüldü.

— Al, Suzanne, dedi du Bousquier, ona bir anahtar uzatarak; çekmeceyi kendin aç, içinde hâlâ altı yüz frank kalmış olan keseyi al. Tüm param bu.

Yaşlı müteahhit, o üzgün haliyle, karar verirken ne kadar az ince davrandığını gösterdi.

— Seni yaşlı pinti! dedi Suzanne içinden, senin o takma saçından herkese söz edeceğim.

Du Bousquier’yi, ona hiçbir şey vermemiş, ama onu anlamış, ona yol göstermiş olan ve işçi kızları yüreğinde taşıyan o zarif Şövalye de Valois’yla kıyaslıyordu.

— Eğer beni kandırıyorsan, Suzanne, diye bağırdı, kızın elini çekmecede görünce, o zaman seni…

— Ama mösyö, dedi Suzanne, onun sözünü aşırı bir yüzsüzlükle keserek; onları isteseydim, vermeyecek miydiniz?

Kibarlık zeminine yeniden döndürülünce, bizim müteahhit o eski güzel günlerini anımsadı ve onama anlamında bir homurtu ile yanıt verdi. Suzan keseyi alıp yaşlı bekârın kendisini alnından öpmesine izin vererek dışarıya çıktı. Adamın bu sırada şöyle der gibi bir hali vardı: “Bana pahalıya mal olan bir hak bu. Çocuk katilliği ile suçlanan bir kızı baştan çıkaran kişi olarak, Ağır Ceza Mahkemesi’nde bir avukat tarafından hırpalanmak daha iyi.”

Suzanne keseyi kolunda taşıdığı ince söğüt dallarından yapılma bir tür çantanın içine gizleyip du Bousquier’nin cimriliğini lanetledi, çünkü o bin frank istiyordu. Bir kız çılgınca bir arzuya kapılıp da dalavere yoluna adımını attı mı ilerler. Güzel ütücü kız Bercail Sokağı’na girdiğinde, masrafları için hesapladığı miktarı belki Matmazel Cormon’un başkanı olduğu Anneler Derneği’nin tamamlayabileceğini düşündü. Bu miktar Alençon’lu bir işçi kıza göre çok fazlaydı. Hem du Bousquier’den nefret ediyordu. Yaşlı bekâr, sözde suçunun gizinin Madam Granson’a açılmasından korkar gibi görünmüştü; oysa Suzanne, Anneler Derneği’nden beş para alamamak tehlikesi pahasına, Alençon’dan ayrılırken, eski müteahhidi içinden çıkılmaz bir taşra dedikodusu kazanına düşürmek istedi. İşçi kızların her zaman maymunlara özgü biraz kötücül zekâsı vardır. Böylece Suzanne üzgün bir yüz ifadesi takınarak Madam Granson’un evine girdi.

Jena savaşında ölen bir topçu albayının dul eşi Madam Granson’un tüm serveti dokuz yüz franklık küçük bir emekli aylığı ile yüz ekülük kişisel gelirden ibaretti; ayrıca eğitimi ve bakımı, biriktirdiği paraları eritmiş olan bir oğlu vardı. Madam Granson, Bercail Sokağı’nda, bir yolcunun küçük kentlerin anacaddelerinden geçerken bir bakışta gözüne

çarpan o kasvetli zemin katlarından birinden oturuyordu. Katın kapısına piramit şeklinde üç basamakla çıkılıyordu: Girişteki koridordan bir iç avluya geçiliyordu; bu koridorun ucunda da bir tahta merdiven vardı. Koridorun bir yanında yemek odası ve mutfak yer alıyordu; öteki yanında ise gerektiğinde kullanılan bir salon ve dul kadının yatak odası. Bu evin birinci katının üstündeki tavan arasında kalan yirmi üç yaşındaki delikanlı oğul Athanase Granson, akrabası Matmazel Cormon'un kent belediyesinde kendisine sağladığı küçük bir işten aldığı altı yüz frankı eve harcaması için annesine getiriyordu; Evlendirme Dairesi'nde çalışıyordu. Bu bilgilere bakarak, Madam Granson'un, sarı perdelerin, sarı Utrecht kadifesiyle kaplı mobilyanın bulunduğu o soğuk salonunda, bir ziyaretten sonra, parlatılmış kırmızı karolar kirletilmesin diye sandalyelerin önüne koyduğu küçük paspasları kaldırdığını, sonra yastıklarla donatılmış koltuğuna ve iki pencere arasında, topçu albayının portresinin altına yerleştirilmiş dikiş makinesinin başındaki işine döndüğünü herkes gözünün önüne getirebilir. Koltuğuna oturduğunda, gözleriyle Bercail Sokağı'nı tarıyor ve geleni gideni görüyordu. Solgun ve sanki üzüntüden perişan olmuş yüzü ile uyumlu olan orta sınıfa özgü sade giyimi içinde, iyi bir kadındı. Yoksulluğun kesin alçakgönüllülüğü, zaten buram buram dürüst ve katı taşra töreleri kokan bu evin tüm eşyalarında kendini hissettiriyordu. O sırada ana oğul yemek odasında birlikte idiler; tereyağı, turp ve yanında bir fincan kahveden oluşan kahvaltılarını ediyorlardı. Suzanne'ın ziyaretinin Madam Granson'a vereceği memnunniyetin anlaşılması için, ana-oğulun gizli çıkarlarını açıklamak gerekiyor.

Athanase Granson zayıf, solgun, orta boylu bir gençti; çukur yüzünde düşüncelerle dolu kara gözleri sanki iki kömür lekesi oluşturuyordu. Yüzünün biraz düzensiz çizgileri, ağzının kıvrımları, ani bir çıkıntı oluşturan çenesi, mermer gibi düzgün alnı, kendisine atfettiği güçle çelişen,

yoksulluk duygusunun yol açtığı melankolik ifade, yeteneği hapsolmuş bir insanı belirtiyordu. Bu yüzden, Alençon kenti dışında her yerde, dış görünüşü sayesinde, kimliğini açığa vurmadan, dehasını görebilen üstün insanların ya da kadınların yardımını sağlayabilirdi. Bu, deha olmasa da, dehanın aldığı şekildi; bu, yüce bir yüreğin gücü olmasa da, bu gücün gözlerine ilettiği parlaklıktı. Athanase, en yüksek duyarlılığı gösterebilmesine karşın, yoksulluğun buzları onun cesaretini ortaya koymasını engellediği gibi, çekingenlik kabuğu onda gençliğin güzelliklerini bile yok ediyordu. Çıkış yolu, takdiri, teşviki olmayan taşra yaşamı, onun içinde bir düşüncenin henüz ortaya bile çıkmadan öldüğü bir daire çiziyordu. Zaten Athanase, yoksulluğun seçkin kişilerde coşturduğu, bu kişileri insanlarla ve olaylarla savaşımları sırasında yücelten, ama yaşama başlar başlamaz da yükselişlerini engelleyen o yabanıl gurura sahipti. Deha iki şekilde davranır: Ya Napoléon ve Molière'de olduğu gibi, malını görür görmez alır ya da sabırla kendini ortaya koyduğunda, birilerinin gelip onu bulmasını bekler. Genç Granson kendilerini tanımayan ve kolayca cesareti kırılan yetenekli insanlar sınıfındandı. Düşüncelere dalmayı seven bir ruha sahipti; eylemlerden daha çok düşüncelerle yaşıyordu. Belki, dehayı Fransızlara özgü o tutkulu pırıltı olmaksızın düşünemeyenlere göre, Athanase eksik kalmış biri gibi görünebilirdi; ama o, kafalı adamlar dünyasında güçlüydü ve sıradan insanların algılayamayacağı bir dizi heyecan sonunda, bu heyecanlara son veren ve budalalara onun için "deli bu" dedirten ani kararlara varabilirdi. Dünyanın yoksulluk üstüne akıttığı horgörü Athanase'ı mahvediyordu: Bir yalnızlığın hava akımından yoksun sinir bozucu sıcaklığı, durmadan gerilen yayı gevşetiyor ve ruh bu sonuçsuz korkunç oyundan yorgun düşüyordu. Athanase Fransa'nın en ünlü kişileri arasında yer alabilecek birisiydi; ama bir kafese kapatılıp da orada yemsiz kalan bu kartal, ateşli gözleriyle gökyüzünü ve dehanın süzüldüğü Alpler'i seyrettikten sonra açlıktan ölecekti. Kent Kitaplığı'ndaki

çalışmaları dikkatten kaçmışsa da, o, parlak düşüncelerini ruhuna gömüyordu, çünkü bunlar ona zarar verebilirlerdi; ama yüreğinin gizini, yanaklarını çökerten ve yüzünü sarartan bir tutkuyu daha da derinde gömülü tutuyordu. Gizli rakipleri olan Şövalye de Valois ile du Bousquier'nin göz koydukları, uzaktan akrabası Matmazel Cormon'u seviyordu. Bu aşka bir hesap yol açmıştı. Matmazel Cormon kentin en zenginlerinden biri sayılıyordu; zavallı çocuk maddi mutluluk arzusuyla, annesinin yaşlılık günlerini parlak geçirmesine yönelik kafasında bin kez olgunlaştırdığı dilekle, düşünceleriyle yaşayan insanlar için gerekli gönenç hırsıyla matmazeli sevmeye yönelmişti; ama bu çok masumca çıkış noktası gözünde tutkusunu lekeliyordu. Üstelik, yirmi yaşında bir delikanlının kırk yaşında bir kıza olan aşkını çevrenin alay konusu yapmasından korkuyordu. Bununla birlikte, aşkı gerçekti; çünkü başka her yerde gerçekdışı gibi görünebilen bu türden bir şey, taşrada gerçekleşebilir. Nitekim, buralarda ahlak rastlantısız, hareketsiz, gizsiz olduğu için, evlilikleri zorunlu kılar. Hiçbir aile ahlakı bozulmuş bir genci kabul etmez. Bir başkentte, Athanase gibi bir gencin Suzanne gibi güzel bir kızla ilişkisi ne kadar doğal görünse de, evlenilecek zengin birinin servetinin kötü bir geçmişe sünger çektiği bir yerde, taşrada, bu ilişki korkutur ve yoksul bir gencin evliliğini önceden geçersiz sayar. Kimi ilişkilerin bozukluğu ile içten bir aşk arasında, serveti olmayan duygulu bir erkek duraksayamaz: Erdemin mutsuzluklarını kötülüğün mutsuzluklarına yeğler. Ancak taşrada bir genç erkeğin âşık olabileceği kadınlar enderdir. Bu genç her şeyin hesaba dayalı olduğu bir ülkede güzel bir zengin kızı elde edemez; yoksul bir kızı sevmesi de yasaktır; bu, taşralıların dedikleri gibi, açlıkla susuzluğu evlendirmek olur; kısacası, keşişlere özgü bir yalnızlık genç yaşta tehlikelidir. Bu düşünceler taşra yaşamının neden bu kadar güçlü bir biçimde evlilik üzerinde temellendiğini açıklıyor. Bu yüzden, yoksulluğun bağımsızlığına dayanmak zorunda olan ateşli ve canlı dehaların tümü, düşünceye

hoyratça bir aldırmazlıkla eziyet edilen, tek bir kadının bile bir bilimadamının ya da bir sanat adamının yanında ne hayırsever rahibe olabileceği, ne hayırsever rahibelik yapmak isteyeceği o soğuk bölgeleri terk etmek zorundadır. Athanase'ın Matmazel Cormon'a olan aşkının kimler farkına varacaktır? Ne haremleriyle toplumun sultanları olan o zengin insanlar, ne önyargıların alışılmış yolunu izleyen burjuvalar, ne de sanatçıların aşklarından bir şey anlamak istemeyip, her iki cinsin aynı yasalarla yönetildiklerini düşünerek, onlara kendi erdemlerinin yasasını zorla kabul ettiren kadınlar. Burada belki bu işi, tüm güçlerinin gerildiği sırada bastırılmış ilk cinsel arzuları yüzünden acı çeken gençlere, yoksulluğun sıkıştırmasıyla tıkanan dehaları sakatlanmış sanatçılara, önce eziyet edilip, çoğu zaman desteksiz, dostsuz kalıp da sonunda, acı çekmiş ruh ve bedenin çifte kaygısını ortadan kaldıran yeteneklere bırakmak gerekir. Bunlar Athanase'ın içini kemiren kanserin sancılı nöbetlerini iyi bilirler; bunlar araçları bulunmayan son derece yüce amaçlar karşısında yapılmış o uzun ve acımasız tartışmaları kışkırtmışlar; deha doğurganlığının çorak bir kumsalı tıkadığı yerde duyulmamış başarısızlıklara uğramışlardır; bunlar arzuların büyüklüğünün hayal gücünün genişliği ile orantılı olduğunu bilirler; ne kadar çok yükselirlerse, o ölçüde de düşerler. Ve bu düşmeler sırasında az mı bağ kopar! Keskin görüşleriyle, Athanase gibi, kendilerini bekleyen ve yalnızca bir tülle ayrılmış olduklarını sandıkları parlak geleceği keşfetmişlerdir; görmelerini engellemeyen bu tülü toplum tunçtan bir duvara dönüştürmüştür. Bir içsel yönelimle, bir sanat duygusuyla dürtülüp birçok kez kendilerini toplumun durmadan maddeleştirdiği duyguların bir aracı kılmaya da çalışmışlardır. Nasıl olur! Taşra, evliliği kendisine refah sağlamak amacıyla hesaplar ve ayarlar; yoksul bir sanatçının, bir bilimadamının evlilik için iki amaç belirleyip, varlığını güvence altına alarak düşüncesini tehlikeden kurtarmak için evlilikten yararlanması yasaktır, öyle mi? Bu

düşüncelerle kışkırtılan Athanase Granson önce, Matmazel Cormon ile evliliğini, belirlenmiş yaşamını bir tür durdurma biçimi olarak düşündü; üne doğru yükselebilecek, annesini mutlu kılabilecekti ve kendisini Matmazel Cormon'u bağlılıkla sevebilecek biri gibi görüyordu. Kısa bir süre sonra, farkına varmadan kendi iradesi gerçek bir aşk yarattı: Evde kalmış kızı incelemeye başladı ve alışkanlığın etkisiyle, sonunda onun kusurlarını unutup yalnızca güzel yanlarını görür oldu. Yirmi üç yaşındaki bir gençte duyguların aşkı üzerinde az mı etkisi vardır! Duyguların ateşi onun gözleriyle kadın arasında bir tür prizma oluşturur. Bu açıdan, Chérubin'in sahnede Marcelaine'e sarılması Beaumarchais'nin dehasının bir belirtisidir.[32] Ama yoksulluğun Athanase'ı içinde bıraktığı o derin yalnızlıkta, Matmazel Cormon'un Athanase'ın bakışlarını egemenliği altına alan tek varlık olduğu, gözlerini durmadan cezbettiği, günün tam da onun üstüne doğduğu düşünülürse, bu aşk doğal karşılanmaz mı? Son derece derinde gizli bu duygunun günden güne büyümesi gerekti. Arzular, acılar, umut, düşüncelere dalmalar, her saatin kendi su damlasını eklemesiyle, Athanase'ın ruhunda yayılan gölü dinginlik ve sessizlik içinde kabartıyordu. Duyguların yardımıyla hayal gücünün çizdiği daire büyüdükçe, Matmazel Cormon o ölçüde görkemli oluyor, Athanase'ın çekingenliği de o ölçüde çoğalıyordu. Anne her şeyi keşfetmişti. Taşra kadını olarak anne bu işin avantajlarını içinden safça hesaplıyor, kendi kendine Matmazel Cormon'un yirmi üç yaşında, çok yetenekli, ailesi ve ülke için yüz akı olacak bir delikanlıyla evlenmekle çok mutlu olacağını söylüyordu; ama Athanase'ın servetinin azlığının ve matmazelin yaşının bu evlenmenin karşısına çıkardığı engeller ona aşılamaz gibi görünüyordu; bunları aşmak için sadece sabır gerektiğini düşünüyordu. Du Bousquier gibi, Şövalye de Valois gibi, onun da bir taktiği vardı; koşulları kolluyor, çıkarın ve analığın sağladığı incelikle uygun saati bekliyordu. Madam

Granson Şövalye de Valois'ya hiç güvenmiyordu; ama du Bousquier'nin, reddedilmiş olmasına karşın, evlenme isteğini koruduğunu tahmin etmişti; yaşlı müteahhidin usta ve gizli düşmanı olan Madam Granson oğluna hizmet etmek için bu yaşlı adama duyulmamış bir kötülük yapacaktı; ama Athanase'a gizli oyunlarından henüz hiç söz etmemişti. Şimdi, Suzanne'ın yalanının gizi Madam Granson'a açıklandıktan sonra, bu açıklamanın kazanacağı önemi kim anlamayacaktır? Anneler Derneği'nin veznedarı olan bu iyiliksever kadının elinde ne büyük bir silahtı bu! Erdemli Suzanne için para toplarken haberi nasıl da iyilik taslayarak yayacaktı!

Bu sırada, Athanase, düşünceli düşünceli dirseklerini masaya dayamış, karoları kırmızı, sandalyeleri hasır, tahta büfesi boyalı, dama tahtasına benzeyen perdeleri pembe ve beyaz renkli, duvarları eski bir meyhane kâğıdıyla kaplı ve mutfağa camlı bir kapıyla açılan bu zavallı salonu dikkatli bakışlarla seyrederek kaşığını boş kâsesinin içinde oynatıp duruyordu. Arkasını annesinin karşısındaki şömineye verdiği, şömine de neredeyse kapının önünde bulunduğu için, solgun ama sokağın ışığıyla adamakıllı aydınlanmış, güzel siyah saçlarla çevrili bu yüz, umutsuzlukla canlanmış ve sabah düşünceleriyle alevlenmiş bu gözler ansızın Suzanne'ın bakışlarına takıldılar. Kuşkusuz yoksulluğun ve yürek acılarının içgüdüsüne sahip bu işçi kız, nereden fışkırdığı bilinmeyen, açıklaması olmayan, yerleşmiş inançlara karşı gelen kimi insanların yadsıdıkları, ama o sempatik darbesi birçok kadın ve erkek tarafından sınanmış bu elektrik kıvılcımını duyumsadı. Bu aynı zamanda geleceğin koyu karanlıklarını aydınlatan bir ışık, paylaşılmış aşkın o arı hazlarının bir önsezisi, birbirini anlamanın kesinliğidir. Bu, özellikle de, duyguların klavyesi üstüne bir usta elinin becerikli ve güçlü bir biçimde dokunması gibidir. Gözler karşı konulamaz bir çekimle büyülenir, yürek hop eder, mutluluk melodileri ruhta ve kulaklarda yankılanır, bir

ses: “Bu, o” diye haykırır. Sonra, düşünce soğuk sularını bu kaynayan heyecanın üstüne püskürtür genellikle ve her şey söylenmiş olur. Bu sırada Suzanne’ın gönlüne yıldırım hızıyla bir sürü düşünce düştü. Bir gerçek aşk alevi çapkınlığın, haylazlığın esintisiyle açığa çıkmış tarladaki yabancı otları yaktı. Suzanne, haksız yere kendisi de kuruyup solarak, kutsallıktan, yücelikten yana ne kadar çok şey kaybetmekte olduğunu anladı. Bir gün önce gözünde yalnızca bir şaka olan şey, kendi hakkında verilmiş ciddi bir karara dönüştü. Başarısı karşısında geriledi. Ama sonucun olanaksızlığı, Athanase’ın yoksulluğu, zenginleşip de Paris’ten, “Seni seviyordum!” diyerek elleri dolu dönmenin belli belirsiz umudu, diyelim ki yazgı, bu hayırlı yağmuru kuruttu. Hırslı işçi kız, çekingen bir tavırla Madam Granson’a kendisiyle bir süre görüşmek istediğini söyledi; Madam Granson da onu alıp yatak odasına götürdü. Suzanne bu odadan çıktığında, ikinci kez Athanase’a baktı, onu aynı pozda buldu ve gözyaşlarını tuttu. Madam Granson’a gelince, kadının neşesine diyecek yoktu! Sonunda du Bousquier’ye karşı korkunç bir silaha sahip olmuştu, ona ölümcül bir darbe indirebilirdi. Bu yüzden, kandırılmış zavallı kıza Anneler Derneği’nin tüm iyiliksever kadınlarının, tüm ortaklarının desteğini sağlayacağına söz vermişti. Tüm gününü alacak on iki kadar ziyaret yapmayı öngörüyordu; bu ziyaretler sırasında o yaşlı bekârın tepesinde korkunç bir fırtına kopacaktı. İşin nasıl bir hal alacağını sezen Şövalye de Valois bunca skandal da beklemiyordu.

— Sevgili çocuğum, dedi Madam Granson oğluna, Matmazel Cormon’un evine akşam yemeğine gideceğimizi biliyorsun, kılığına kıyafetine biraz daha özen göster. Bakımına dikkat etmemekle hata ediyorsun; şu halinle hırsıza benziyorsun. Göğsü dantelli güzel gömleğini, Elbeuf kumaşından o yeşil giysini giy. Nedenlerim var, diye ekledi şakacı bir tavırla. Zaten Matmazel Cormon, Prébaudet’ye gitmek üzere yola çıkıyor, evi çok kalabalık olacak. Bir

delikanlı evlenecekse, hoşa gitmek için tüm yolları kullanmalıdır. Eğer, Tanrım, kızlar gerçeği söylemek isteselerdi, onların gönüllerini çelen şeyi bir bilsen şaşardın çocuğum. Çoğu zaman bir erkeğin bir topçu bölüğünün başında at üstünde geçmesi ya da bir baloda düzgünce giysileriyle görünmesi yeterlidir. Çoğu zaman belli bir tavra, melankolik bir poza bakıp tüm bir yaşam hakkında tahmin yürütürüz; kafamızda kahramana göre bir roman kurarız; bu kahraman çoğu zaman da bir hayvandan başka bir şey değildir; ama evlenme gerçekleşir. Mösyö Şövalye de Valois'yı incele, gözlemle onu, tavırlarını takın; nasıl rahatlıkla davrandığını gör; adamın senin gibi çekingen bir hali yok. Konuş biraz, sen ki İbraniceyi bile çok iyi bilirsin, senin için hiçbir şey bilmiyor demesinler!

Athanase annesini şaşkın ama uysal bir halle dinledikten sonra ayağa kalktı, kasketini aldı ve kendi kendine şöyle söyleyerek belediyenin yolunu tuttu: "Annem yoksa benim gizimi mi keşfetti?" Matmazel Cormon'un oturduğu Val-Noble Sokağı'ndan geçti; bu her sabah kendine sunduğu küçük bir zevkti ve o sırada kafasından bir sürü hayali şey geçirirdi: "Şu sırada evinin önünden onu çok sevecek ve ona sadık olacak, onu hiçbir zaman üzmeyecek, servetine karışmadan, kullanımını ona bırakacak bir gencin geçtiğinden elbette kuşku duymuyordur. Tanrım! Ne biçim yazgı bu! Aynı kentte, birbirinden iki adım ötede iki kişi bizim içinde bulunduğumuz koşullarda bulunuyor ve onları hiçbir şey birbirine yaklaştıramıyor. Ya bu akşam onunla konuşursam?"

Bu sırada Suzanne yoksul Athanase'ı düşünerek annesinin yanına dönüyordu. Birçok kadın insan gücünün ötesinde taptığı erkekler için dilekte bulunur; Suzanne da bu düşünceyle Athanase çabucak tahtına kavuşsun diye ona güzel vücudu ile basamak oluşturabileceğini hissediyordu.

Şimdi, bunca çıkarın yöneldiği, o evde kalmış kızın evine girmek gerekiyor; bu sahnenin oyuncuları da aynı akşam, Suzanne dışında, onun evinde buluşacaklardı. Yaşamının başlangıcında İskender gibi gemilerini yakacak kadar cesur olan ve savaşıma yalana dayalı bir hatayla başlayan bu uzun boylu, güzel kız, güçlü bir çıkar öğesi soktuktan sonra sahneden çekildi. Zaten dilekleri kabul oldu. Birkaç gün sonra para ve güzel giysilerle donanarak doğduğu kentten ayrıldı; bu giysiler arasında yeşil ipekli kumaştan çok güzel bir elbise, Mösyö de Valois'nın armağan ettiği pembe astarlı çok hoş bir yeşil şapka vardı; Suzanne bu armağanı her şeye, hatta Anneler Derneği'nde çalışan iyiliksever kadınların verdikleri paraya bile yeğliyordu. Şövalye, Suzanne'ın parladığı bir zamanda Paris'e gelmiş olsaydı, kız kuşkusuz onun için her şeyi bırakırdı. Kutsal Kitap'ta adı geçen, yaşlıların şöyle bir gördükleri o namuslu Suzanna'ya benzeyen Suzanne, tüm Alençon onun talihsizliklerine üzülürken, kendisini Paris'te mutlu ve umut dolu görüyordu. Yardımsevenler Derneği ile Anneler Derneği'nde çalışan kadınlar da bu talihsizlikleri karşısında ona büyük bir yakınlık göstermişlerdi. Eğer bilge bir doktorun söylediği gibi, o canavar Paris, bu türde[33] üçte bir oranında Normandiyalı güzel kullanıyorsa, Suzanne da böyle bir güzel görüntüsü veriyorsa, çapkınlık konusunda en seçkin ve en kibar olan bölgelerde kalmış demektir. Mösyö de Valois'nın dediği gibi, Kadın'ın var olmadığı bir dönemde, Suzanne yalnızca Val-Noble Sokağı hanımefendisi idi; eskiden olsa, Rhodopis'lerin, Imperia'ların, Ninon de Lenclos'ların[34] rakibesi olurdu. Restorasyon döneminin en kibar yazarlarından biri onu koruması altına aldı; belki de onunla evlenir. Adam gazeteci, dolayısıyla da kamuoyuna egemen; her altı yılda bir yenisini üretiyor.

Fransa'da neredeyse ikinci sıradaki tüm illerde, önemli ve saygın, ama yine de henüz toplumun kaymak tabakasını oluşturmayan kişilerin toplandıkları bir salon vardır. Evin

sahipleri karı koca, kentin seçkin kişileri arasında yer alırlar ve gitmek istedikleri her yere kabul edilirler; kentte davet edilmedikleri bir eğlence, diplomatların katıldığı bir akşam yemeği yoktur; ancak şato sahipleri, geniş toprak sahibi krala bağlı derebeyleri, ilin kodaman topluluğu onların evine gelmez ve onlarla ilişkileri karşılıklı yapılmış bir ziyaret, bir akşam yemeği kabulü ve iadesi ya da bir gece toplantısı çerçevesinde kalır; değişmez mevki sahibi küçük soyluların, din adamlarının, yüksek görevlilerin buluştukları bu karma salon büyük bir etki yapar. Bölgenin sağduyusunun ve genel anlayışının kaynağı ise, herkesin komşusunun gelirlerini bildiği, elde edilmesi yıllarca düşünülmüş ve sınırsız biçimde ustalıklı çözümlere yol açmış on ya da on iki dönümlük değerli bir toprağa kavuşmaya kıyasla çocukça şeyler sayılan lükse ve kişisel bakıma karşı tam bir kayıtsızlığın gösterildiği bu sağlam ve gösterişsiz topluluğun içindedir. Sarsılmaz iyi ya da kötü önyargıları olan bu topluluk ne ileriye ne de geriye bakarak, aynı yolu izler. Uzun bir inceleme yapmadan Paris'le ilgili hiçbir şeyi kabul etmez, lüks kaşmir kumaşlarını reddettiği gibi, devlet borç senetlerine yatırım yapmalara da razı olmaz, yenilikleri umursamaz, hiçbir şey okumaz ve hiçbir konuda, bilim, edebiyat, sınai buluşlar konusunda hiçbir şey bilmek istemez. Uygun görmediği bir valinin değiştirilmesini sağlar, eğer yönetim buna karşı koyarsa, bu valiyi kovanlarına gelmiş bir salyangozu mumla kaplayan arılar gibi tek başına bırakır. Son olarak, burada gevezelikler görkemli kararlara dönüşür. Bu yüzden, burada yalnızca oyun partileri düzenlense de, genç kadınlar ara sıra görünürler; davranışlarının beğenildiğini, saygınlıklarının benimsendiğini görebilmek için gelirler. Bir eve verilmiş bu üstünlük çoğu zaman halktan kimilerinin özsaygısını yaralar, ama bu insanlar bunun gerektirdiği masrafı ve bundan yararlandıklarını düşünerek avunurlar. Herkese kapısını açık tutacak kadar büyük servet sahibi yoksa, etkili kişiler, toplantı yeri olarak, Alençon'luların yaptıkları gibi, yaşamı

değişmeyen, herkesin ne gururuna ne de çıkarına gölge düşürerek, karakteri ya da tutumu gereği konuklarını evinde serbest bırakan bir kişinin evini seçerler. Böylece, Alençon'un yüksek sosyetesi uzun süredir, evde kalmış kızın evinde toplanıyordu; kızın servetine büyük dayısının torunu olan Madam Granson ve gizli umutları daha önce açıklanmış bulunan o iki yaşlı bekâr göz dikmişti. Bu bekâr kız, Séez Piskoposluğu'nun eski bir piskopos naibi olan dayısıyla birlikte yaşıyordu; adam eskiden vasisiydi, ileride mirası kıza kalacaktı. O zaman Rose-Marie-Victoire Cormon'un temsil ettiği aile eskiden ilin en saygın aileleri arasında sayılıyordu; soylu olmasa da, soylular sınıfı ile ilişkideydi; bu sınıfa sık sık katılmış, vaktiyle Alençon düklerine yönetim görevlileri, adalete birçok yargıç, rahipler sınıfına birçok piskopos vermişti. Matmazel Cormon'un anne tarafından dedesi Mösyö de Sponde soylular tarafından, babası Mösyö Cormon da Tiers-État[35] tarafından États-Généraux'ya[36] seçildi, ama hiçbiri bu görevi kabul etmedi. Yaklaşık yüz yıldır, kızlar ilin soyluları ile evlenmişlerdi, öyle ki bu aile düklükte çok iyi filiz vermişti ve tüm soyağaçlarını kapsıyordu. Hiçbir burjuvazi soyluluğa bundan daha çok benzemiyordu.

Matmazel Cormon'un oturduğu, son Alençon dükünün yönetim görevlisi olan Pierre Cormon tarafından IV. Henri döneminde yaptırılmış ev her zaman ailesine ait olmuştu ve görünür tüm mülklerin arasında bu ev özellikle o iki yaşlı âşığının iştahını kabartıyordu. Bununla birlikte, burası gelir getirmek şöyle dursun, bir masraf kapısıydı; ama bir taşra kentinde, çevresinde kötü komşular olmayan, dış görünüşü güzel, içi kullanışlı, merkezde bir ev bulmak o kadar az rastlanan bir şeydir ki, tüm Alençon bu isteği paylaşıyordu. Bu eski konak, Val-Noble Sokağı'nın, kuşkusuz, Alençon'un içinden geçen bir akarsu olan Brillante'ın arazide yaptığı kıvrım dolayısıyla değiştirilerek bu ad verilmiş sokağın tam da ortasında bulunuyordu. Söz konusu konak Marie de Médicis'nin meydana getirdiği güçlü mimari tarzıyla dikkat

çekicidir. Bina her ne kadar güçlükle işlenebilen granitten yapılmışsa da, köşeleri, pencerelerin ve kapıların pervazları elmas façetaları şeklinde yontulmuş kabartmalarla süslüydü; zemin kat ve üstünde bir kattan oluşuyordu; çok yüksek olan damında yontulmuş alınlık tablalı, çıkıntı yapmış pencereler vardı; bu pencereler kurşun kaplı, dıştan parmaklık demirleriyle süslü olan dam deresinin içine oldukça zarif bir şekilde oturtulmuşlardı; bunların arasında da bir oluk görülüyor, vücudu olmayan, fantastik bir hayvan ağzı şeklindeki bu oluktan da beş yerden delinmiş iri taşların üstüne su saçılıyordu. İki kalkan duvarının tepesi burjuvazinin simgesi olan kurşundan çiçek demetleri şeklinde sona eriyordu; çünkü eskiden dama fırıldak takma hakkı yalnızca soylulara tanınmıştı. Avlu tarafında, sağda arabalıklar ve ahırlar; solda ise mutfak, odunluk ve çamaşırlık bulunuyordu. Araba kapısının kanatlarından biri hep açıktı, burada kafesli ve çıngıraklı küçük, alçak bir kapı vardı, gelip geçenler buradan, geniş bir avlunun ortasındaki, küçük bir kurtbağrı çitle yığılı toprağının dağılması engellenmiş bir çiçek tarhını görebiliyorlardı. Kimi dört mevsim gülleri, şebboylar, uyuzotları, zambaklar ve katırtırnakları sık bir ağaçlık oluşturuyor, bu ağaçlığın çevresine ilkyaz sonunda ve yazın her birinin içinde defne, nar ve mersin ağacı bulunan büyük saksılar yerleştiriliyordu. Bu avlunun ve eklentilerinin ayırıcı özelliği olan özenli temizliği karşısında etkilenen bir yabancı burada evde kalmış bir kızın varlığını keşfedebilirdi. Burayı düzenleyen gözler, bir uğraşı olmayan, ama meraklı, iş yapma gereksinimi duymaktan çok karakteri gereği tutucu gözler olmalıydı. Ancak her zaman boş olan gününü doldurmakla yükümlü yaşlı bir bekâr kız, kaldırımlar arasındaki otları yoldurabilir, duvarların tepeliklerini temizletebilir, sürekli bir temizliği zorunlu kılabilir ve arabalığın deri perdelerini hiçbir zaman açık bıraktırmayabilirdi. Konfor'a karşı gururla kaba bir kayıtsızlığın gösterildiği Perche, Bretagne ve Normandiya arasında yer alan küçük bir ile ancak işsizlik yüzünden

Hollandalılara özgü bir tür temizlik anlayışı getirebilirdi. Şövalye de Valois ve du Bousqier bu konağın önündeki sekinin çifte merdiveninin basamaklarını çıkarken, biri, burada oturmak Fransa kralına bağlı bir derebeyine yaraşırdı, öteki ise burada kentin belediye başkanı oturuyor olmalıydı diye düşünürdü her seferinde. Bu sekinin üstünde camlı bir kapı vardı, buradan bahçe tarafındaki başka bir sekiye açılan benzer bir ikinci kapının aydınlattığı bir giriş odasına geçiliyordu. Kırmızı karo döşeli, iç duvarları pencere altı yüksekliğinde lambri ile kaplı bu bir tür galeri, ailede hasta, sakat olanların portrelerinin hastanesiydi: Kimilerinin bir gözü zedelenmiş, kimilerinin bir omzu zarar görmüştü; kimi artık olmayan eliyle bir şapka tutuyordu, kiminin bir bacağı kesilmişti. Bir yere paltolar, tahta pabuçlar, çift tabanlı ayakkabılar, şemsiyeler, hotozlar, kürklü mantolar konmuştu; burası her tanıdığın eşyalarını gelişte bırakıp dönüşte geri aldığı bir tür ambardı. Ayrıca, burada ellerinde fenerlerle gelen hizmetçilerin oturması için her duvar boyunca bir kanepe, hem avludan hem de bahçeden esen soğuk rüzgâra karşı koymak için de kocaman bir soba vardı. Ev eşit olarak iki bölüme ayrılmıştı. Bir tarafta, avluda, merdiven boşluğu, bahçeye bakan büyük bir yemek salonu ve sofra hizmeti için mutfağa bitişik küçük bir oda; öteki tarafta dört pencereli bir salon, sonra da iki küçük oda bulunuyordu; bu odalardan biri bahçeye bakıyor ve kadın süslenme odasını oluşturuyor; öteki ise avluya bakıyor ve çalışma odası olarak kullanılıyordu. Birinci katta bir aileye göre tam bir daire ve yaşlı Rahip de Sponde'un oturduğu bir lojman vardı. Tavan aralarında da kuşkusuz birçok lojman bulunuyordu; buralarını uzun süredir sıçanlar ve fareler mesken tutmuş olmalıydı, Matmazel Cormon bu hayvanların gece marifetlerini, bunlara karşı kullanılan çarelerin yararsızlığına şaşarak Şövalye de Valois'ya çok kez anlatmıştı. Yaklaşık yarım dönümlük bahçenin kenarından, yatağını pul pul kaplayan mika parçacıkları nedeniyle

Brillante[37] adı verilmiş ırmak geçiyordu; bu ırmak, derin olmayan suları kentin sınai işletmelerinin buraya attıkları boya ve atık maddelerle dolu, Val-Noble Sokağı dışında, geçtiği her yerde parlaktı. Matmazel Cormon'un bahçesinin karşısındaki kıyı, içinden akarsu geçen tüm taşra kentlerinde olduğu gibi, içlerinde bol su kullanımını gerektiren mesleklerin gerçekleştirildiği binalarla doluydu; ama bereket versin, o sırada Matmazel Cormon'un karşısında yalnızca dingin insanlar, burjuvalar, bir fırıncı, bir elbise temizleyici, ince marangozlar bulunuyordu. Bilinen çiçeklerle dolu bahçenin sonunda doğal olarak rıhtım oluşturan bir taraça, aşağısında da ırmağa inmek için birkaç basamak vardı. Taraçanın parmaklıklı korkuluğunun üstünde, içlerinden şebboylar fışkıran mavi ve beyaz fayanstan o kocaman saksıları düşünün; sağda ve solda, komşu duvarlar boyunca, budanmış ıhlamur ağaçlarının oluşturduğu iki gölgeliğe bir bakın; karşı kıyının ve oradaki gösterişsiz evlerin, Brillante Irmağı'nın eşsiz sularının, bahçenin ve onun komşu duvarlara yaslanmış iki gölgeliğinin, Cormon'ların saygın evinin gözler önüne serdiği edepli saflık, dingin dürüstlük, mütevazı ve burjuva görünümler içeren manzara hakkında fikir sahibi olursunuz. Ne erinç! Ne dinginlik! Görkemli hiçbir şey yok, ama kalıcı olmayan bir şey de yok: Burada her şey sonsuz gibi görünüyor. Zemin kat davetlere ayrılmıştı; buradaki her şeyde o eski, o değişmeyen taşra kendini göstermekteydi. Dört kapılı ve dört pencereli salon griye boyanmış tahta lambrilerle gösterişsizce kaplanmıştı. Şöminenin üstünde uzun bir ayna, aynanın tepesinde de Saatler'in alıp götürdüğü Gün'ü betimleyen tek renkli bir resim vardı. Bu tür resimler tüm kapı altlarını kaplıyordu; sanatçı buralarda o sonsuz Mevsimler'i icat etmişti; bunlar ki Orta Avrupa evlerinin büyük bir bölümünde, ürünü kaldırmakla, ekin ekmekle ya da birbirine çiçek atmakla meşgul, Aşk'ı simgeleyen o berbat Yunan ya da Roma tanrısı tablolarına düşman kesilmenize yol açarlar. Her pencerede

yeşil damasko perdeler vardı, kocaman tavanlıklar gibi iri püsküllü kordonlarla yukarıya kaldırılıyorlardı. Boyalı ve cilalı tahtaları, son yüzyılda o kadar moda olan şekilleriyle göze çarpan tüm kaplama mobilyalar yuvarlak çerçeveli kabartmalarında La Fontaine masallarını düşündürüyorlardı; ama kimi sandalye ve koltuk kenarları onarılmıştı. Tavan kocaman bir kirişle ikiye ayrılmış, bu kirişin ortasına da yeşil bir kılıf geçirilmiş, doğal kristalden eski bir avize asılmıştı. Şöminenin üstünde Sèvres mavisi renginde iki vazo, aynanın kenarlarına rapt edilmiş kollu eski şamdanlar ve bir masa saati vardı; konusu Asker Kaçağı'nın[38] son perdesinden alınma bu saat, Sedaine'in yapıtının çok beğenilmiş olmasının kanıtıydı ve her biri dört parmak boyunda on iki kişiden oluşuyordu; yaldızlı bakırdan yapılmıştı; dip tarafta kaçak, askerlerin arasında hapisten çıkıyor; ön tarafta baygınlık geçiren genç kadın ona bağışlanma belgesini gösteriyordu. Şöminenin ocağı, kürekler ve maşalar, saatinkine benzer bir tarzda idi. Tahta panolarda süs olarak ailenin en yeni portreleri vardı, bir ya da iki yağlıboya portreyi ressam Rigaud, üç pastel portreyi de ressam Latour yapmıştı. Dört oyun masası, bir tavla, bir piket oyunu masası, zaten tahta döşenmiş tek oda olan bu koskoca odayı dolduruyordu. Kırmızı, siyah ve altın sarısı eski lake lambri kaplı çalışma odası birkaç yıl sonra herhalde korkunç para ederdi; Matmazel Cormon bundan kuşku duymuyordu; ama tablo başına bin ekü teklif edilse bile vermezdi, çünkü hiçbir şeyi elden çıkarmamak gibi bir ilkesi vardı. Taşra her zaman ataların gizledikleri hazineler olduğuna inanır. Gereksiz kadın süslenme odası bugün tüm Pompadour tarzı meraklılarının ardından koştukları "pers" adı verilen eski Hint kumaşı ile kaplıydı. Siyah ve beyaz taş döşmeli yemek salonunun tavanı yoktu, ama üstü boyalı kirişlerle kaplıydı; taşrada midelere karşı girişilen savaşların gerektirdiği, şu üstü mermer kocaman büfelerden vardı burada. Freskli duvarlar bir araya getirilmiş çiçek motifleriyle süslüydü.

Sandalyeler cilalı kamıştan, kapılar ise doğal ceviz ağacından yapılmıştı. Her şey bu evin içinde olduğu kadar dışında da belli olan basit ve sade havayı tamamlıyordu. Taşranın ayırıcı özelliği sayesinde burada her şey olduğu gibi korunmuştu; burada hiçbir şey ne yeniydi ne de eski; ne gençti ne de çökmüştü. Soğuk bir şaşmazlık her yerde kendini duyumsatıyordu.

Bretagne'a, Normandiya'ya, Maine'e, Anjou'ya gelen turistlerin tümü bu bölgelerin merkezlerinde az çok Cormon'ların konağına benzer bir ev görmüşlerdir; bu konak, kendi türünde, Fransa'nın büyük bir bölümündeki burjuva evlerinin bir ana örneğidir ve bu yerini, töreleri belirtmesi ve fikirleri temsil etmesi açısından, daha çok hak eder. Böyle eski bir binada yaşamın ne kadar dingin ve geleneksel olduğunu hemen kim duyumsamaz? Burada bir kitaplık da vardı, Brillante Irmağı'nın su düzeyinin biraz altındaydı, iyi raptedilmiş, çerçevelenmişti; tozlar, zarar vermek şöyle dursun, kitaplığın değerini artırıyordu. Kitaplar, bağlardan yoksun bu bölgelerde, doğallık yüklü, nefis, eski güzel kokularıyla salık verilebilen, Bourgogne, Gaskonya ve Güney'in sıkma makineleriyle üretilmiş ürünlere özgü bir özenle bu kitaplıkta korunuyorlardı. Taşıma masrafları kötü şarap getirtilemeyecek kadar yüksekti!

Matmazel Cormon'un dost topluluğu yaklaşık yüz elli kişiden oluşuyordu: Kimileri kent dışına gidiyordu, kimileri hastaydı, kimileriyse işleri için il içinde yolculuk ediyordu; ama özel gece toplantıları dışında, her gün gelen sadık dostları ve görevleri ya da alışkanlıkları gereği kentte kalmak zorunda olanlar da vardı. Tüm bu insanlar olgun yaştaydı; aralarından pek azı yolculuk yapmıştı, neredeyse tümü bölgede kalmış, kimileri de Chouannerie[39] hareketine katılmıştı. Haklı davanın kahraman savunucularının ödüllendirilmesinden bu yana, çekinmeden bu savaştan söz edilebilir olmuştu. Metresi tarafından ele verilen Marki de

Montauran'ın öldüğü ve Mayenne tarafında rahatça hayvan ticareti yapan o ünlü Marche-à-terre'in parladığı son silaha sarılma olayını özendirenlerden biri olan Mösyö de Valois, altı aydır, 1798'den 1800'e kadar Alençon'da konaklamış bir alayın komutanı, bölgede anılar bırakmış (bkz. Les Chouans) Hulot adlı yaşlı bir cumhuriyetçiye oynanan kimi oyunların anahtarını veriyordu. Kadınlar çarşamba günleri dışında pek az süsleniyorlardı; bu günlerde Matmazel Cormon akşam ziyafeti düzenliyor, son çarşamba günü davetlileri de "sindirim" ziyareti borçlarını ödemeye geliyorlardı. Her çarşamba toplantı günüydü: Ev çok kalabalık oluyor, davetliler ve ziyaretçiler son derece şık bir biçimde sökün ediyor, kimi kadınlar işlerini, örgülerini, kanaviçe bezlerini de getiriyorlardı; kimi gençler de çekinmeden, geliriyle geçimlerini sağladıkları Alençon dantelleri için desen hazırlıyorlardı; kimi kocalar taktik gereği eşlerini getiriyorlardı, çünkü toplantılarda pek az genç bulunuyordu; dikkati çekmeden hiçbir söz kulağa fısıldanamıyordu; bu yüzden ne bir genç erkek ne de genç bir kadın için bir aşk sözü duyma fırsatı vardı. Her akşam saat altıda, uzun giriş odası eşya ile doluyordu: Eve sürekli gidip gelenlerden her biri buraya kâh bastonunu, kâh paltosunu, kâh fenerini getiriyordu. Bu insanlar birbirlerini o kadar iyi tanıyorlardı, alışkanlıklar o kadar teklifsizce basit ve sade idi ki, bir rastlantı sonucu, yaşlı Rahip de Sponde bahçedeki gölgeliğin altında, Matmazel Cormon da odasında ise, ne oda hizmetçisi Pérotte ne uşak Jacquelin ne de aşçı kadın gelenleri haber veriyordu. İlk gelen bir ikinciyi bekliyor, sonra piket, whist ya da boston oyunu için yeterli sayıya ulaşmışlarsa, Rahip de Sponde'u ya da matmazeli beklemeden oyuna başlıyorlardı. Vakit gece ise, çıngırak çaldığında, Pérotte ya da Jacquelin koşup ışık yakıyordu. Salonun aydınlandığını gören rahip gelmek için yavaş yavaş toparlanıyordu. Her akşam tavla, piket oyunu masası, üç boston oyunu masası ile whist oyunu masası doluyordu, sohbet edenleri de sayarsak, ortalama yirmi beş-otuz kişi

toplanmış oluyordu, ama çoğu zaman kırktan fazla kişi geliyor, Jacquelin o zaman çalışma odasıyla süslenme odasını aydınlatıyordu. Davetlilerin hizmetçileri saat sekizle dokuz arasında efendilerini almak üzere giriş odasına geliyorlardı. Devrim olmadıkça, saat onda salonda artık kimse kalmıyordu. Bu saatte, gelenler gruplar haline sokağa çıkarak, oyunlardaki şanslar üzerinde konuşuyor ya da göz dikilen kimi değerli topraklar, miras paylaşmalar, mirasçılar arasındaki anlaşmazlıklar hakkında görüşler bildirmeye devam ediyorlardı. Bu, Paris'teki bir tiyatro çıkışını andırıyordu. Şiirden hiçbir şey anlamayıp da şiirden çok söz eden kimi kişiler bölgenin ahlak kurallarını çekiştirip durdular; ama alnınızı sol elinize yaslayın, bir ayağınızı şöminenizin ızgarasına dayayın, dirseğinizi de dizinizin üstüne koyun; bu görüntünün, bu evin ve içinin, bu topluluğun ve onun zekâ kıtlığı yüzünden, iki parşömen yaprağı arasında dövülen altın gibi büyümüş çıkarlarının temsil ettiği bu tatlı ve ayrılmaz bütünün gizine ermişseniz, insan yaşamının ne olduğunu kendinize sorar mısınız? Mısır dikilitaşları üstüne ördek resimleri kazımış olan kişi ile, yirmi yıl boyunca du Bousqier, Mösyö de Valois, Matmazel Cormon, mahkeme başkanı, kralın savcısı, Rahip de Sponde, Madam Granson ve diğer kim varsa herkesle boston oyunu oynamış olan kişi arasında karar vermeye çalışın. Aynı yolda aynı adımları her gün ve doğru olarak yeniden atmak mutluluk değilse, bu kişi bu oyunu öyle iyi oynar ki, çalkantılı bir yaşamın fırtınaları tarafından dinginliğin yararları üzerinde düşünmeye itilmiş insanlar mutluluğun burada olduğunu söyleyeceklerdir. Matmazel Cormon'un salonunun önemini hesaplamak için, toplumun doğuştan istatistikçisi du Bousquier'nin, bu salona gidip gelenlerin Seçmenler Topluluğu'nda yüz otuz bir oyu olduğunu ve bunların bölgede toprak varlıkları olarak bir milyar sekiz yüz bin Fransız liralık geliri bulunduğunu hesapladığını söylemek yetecektir. Alençon kenti bununla birlikte tümüyle bu salonda temsil edilmiyordu, yüksek aristokrat topluluğun

da kendine özgü salonu vardı, ayrıca genel tahsildarın salonu, içinde tüm toplumun dans ettiği, dolap çevirdiği, durmadan konudan konuya geçtiği, sevdiği ve yemek yediği sanki hükümete ait yönetimsel bir lokantaydı. Bu öteki iki salon, kimi aynı kişiler sayesinde Cormon Konağı ile bağıntılı idi, bu konağın da karşılıklı olarak iki öteki salonla bağlantısı vardı, ama Cormon salonu öteki iki tarafta olup bitenleri sertçe yargılıyordu; akşam yemeklerinin lüksü kınanıyor, balo salonlarının aynaları ikide bir anımsanıyor, kadınların davranışları, tuvaletleri, burada ortaya çıkan yeni icatlar tartışılıyordu.

“Matmazel Cormon” bir tür şirket adı gibiydi; bu adı anmakla önemli bir yakın arkadaş topluluğu anlaşılıyordu; Şövalye de Valois ve du Bousquier gibi iki çok hırslı adamın gözü bu kızın üstündeydi. Kızla evlenirlerse, her ikisi için de milletvekilliği hazırdı; sonra da şövalye için krala bağlı derebeylik, müteahhit için ise genel tahsildarlık gelirdi. Üstünlük sahibi bir salon Paris’te ve taşrada aynı derecede güçlükle kurulur. Taşradaki tam anlamıyla kurulmuş bulunuyordu. Matmazel Cormon’la evlenmek Alençon’a egemen olmak demekti. Artık hiçbir hesap yapmayan evde kalmış kızla evlenmek isteyen üç kişiden yalnızca Athanase, serveti olduğu kadar kadını da seviyordu. Günümüzün diliyle söyleyelim, bu dört kişinin durumunda tuhaf bir dram gizli değil miydi? Şiddetli ve haklı bir evlenme isteğine karşın, rekabetin farkında olmayan evde kalmış bir kızın çevresinde sessizce sıkışıp kalmış bu üçlü rekabette garip bir şey görülmüyor muydu? Ama tüm bu koşullar bu kızın bekârlığını olağanüstü bir şey durumuna getirse de, serveti ve üç âşığına karşın, onun neden ve nasıl hâlâ evlenmemiş olduğunu açıklamak güç değildir. Önce, ailesinin anlayışına göre, Matmazel Cormon her zaman bir soylu kişi ile evlenmeyi arzulamıştı, ama 1789’dan 1799’a kadar koşullar isteklerine göre çok elverişsiz idi. Soylu bir kadın olmak isteseydi, devrim mahkemesinden ödü kopacaktı. Eşit

güçteki bu iki duygu hem estetik hem de statik açıdan doğru olan bir yasayla onu duraklattı. Böyle bir kararsızlık, zaten kendilerini genç bulan ve bir koca seçmeye hakları olduğunu sanan kızların hoşuna gider. Fransa, Napoléon'un izlediği siyasi sistemin sonuçta birçok kadını dul bıraktığını bilir. Bu hükümdarlık döneminde, mirasçı kadınların sayısı evlenecek erkeklerin sayısına göre çok oransızdı. Konsüllük iç düzeni yeniden sağladığında, dış güçlükler Matmazel Cormon'un evlenmesini eskiden olduğu kadar zora soktu. Bir yandan Rose-Marie-Victoire yaşlı bir erkek ile evlenmeyi kabul etmiyorsa, öte yandan gülünç duruma düşme korkusu ve koşullar da çok genç biri ile evlenmesini engelliyordu: Oysa aileler erkek çocuklarını asker olmaktan kurtarmak için, çok erken evlendiriyorlardı. Kısacası, Matmazel Cormon, onda o mal sahibi inatçılığı varken, bir askerle de evlenmek istemezdi, çünkü bir erkekle, onu İmparator'a vermek için evlenmiyordu, onu kendisine saklamak isterdi. Dolayısıyla 1804'ten 1815'e kadar, savaşlar yüzünden sayıları azalmış uygun bekâr erkekler için çekişen genç kızlarla başa çıkması olanaksızdı. Soyluluğu yeğlemesi bir yana, Matmazel Cormon'un kendisi için sevilmek istemek gibi pekâlâ hoşgörülebilir bir takıntısı da oldu. Bu isteğin onu nereye kadar götürmüş olduğunu düşünemezdiniz. Aklını, duygularını sınamak için hayranlarına bir sürü tuzak kurmaya vermişti. Tuzaklarını o kadar iyi kurdu ki, bu zavallıların tümü bu tuzaklara yakalandı; haberleri olmadan onun kendilerine zorla kabul ettirdiği tuhaf sınamalarda yenik düştüler. Matmazel Cormon onları incelemiyor, casus gibi izliyordu. Düşüncesizce söylenmiş bir söz, çoğu zaman kötüye aldığı bir şaka, taliplerini uygun görmeyerek geri çevirmesine yol açıyordu; kiminde ne yürek ne incelik vardı; kimi yalancıydı ve Hıristiyan değildi; kimi evlenerek zengin olmak istiyordu, kimi onu mutlu edecek niteliklerden yoksundu; matmazel bir yerde kalıtımla ilgili bir şey keşfediyor; başka bir yerde ahlak dışı bir geçmiş onu korkutuyordu; her kilisenin istediği gibi, o da kendi

kilisesinde ille de güzel bir rahip olmasını istiyordu; üstelik düzmece çirkinliği ve sözde kusurları yüzünden de kendisiyle evlenilmesini arzu ediyordu, oysa başka kadınlar sahip olmadıkları nitelikleri ve kuşkulu güzellikleri yüzünden kendileriyle evlenilmesini arzu ederler. Matmazel Cormon'un hırsı kadınlardaki o en ince duygulardan kaynaklanıyordu; evlendikten sonra bir sürü erdemini ortaya dökerek sevgilisine şölen çekmeyi düşünüyordu; oysa bu durumda başka kadınlar özenle gizledikleri bir sürü kusuru ortaya döküyorlardı; ama Matmazel Cormon yanlış anlaşıldı: Soylu kız yalnızca içlerinde gerçek çıkar hesapları egemen olan ve duyguların o güzel hesaplarından hiçbir şey anlamayan kimselere rastladı. Çok ustaca ikinci gençlik diye adlandırılan o karşı konulamaz döneme doğru ilerlediği ölçüde güvensizliği de arttı. Kendisini en elverişsiz yanıyla gösterir gibi yaptı ve rolünü o kadar güzel oynadı ki, son askıntı olanlar yazgılarını onun yazgısıyla birleştirmekte duraksadılar; Matmazel Cormon'un o namuslu körebe oyunu bir incelemeyi gerektiriyordu, zaten basmakalıp bir namus isteyen erkekler böyle bir incelemeye pek az girişirler. Kendisiyle yalnızca serveti yüzünden evlenmek istenilmesinin yol açtığı sürekli korku onu aşırı derecede kaygılı, şüpheci kıldı; zenginlere dadandı: Zengin erkekler büyük evlilikler yapabilirlerdi; böyle bir işte o kadar önem verdiği çıkar gütmeme konusunda bağışık tuttuğu yoksul insanlardan korkuyordu; öyle ki kabul etmediği şeyler ve koşullar, elekten geçirir gibi böylece ayıklanmış erkekleri tuhaf bir şekilde ortaya çıkardılar. Her başarısız evlilik karşısında erkekleri hor görmeye itilmiş olan zavallı matmazel, sonunda onları yanlış bir açıdan görmek zorunda kaldı. Karakteri kaçınılmaz olarak insanlardan tam bir kaçışa yöneldi; bu da konuşmasına belli bir acılık, bakışlarına biraz sertlik getirdi. Bekârlığı, ahlak anlayışında gitgide büyüyen bir katılığa yol açtı, çünkü kızcağız başka çare kalmayınca kendini daha mükemmel kılmaya çalışıyordu. Soylu bir öç alma! İnsanoğlunun reddettiği ham elması o, Tanrı için

tıraşladı. Çok geçmeden kamuoyu ona karşı oldu, çünkü halk özgür bir kişinin evlenmeyerek, taliplerden yoksun kalarak ya da onları geri çevirerek kendi hakkında aldığı kararı onaylar. Herkes bu geri çevirmenin gizli, her zaman yanlış yorumlanan nedenlere dayandığını düşünür. Kimi matmazelin vücut yapısının kötü olduğunu söylüyor; kimi de gizli kusurları bulunduğunu ileri sürüyordu, ama zavallı kız bir melek kadar arı, bir çocuk kadar sağlıklıydı ve iyi niyet doluydu, çünkü doğa onu tüm zevklere, tüm mutluluklara, anneliğin tüm yorgunluklarına hazırlamıştı.

Matmazel Cormon bununla birlikte arzularının gerçekleşmesi için zorunlu yardımcıyı kişiliğinde bulamıyordu; o ancak, yanlış olarak şeytanın güzelliği diye adlandırılan bir güzelliğe sahipti; bu güzellik de, tanrıbilimsel açıdan, şeytanın, bu deyimi genç kalmaya karşı duyduğu sürekli istek şeklinde açıklamakta kusur ettikçe sahip olamayacağı, gençliğe özgü büyük bir tazelik demekti. Mirasçı kızın ayakları geniş ve düzdü; yağmur yağdığında, evinden ya da Saint-Léonard Kilisesi’nden çıkarken, içinde kötülük olmadan giysisinin eteklerini yukarıya kaldırarak çoğu zaman gösterdiği bacakları kadın bacağı sayılmazdı. Sinirli bacaklardı bunlar, baldırları da gemicilerinki gibi çıkıntılı ve güçlüydü. Bayağı uzun bir boy, sütannelere özgü bir tombulluk, güçlü ve tombul kollar, kırmızı eller, onda her şey Normandiyalı güzel kadınların o kabarık hatlarıyla ve yağlı beyazlığıyla bağdaşıyordu. Rengi belli belirsiz ve baş hizasında gözler, yuvarlak hatları hiçbir soyluluk belirtmeyen yüze zaten evde kalmış bir kıza uygun düşen şaşkın, koyunlara özgü saf bir ifade veriyordu: Rose masum olmasaydı, yine masum görünürdü. Kartal burnunu andıran bir burun, alnının darlığı ile çelişiyordu, çünkü bu burun şeklinin güzel bir alnı gerektirmemesi enderdir. Büyük bir iyi yürekliliğin belirtisi olan etli kırmızı dudaklarına karşın, bu alın, içeride, zekânın yüreği yönetemeyeceği kadar az fikir olduğunu belirtiyordu: Matmazel herhalde sevimli olmasa da

iyilikseverdi. Ne var ki, Erdem'i kusurlarından ötürü şiddetle kınarız, oysa Kötülük'ün niteliklerine karşı çok hoşgörülüyüz. Olağanüstü uzunlukta kahverengi saçlar Rose Cormon'un yüzüne, kişiliğinin başlıca iki özelliği olan güç ve bolluğa bağlı bir güzellik veriyordu. Kendini beğendiği zamanlarda Rose, mavimsi beyaz renkli boynuyla şakaklarının arasında, gür saçlarıyla da belirginleşip ortaya çıkan çok güzel kulağını göstermek için başını adamakıllı yana çeviriyordu. Balo giysisi içinde bu şekilde görüldüğünde, güzel görünebiliyordu. Çıkıntılı vücut hatları, boyu, kanlı canlılığı, imparatorluk subaylarının, "Ne de güzel kız!" diye haykırmalarına yol açıyordu. Ama yıllar geçtikçe, dingin ve ciddi bir yaşamın neden olduğu tombulluk yavaş yavaş bu vücuda o kadar kötü bir biçimde yayılmıştı ki, başlangıçtaki oranlarını yok etmişti. Şu sırada hiçbir korse, tek parçadan oluşmuş gibi görünen zavallı kızı eski kalçalarına kavuşturamıyordu. Gençliğinde vücudunun üst bölümünde görülen uyumdan eser kalmamıştı; bu bölümün aşırı iriliği, eğildiğinde o üstteki kütlelerin ağır çekmesi yüzünden yere yuvarlanacağı korkusu veriyordu; ama doğa ona, kadınların eteklerini kabartmak için yalancı bir tedbir olarak kullandıkları kalça yastığı'nı gereksiz kılan doğal bir karşı-ağırlık nasip etmişti. Onun her şeyi çok gerçekti. Çene üç kat olurken boynun uzunluğunu azaltmış ve başı taşımayı güçleştirmişti. Rose'un kırışıklıkları yoktu, ama katları vardı. Kimi şakacı insanlar onun yara açılmaması için çocuklara serpildiği gibi eklem yerlerine pudra serptiğini ileri sürüyorlardı. Bu yağ tulumu, Athanase gibi arzularını yitirmiş bir gence onu baştan çıkaracak türden bir çekicilik sunuyordu. Özünden açgözlü ve cesur olan genç imgelemler böyle güzel canlı örtülerin üstüne yayılmayı severler. Kız, ağzının tadını bilen bir kişinin iştahını kabartan tombul bir dişi keklik gibiydi. Borçlanmış birçok Parisli kibar genç, Matmazel Cormon'u tam olarak mutlu etmeye pekâlâ razı olurdu. Ama zavallı kız şimdiden kırkını geçmişti! Bu sırada, tüm kadınlığın yararlarını yaşamına sokmak için uzun süre

savaştıktan sonra yine de kız kalmak zorunluluğu karşısında, en katı dinsel uygulamalarla erdemini güçlendiriyordu. İyi korunmuş bekâretlerin büyük avutucusu olan dine başvurmuştu! Günah çıkaran bir papaz Matmazel Cormon'u üç yıldır çileye girme konusunda oldukça budalaca yönlendiriyor ve ona sıkıdüzen uygulamayı salık veriyordu; oysa bu, çağdaş tıbba inanmak gerekirse, sağlık bilgisi pek geniş olmayan bu zavallı papazın beklediğinin tersine bir etki yapıyordu. Böyle saçma uygulamalar, beyaz teninin olgunluğu belirten sarı tonlar aldığını görerek oldukça sık umutsuzluğa kapılan Rose Cormon'un yüzüne manastırlarda görülen yüzlerdekini andırır bir hava veriyordu. Üst dudağını köşelere doğru süsleyen hafif tüyler uzamaya meylediyor ve bir duman gibi beliriyordu. Şakaklarının rengi hareli tonlara bürünmekteydi! Kısacası, çökme başlıyordu. Alençon'da, kanının Matmazel Cormon'a acı çektirdiği biliniyordu; kız, Şövalye de Valois'ya gizini açıyor, yaptığı ayak banyolarını sayıp döküyor, onunla birlikte soğutucu bileşimler tasarlıyordu. Bu şakacı dost o zaman enfiye kutusunu çıkarıp, sözünü tamamlamak istercesine Prenses Goritza'ya bakıyordu.

— Gerçek sakinleştirici, diyordu, sevgili matmazel, yakışıklı ve iyi bir koca olacaktır.

— Peki ama kime güvenmeli?

Şövalye o zaman ipek gömleğinin kıvrımları içine giren ya da yeleğinin üstüne bulaşan tütün tanelerini silkeliyordu. Bu hareket herkese çok normal gelirdi; ama zavallı kızı her zaman kaygılandırıyordu. Bu nesnesiz tutkunun şiddeti o kadar büyüktü ki, Rose bir erkeğin doğrudan doğruya yüzüne bakmaya cesaret edemiyordu, çünkü gözlerinde yüreğini yaralayan bir duygunun okunmasından ödü kopuyordu. Belki eski yöntemlerinin devamından başka bir şey olmayan bir kaprisle, kendisini hâlâ kendisine uygun olabilecek erkeklere doğru çekilmiş hissetse de, bu erkeklere

kur yapıyormuş gibi görünerek delilikle suçlanmasından da öyle korkuyordu ki, onlara karşı pek az incelikle davranıyordu. Birlikte olduğu kişilerin çoğu, onun her zaman çok soylu olan nedenlerini değerlendiremedikleri için, çevresindeki bekârlara karşı davranış biçimini başa gelmiş ya da öngörülmüş bir geri çevrilmenin öcü olarak açıklıyorlardı. 1815 yılı başladığında, Rose itiraf etmediği o kaçınılmaz yaşa, kırk iki yaşına geldi. O zaman arzusu, tek bir konu üzerinde toplanan deliliğe yakın bir yoğunluğa ulaştı, çünkü çocuk sahibi olma şansının sonunda tümden yok olacağını anladı. O olağanüstü bilgisizliği içinde her şeyden çok arzu ettiği şey de çocuk sahibi olmaktı. Tüm Alençon'da bu erdemli kıza aşk konusunda tek bir aşırılık arzusu mal eden hiç kimse yoktu. Aşk hakkında hiçbir şey düşünmeden, toptan seviyordu; o, Molière'in Agnès'inin[40] hilelerinden birini bile icat edemeyecek Katolik bir Agnès'ti. Birkaç aydır bir rastlantıya bel bağlıyordu. İmparatorluk ordularının terhis edilmesi ve kraliyet ordusunun yeniden kurulması, kimileri yarım aylıkla, kimileri emekli aylığıyla ya da emekli aylığı olmadan doğdukları yerlere dönen insanların birçoğunun yazgısında belli bir değişikliğe yol açıyordu; tümü kötü yazgılarını düzeltme ve Matmazel Cormon için çok hoş bir başlangıç olabilecek bir bekârlığa paydos deme arzusu içindeydi. O civarlara dönecekler arasında özellikle de sağlam, yaşı uygun, karakteri Bonapartçı düşüncelere elverir, saygın, iyi bir asker bulmak güçtü; hatta belki yitirdiği bir mevkiyi yeniden kazanmak için kralcı olabileceklere de rastlanabilirdi. Bu hesap Matmazel Cormon'u yılın ilk aylarında da sert tutumunu sürdürmek zorunda bıraktı. Ama kente yerleşmeye gelen askerlerin tümü ya fazla yaşlı ya da fazla genç, ya fazla Bonapartçı ya da konumları, her gün daha çok umutsuzluğa kapılan Matmazel Cormon'un ahlak anlayışı, mevkii ve serveti ile uyuşmayan uygunsuz kişilerdi. Üst rütbeli subayların tümü de evlenmek için Napoléon dönemindeki

avantajlarından yararlanmıştı; bunlar ailelerinin çıkarı doğrultusunda kraliyetçi oluyorlardı. Matmazel Cormon Hıristiyanca mutlu olabilmek için ona bir koca gördermek iyiliğinde bulunsun diye Tanrı'ya boşuna dua ediyordu, kuşkusuz bakire ve din şehidi olarak öleceği alnına yazılmıştı, çünkü koca niteliğine sahip hiçbir erkek yoktu ortalıkta. Evinde her akşam yapılan konuşmalar ahlakı, serveti ve niteliği hakkında kendisine bilgi verilmeden Alençon'a tek bir yabancı bile gelmesini engellemek için oldukça iyi bir "Nüfus Memurluğu" zabıtası işlevi görmekteydi. Ama Alençon yabancıları kendine çeken bir kent değildir, hiçbir başkent yolu üzerinde bulunmaz; fırsatlara kapalıdır. Brest'ten Paris'e giden denizciler burada durmazlar bile. Zavallı kız sonunda yalnızca yörenin insanlarına kaldığını anladı; bu yüzden gözleri kimi zaman acımasız bir ifadeye bürünüyor, muzip şövalye bu ifadeye enfiye kutusunu çıkarıp Prenses Goritza'yı süzerek alaycı bir bakışla yanıt veriyordu. Mösyö de Valois, kadınların gözünde, ilk sadakatın geleceğe bağlı olduğunu biliyordu. Oysa Matmazel Cormon, itiraf edelim ki, pek zeki değildi: Enfiye kutusu aldatmacasından hiçbir şey anlamıyor, şeytanla savaşmak için dikkatini artırıyordu. Katı sofuluğu ve en katı ilkeleri sayesinde, dayanılmaz acılarını özel yaşamın gizleri içinde bastırıyordu. Her akşam, yalnız kaldığında, mahvolmuş gençliğini, solmuş tazeliğini, aldanmış olan doğasının vaatlerini düşünüyordu ve haçın ayakucunda, portföyde kalmaya mahkûm şiirleri olan tutkularını kurban ederken, rastlantı bu ya, iyi niyetli bir adam ortaya çıkarsa, onu hiçbir sınamaya tabi tutmadan, olduğu gibi kabul edeceğine dair kendine söz veriyordu. Ötekilerden daha çetin geçen kimi akşamlar, niteliklerini yoklayarak, özenle, incelikle, tatlılıkla dünyanın en iyi insanı yapmaya niyet ettiği bir teğmenle, bir tiryakiyle düşüncesinde evlenmeye kadar vardırıyordu işi; bu kişi gırtlağına kadar borç içinde olsa da onunla evlenecekti. Ama bu düşsel evlilikleri düşünmek için gecenin sessizliği

gerekiyor, o zaman korucu meleklerin o yüce rolünü oynamak hoşuna gidiyordu. Ertesi gün Pérotte hanımının yatağını altüst olmuş durumda buluyorsa da, matmazel ağırbaşlılığına yeniden kavuşmuş oluyordu; ertesi gün kahvaltıdan sonra kırk yaşında, mal mülk sahibi, pek yıpranmamış, neredeyse genç bir erkek istiyordu.

Rahip de Sponde yeğeninin evlilikle ilgili manevralarına hiçbir türlü yardım edemiyordu. Yetmişine merdiven dayamış bu adamcağız Fransız Devrimi'nin yol açtığı yıkımları, kokuşmuş bir Hıristiyanlık dünyasını cezalandırmakta acele eden Tanrı'nın bir niyetine bağlıyordu; dolayısıyla Rahip de Sponde, vaktiyle yalnız yaşayan keşişlerin gökyüzüne çıkmak için izledikleri, uzun süredir terk edilmiş bir yola atılmıştı: Abartısız, gösterişsiz, çilecilere özgü bir yaşam sürüyordu. Hayır işlerini, sürekli dualarını ve nefsini köreltmelerini herkesten gizliyordu; rahiplerin tümünün acı çekme sırasında böyle davranmaları gerektiğini düşünüyor, kendisi de örnek oluyordu. Herkese dingin ve güleç bir yüz göstererek, sonunda dünya çıkarlarından tümüyle uzaklaşmıştı: Özellikle mutsuz insanları, Hıristiyan dünyasının gereksinimlerini ve kendi ahiret mutluluğunu düşünüyordu. Mallarının yönetimini yeğenine bırakmıştı; kız bunların gelirini ona veriyor, o da gerisini gizli sadakalar ve kiliseye bağışlar şeklinde harcayabilmek üzere, kıza küçük bir miktar ödüyordu. Rahibin tüm sevgisi onu baba gibi gören yeğeni üzerinde toplanmıştı; ama rahip dalgın bir babaydı, cinsel istek kıpırtılarını hiç anlamıyor, sevgili kızının bekârlığını sürdürdüğü için Tanrı'ya şükrediyordu; çünkü o, gençliğinden bu yana, şöyle yazmış olan aziz İoannes Khrysostomos'un sistemini benimsemişti: “Melek ne kadar İnsan'ın üstünde ise, bakirelik de o kadar evliliğin üstündedir.” Rahibe saygı göstermeye alışmış olan Matmazel Cormon kendisine bir durum değişikliğini esinleyen cinsel arzuları ona açıklamaya cesaret edemiyordu. Evin düzenine alışık adamcağız zaten buraya bir efendinin girmesinden

pek hoşlanmayacaktı. Aklını hep yardımına koştuğu yoksullara vermiş, duaların deryasında kaybolmuş Rahip de Sponde'un sık sık dalgınlıkları oluyordu; çevresindekiler bu dalgınlıkları unutkanlıklara yoruyorlardı. Adam az konuşan biriydi; gönül okşayıcı, iyi dilekli bir sessizliği vardı. Uzun boyluydu, inceydi; davranışları ciddi ve gösterişliydi; yüzü tatlı duyguları, büyük bir içsel dinginliği belirtiyordu; varlığıyla bu evde kutsal bir otorite sağlıyordu. Voltare'ci Şövalye de Valois'yı çok seviyordu. Soylular sınıfı ile din adamları sınıfının bu iki görkemli kalıntısı, ahlak anlayışları farklı olsa da, genel özellikleriyle birbirini tanıyordu. Zaten şövalye işçi kızlarına karşı ne kadar baba gibi ise, Rahip de Sponde'a karşı da o kadar yumuşaktı.

Kimi insanlar Matmazel Cormon'un amacına ulaşmak için tüm olanakları araştırdığını, kadınlara reva görülen haklı hileler arasında süse başvurduğunu, dekolte giyindiğini, silahını görkemli bir şekilde taşır gibi olumsuz bir beğenilme merakı sergilediğini sanabilirlerdi. Ama hiç de öyle değildi! Giysileri içinde nöbetçi kulübesindeki bir asker gibi yiğitti, kıpırtısızdı. Entarileri, şapkaları, şifonları, her şeyi Alençon'da zevk sahibi iki kambur kız kardeşin moda evinde yapılıyordu. Bu iki sanatçı kadının üstelemelerine karşın, Matmazel Cormon zarifliğin aldatmacalarına karşı çıkıyor; her şeyinde bolluk istiyordu, etlerinde ve tüylerinde. Belki entarilerinin ağır tarzları yüzüne iyi uyuyordu. İsteyen alay etsin zavallı kızla! Onu yüce bulacaksınız, duygunun aldığı şekilden hiç kaygılanmayan ve ona bulunduğu yerde hayran olan soylu ruhlar! Burada kimi hafif kadınlar belki bu anlatının doğruluğuna karşı çıkmaya çalışıp Fransa'da bir erkeği oltaya getiremeyecek kadar budala bir kız bulunmadığını, Matmazel Cormon'un sağduyunun örnek olarak göstermeyi yasakladığı korkunç istisnalardan biri olduğunu, bir sazan balığını yakalamak isteyen en erdemli, en budala kızın bile oltasına takmak için bir yem bulduğunu söyleyeceklerdir. Roma'ya özgü ve papaya bağlı yüce Katolik

dininin Bretagne'da ve eski Alençon düklüğünde hâlâ ayakta olduğu düşünülürse, bu eleştiriler geçerliliğini yitirir. İnanç, dindarlık bu kurnazlıkları kabul etmez. Matmazel Cormon, çok fazla uzamış olan bekârlığının mutsuzluğunu bir yalanın mutsuzluğuna, bir hilenin günahına yeğleyerek, ahiret mutluluğu yolunda ilerliyordu. Disiplinli bir kızda erdem ödün veremezdi; bu yüzden aşk ya da hesap çok kararlı bir biçimde gelip onu bulmalıydı. Sonra, dinin kimilerince yalnızca bir araç, kimilerince de bir şiir sayıldığı bir zamanda acımasızca bir uyarı yapmak cesaretini gösterelim. Sofuluk ahlaksal bir göz iltihabına neden olur. Tanrı'nın yardımıyla, sonsuzluk yolundaki ruhların dünyasal birçok küçük şeyi görmelerini engeller. Kısacası, sofu kadınlar birçok noktada budaladırlar. Bu budalalık zaten bunların nasıl bir güçle zihinlerini göksel alanlara taşıdıklarını kanıtlıyor; her ne kadar Voltaire'ci Mösyö de Valois budala insanların doğal olarak sofu durumuna gelip gelmediklerine ya da sofuluğun akıllı kızları sonunda budala yapıp yapmadığına karar vermenin son derecede güç olduğunu ileri sürse de. Şunu iyi düşünün, her türlü kutsal çanağı aşkla kabul etmesiyle, Tanrı'nın buyruklarına sofuca boyun eğmesiyle, yaşamın tüm balçıklarının üstünde kutsal parmak izi bulunduğu inancıyla, en arı Katolik erdem, tüm çekiciliklerini vermek üzere bu öykünün son kıvrımlarına sızacak ve kuşkusuz bu kıvrımları hâlâ Katolik inancına sahip kimselerin gözünde büyütecek gizemli ışıktır. Sonra, budalalık varsa, dehanın mutsuzluğuyla ilgilenildiği gibi, neden budalalığın mutsuzluğuyla da ilgilenilmesin? Budalalık ötekinden inanılmayacak kadar daha fazla rastlanan toplumsal bir öğedir. Dolayısıyla, Matmazel Cormon herkesin gözünde, bakirelerin o kutsal bilgisizliği yüzünden yanılgıya düşüyordu. Hiç gözlemci değildi, zaten taliplerine karşı tutumu bunu yeterince kanıtlıyordu. Şu sırada bile, eline henüz tek bir roman almamış on altı yaşında bir kız, Athanase'ın bakışlarından aşkla ilgili yüz bölüm okuyabilirdi; oysa Matmazel Cormon bu bakışlarda

hiçbir şey görmüyordu; o konuşurken sesinin titremelerinde açığa çıkmaya cesaret edemeyen bir duygunun gücünü fark etmiyordu. Kendisi çekingen olduğu için, başkalarının çekingenliğini keşfedemiyordu. Duygu yüceliğinde aşırı incelikler icat etme yeteneği vardı; bu incelikler başlangıçta onu mahvetmişti; şimdi bunu Athanase'da ayırt etmiyordu. Bu ahlaksal olay, deha yetilerinin ruhun üstünlüklerinden bağımsız olması kadar, yüreğin niteliklerinin de zihnin niteliklerinden bağımsız olduğunu bilen insanlara olağanüstü gelmeyecektir. Eksiksiz insanlar o kadar az görülüyorlar ki, İnsanlık'ın eşsiz kişilerinden biri olan Sokrates, çok rezil bir adam olmak üzere doğduğu konusunda zamanının bir frenoloğu[41] ile aynı düşüncede idi. Bir büyük general[42] ülkesini Zürih'te kurtarabilir ve müteahhitlerle anlaşabilir. Namusluluğu kuşkulu bir bankacı bir devlet adamı olabilir. Büyük bir müzisyen yüce şarkılar besteleyebilir, ama bir sahtekâr da olabilir. Duygulu bir kadın da koca bir budala olabilir. Kısacası, sofu bir kadın yüce bir ruha sahip olabilir, ama yanında güzel bir ruhun ilettiği tınıları tanımayabilir. Bedensel sakatlıkların yol açtığı kararsızlıklara ahlaksal düzeyde de rastlanır. Reçellerini yalnızca kendisi ve yaşlı dayısı için yaptığından yakınan bu iyi insan neredeyse gülünç duruma düşmüştü. Niteliklerinden ötürü kendisine sempati duyanlarla, kusurlarından ötürü sempati duyanlara onun gerçekleşmemiş evlilikleri vız geliyordu. Birçok konuşma sırasında, bunca güzel mülklerin, Matmazel Cormon'un biriktirdiği paraların ve dayısının mirasının ne olacağını herkes birbirine soruyordu. Aslında onun görünüşe karşın özgün bir kız olduğundan kuşkulanılıyordu. Taşrada özgün olmaya izin yoktur; özgünlük, başkalarının anlamadığı fikirlere sahip olmak demektir ve bu konuda düşüncede eşitlik kadar ahlakta da eşitlik aranır. Matmazel Cormon'un evliliği 1804 yılından başlayarak o kadar sorunlu bir şey olmuştu ki Matmazel Cormon gibi evlenmek Alençon'da

olumsuzlukların en gülüncüne eşit anlamda, atasözü değerinde bir tümce oldu. Bu mükemmel insanın Alençon'da birtakım şakalara, alaylara yol açması için alaycı zekânın Fransa'nın en zorunlu gereksinimlerinden biri olması gerekiyor. Matmazel yalnız tüm kenti evine kabul etmekle kalmıyordu, iyilikseverdi, dindardı ve kötü bir söz söyleyemezdi; ama onu yaşamlarının simgesi olarak seven kent sakinlerinin genel düşüncesi ve ahlakı ile de uyum içindeydi; çünkü halkın alışkanlıkları içinde çürüyüp gitmişti, halktan hiçbir zaman uzaklaşmamıştı, halkın önyargılarına sahipti, çıkarlarını paylaşıyor, halkı seviyordu. Topraklarından on sekiz bin altın liralık geliri vardı, taşrada bu çok büyük bir servetti; daha az zengin ailelerle tam bir uyum içindeydi. Prébaudet'deki mülküne, kasası beyaz deriden iki askı takımı üzerine oturtulmuş, zamanla rengi kırmızıya dönüşmüş iki perdenin zar zor örttüğü, tıknefes iri bir kısrağa koşulu, sorgun ağacından, üstü kapalı, iki tekerlekli eski bir araba ile gidiyordu. Tüm kentin tanıdığı bu arabaya Jacquelin tarafından Paris'in en güzel kupa arabası imiş gibi özen gösteriliyordu. Matmazel Cormon da onu çok seviyor, on iki yıldır kullanıyor, bu olaya hayırlı cimriliğin büyük sevinci içinde saygı gösterilmesini sağlıyordu. Alençon'da oturanların birçoğu sergileyebileceği şatafatla kendilerini küçük düşürmediği için Matmazel Cormon'a minnettardı; hatta Paris'ten üstü açık dört tekerlekli bir gezinti arabası getirtmiş olsa, gerçekleşememiş evliliklerine kıyasla daha çok kusurlu bulunurdu. Zaten en gösterişli araba da onu tıpkı o eski araba gibi Prébaudet'ye götürecekti. Oysa her zaman sonuca bakan taşrayı, etkili olmaları koşuluyla, araçların güzelliği oldukça az kaygılandırır.

Bu evin özel törelerinin betimlemesini tamamlamak için, Matmazel Cormon ve Rahip de Sponde çevresinde, dayı ve yeğenin mutluluğu için çalışan Jacquelin'i, Josette'i ve aşçı Mariette'i bir araya getirmek zorunludur. Kırk yaşında, şişko

ve kısa boylu, al yanaklı, esmer, Bretagne gemicisi suratlı olan Jacquelin yirmi iki yıldır evin hizmetindeydi. Sofrada hizmet görüyor, kısrağı tımar ediyor, bahçıvanlık yapıyor, rahibin ayakkabılarını boyuyor, alışverişe çıkıyor, testere ile odun kesiyor, arabayı sürüyor; yulaf, saman, kuru ot almak üzere Prébaudet'ye gidiyordu; akşamları giriş odasında yatıyor, kütük gibi uyuyup kalıyordu; evlenecek olursa Matmazel Cormon'un yol verebileceği, otuz altı yaşında bir kız olan Josette'i sevdiği söyleniyordu. Bu yüzden bu iki zavallı insan aldıkları paraları biriktiriyor, Yahudilerin Mesih'i bekledikleri gibi, Matmazel Cormon'un evlenmesini bekleyerek ve arzu ederek sessizce sevişiyorlardı. Alençon'la Mortagne arasında bir yerde doğmuş olan Josette ufak tefekti, şişkoydu, çamura bulanmış bir kayısıya benzeyen yüzü ne ifade ne de zekâ eksikliği belirtiyordu. Hanımını yönetiyormuş gibi geçiniyordu. Bir çözümden emin olan Josette ile Jacquelin, içlerinde bu iki sevgilinin geleceğe güvendiklerini düşündüren bir hoşnutluğu gizliyorlardı. On beş yıldır bu evde olan aşçı Mariette de bölgenin beğenilen tüm yemeklerini yapmayı biliyordu.

Matmazel Cormon'u Prébaudet'deki kır evine götüren doru-kahverengi o yaşlı, iri Normandiya kısrağını belki fazlasıyla hesaba katmak gerekir, çünkü bu evde oturan beş kişi bu hayvana karşı delice bir sevgi besliyordu. Adı Pénélope idi ve on sekiz yıldır hizmet veriyordu; o kadar iyi bakılıyor, o kadar düzenli besleniyordu ki, Jacquelin'le Matmazel Cormon ondan daha en az on yıl yararlanacaklarını umuyorlardı. Bu hayvan sürekli bir konuşma ve uğraş konusuydu. Zavallı Matmazel Cormon, içine attığı o annelik duygusunu verebileceği hiç çocuğu olmadığından, bu duyguyu o çok mutlu hayvana yöneltiyormuş gibi görünüyordu. Pénélope, Matmazel Cormon'un, toplumda neredeyse tüm yalnız insanların düşsel ailesini oluşturan kanaryalar, kediler, köpekler edinmesini engellemişti.

Pénélope'un zekâsı öteki iyi yüreki hizmetçilerin zekâsı düzeyine yükselmiş, bu hizmetçiler de onun o sessiz ve uysal düzenliliği düzeyine kadar inmiş bulunduğu için, bu dört sadık hizmetçi her gün aynı işlerle mekanik bir şaşmazlıkla uğraşıp duruyorlardı. Ama kendi deyimleriyle, önce beyaz ekmeği yediklerini söylüyorlardı. Matmazel Cormon, bir saplantı içinde sinirli bir huzursuzluk yaşayan tüm insanlar gibi, karakteri yüzünden değil de, daha çok etkinlik gösterme gereksinimi duyduğundan, güç beğenir, tedirgin edici oluyordu. Kocayla, çocuklarla ve bunlar için gerekli hizmetlerle uğraşamadığından, önemsiz ayrıntılara takılıyordu. Saatlerce boş şeyler üzerinde, O harfi işlemelilerden önce sofraya konmuş Z harfi işlemeli on iki peçete üzerinde konuşuyordu.

— Peki Josette'in aklı nerede? diye bağırıyordu. Demek Josette'in hiçbir şeye dikkat ettiği yok ha?

Matmazel bir hafta boyunca Pénélope'a saat ikide yulafının verilip verilmediğini soruyordu, çünkü Jacquelin bir kez gecikmişti. O küçük imgelemi değersiz şeyler üzerinde çalışıyordu. Toz süpürgesinin unuttuğu bir toz tabakası, Mariette'in iyi kızartmadığı ekmek dilimleri, Jacquelin'in gelip pencereleri kapatmakta gecikmesi (çünkü bunların üstüne vuran güneş ışınları, mobilyaların renklerinin solmasına neden oluyordu), tüm bu önemli gibi görülen ama önemsiz şeyler ciddi tartışmalara yol açıyor, bu sırada matmazelin tepesi atıyordu. Her şey değişiyor, diye bağırıyordu, o eski hizmetçilerini artık tanımıyordu; şımarıyorlardı bunlar; o ise fazla iyi niyetliydi. Bir gün Josette ona Paskalyanın on beş günü yerine Hıristiyanın bir günü adlı kitabı verdi. O akşam tüm kent bu felaketi öğrendi. Matmazel, Saint-Léonard Kilisesi'nden evine dönmek zorunda kalmıştı, kiliseden tüm sandalyelerin düzenini karmakarışık edip ansızın ayrılışı bağışlanamaz bir hata

sayıldı. Bu olayın nedenini dostlarına söylemek zorunda kaldı.

— Josette, demişti tatlılıkla, aman böyle bir şey bir daha olmasın!

Matmazel Cormon kuşkusuz aksiliklerine bir boşalma yolu sağlayan bu küçük kavgalardan çok mutluydu. Zihnin istekleri vardır, beden gibi o da jimnastik yapar. Bu ruh hali değişikliklerine Josette ile Jacquelin boyun eğdiler, tıpkı bir çiftçinin hava değişikliklerine boyun eğmesi gibi. O üç iyi insan gökyüzünü suçlamadan, “Hava güzel” ya da “Yağmur yağıyor!” diyorlardı. Kimi zaman sabahleyin uyanıp mutfağa geçtiklerinde, tıpkı şafak pusunu inceleyen bir çiftçi misali, matmazelin nasıl bir ruh haliyle kalkacağını birbirlerine soruyorlardı. Kısacası, Matmazel Cormon zorunlu olarak sonunda kendisini yaşamının son derecede küçük ayrıntılarına kaptırdı. O ve Tanrı, günah çıkaran papazı ve yıkanacak çamaşıları, yapılacak reçelleri ve dinlenecek dualar, bakılacak dayısı zayıf zekâsını tümüyle meşgul ediyordu. O söz konusu olduğunda, yaşamın atomları, doğuştan ya da umulmadık bir biçimde bencil olan insanlara özgü bir görüş açısı gereği büyüyordu. O kadar iyi olan sağlığı yemek borusunda ortaya çıkan en ufak bir rahatsızlıkta korkunç bir hal alıyordu. Zaten atalarımızın tıbbının sultası altında yaşıyor ve önlem olarak yılda, Pénélope’u bile çatlatacak dört ilaç alıyor, ama bunlar onu keyiflendiriyordu. Eğer Josette matmazeli giydirirken onun henüz kadife gibi yumuşak ve parlak omuzlarının üstünde baş vermiş küçük bir sivilceye rastlarsa; bu, o hafta boyunca yuttuğu her lokmada büyük araştırmalara konu oluyordu. Josette, hanımına bu lanet olası sivilceye kuşkusuz çok acılı bir tavşan yemeğinin neden olduğunu anımsatırsa ne âlâ. Her ikisi büyük sevinç içinde, “Hiç kuşku yok; sebep tavşan” diyorlardı.

— Mariette ona çok baharat koymuştu, diye ekliyordu matmazel, ona dayım ve benim için her zaman hafif pişirmesini söylüyorum, ama Mariette'te artık bellek kalmamış ki…

— Çok unutkan oldu, diyordu Josette.

— Doğru, diye yanıtlıyordu matmazel, çok unutkan oldu, iyi söyledin.

Yılda dört kez, her mevsimin başlangıcında, Matmazel Cormon bir süre kalmak üzere Prébaudet'deki mülküne gidiyordu. O sırada mayıs ortasındaydılar; bu, matmazelin elma ağaçlarının kar yağdırmış olup olmadıklarını görmek istediği dönemdi; kar yağdırmak, elma ağaçların altına çiçeklerinin düşmesiyle ortaya çıkan sonucu dile getiren yerel bir deyimdir. Yere düşen taçyapraklarının oluşturduğu yuvarlak yığın bir kar tabakasına benzediğinde, mal sahibi bol bir elma şarabı ürünü alabileceğini umut eder. Matmazel Cormon bir yandan şarap fıçılarının hacmini hesaplarken, bir yandan da kışın gerektirmiş olduğu onarımlara göz kulak oluyordu. Birçok ürün aldığı bahçelerinde toprağı işleme, sürme konusunda buyruklar veriyordu. Her mevsimin kendine özgü etkinlik biçimi vardı. Matmazel Prébaudet'ye gitmeden önce önce, her ne kadar kendileriyle üç hafta sonra yeniden buluşacak olsa da, her zamanki dostlarına akşam bir veda yemeği veriyordu. Matmazelin ayrılışı Alençon'da her zaman yankı bulan bir haberdi. Ziyarette kusur etmiş olanlar o zaman onu görmeye geliyorlardı. Kabul salonu doluyor, herkes ona sanki Kalküta'ya gidiyormuş gibi iyi yolculuklar diliyordu. Sonra ertesi sabah, satıcılar kapılarının eşiğinde durup, küçüğü büyüğü arabanın geçisini seyrediyor ve sanki hiç bilinmedik bir haber duymuşçasına birbirlerine şu sözü yineliyorlardı: “Matmazel Cormon, Prébaudet'ye gidiyor ha!” Kimi şöyle diyordu: “Bu kızın tuzu kuru!” Yanındaki ise şöyle yanıt veriyordu: “Hey, dostum! O iyi bir insan; iyilik yapmak hep böylelerinin

elinde olsa, ülkede hiçbir dilenci kalmazdı…” Ordan bir başkası sesleniyordu: “Bak hele, yükseklerdeki bağlarımızda çiçekler açmışsa şaşmam, Matmazel Cormon Prébaudet’ye gidiyor görüyor musunuz. Neden evlenmeye pek meraklı değil?” Bir şakacı lafa karışıp şöyle diyordu: “Ama yine de ben onunla evlenirim. Evlenme yarı yarıya gerçekleşmiş demektir, bir taraf razı, oysa öteki taraf hayır diyor. Adam sende! Şimdi kazan Mösyö du Bousquier için kaynıyor! – Mösyö du Bousquier için mi?.. Matmazel onu reddetti.” Akşam, tüm toplantılarda herkes birbirine ciddi ciddi şöyle söylüyordu: “Matmazel Cormon gitti.” Ya da şöyle: “Matmazel Cormon’un gitmesine izin verdiniz ha?”

Suzanne’ın rezalet çıkarmak için seçtiği çarşamba günü, rastlantı bu ya, Matmazel Cormon’un veda günüydü; matmazel o gün götürülecek paketler için Josette’in başını döndürüyordu. Kısacası, öğlene kadar kentte bu veda toplantısına çok büyük önem atfeden şeyler söylenmiş ve olup bitmişti. Evde kalmış kız, yolculuğu dolayısıyla götüreceği gerekli şeyleri kararlaştırırken, alaycı Şövalye de Valois da yaşlı Marki d’Esgrignon’un kız kardeşi ve aristokrat salonlarının kraliçesi Matmazel Armande d’Esgrignon’un evinde piket oynarken, Madam Granson on evin kapısını çalmaya gitmişti. Gece toplantısı sırasında baştan çıkartıcının nasıl bir tavır takınacağını görmeye hiç kimse nasıl kayıtsız kalamazsa, şövalye ve Madam Granson için de, evlenme çağında bir kız ve Anneler Derneği’nin başkanı olmak gibi çifte sıfatıyla Matmazel Cormon’un haberi nasıl karşılayacağını öğrenmek önemliydi. Masum du Bousquier’ye gelince; o, Suzanne’ın kendisine oyun oynadığına inanmaya başlayarak Cours Sokağı’nda geziniyordu: Bu kuşku onu kadınlar hakkındaki ilkeleri konusunda doğruluyordu.

Gala günlerinde matmazelin evinde sofra saat üç buçuğa doğru çoktan hazır oluyordu. O zamanlar Alençon’un

kibarlar dünyası alışılmışın dışında saat dörtte öğle yemeği yiyordu. İmparatorluk döneminde ise eskiden olduğu gibi öğle yemeği öğleden sonra saat ikide başlıyordu, ama gece yemeği de yeniyordu! Matmazel Cormon'un, kötülük düşünmese de, kuşkusuz bencilliğe dayalı olan, en çok zevk aldığı şeylerden biri de, konuklarını kabul edecek bir ev sahibesi gibi giyinmiş olmanın verdiği sözle anlatılamaz hoşnutluk idi. Böylece zırhlarını kuşandığında, yüreğinin koyu karanlığına bir umut ışığı giriveriyordu: Bir ses ona doğanın onu boşuna bunca donatmadığını, girişken bir erkeğin yakında ortaya çıkacağını söylüyordu. Bedeni tazelenmiş gibi, arzusu da tazeleniyordu. Kendisini çifte cevheri içinde bir tür sarhoşlukla hayran hayran seyrediyor, sonra bu hoşnutluk salona, çalışma odası ile süslenme odasına korkutucu bakışlarıyla bir göz atmak üzere aşağıya indiğinde de sürüyordu. Buralarda hep zengin olduğunu ve hiçbir zaman bir eksiği bulunmayacağını düşünen bir zenginin o safça mutluluğu içinde geziniyordu. Hiç değişmeyen mobilyalarına, antika eşyalarıyla lake eşyalarına bakıyor, kendi kendine bu kadar güzel şeylere bir efendi gerektiğini söylüyordu. Eşit aralıklarla konan yirmi kadar sofra takımı ile bezenmiş bembeyaz bir örtünün serildiği uzun masaya, bu masanın bulunduğu yemek salonuna hayranlıkla baktıktan; kendi seçtiği ve saygın etiketler taşıyan şişeleri kontrol ettikten; yine rahibin titrek eliyle küçük kâğıtlar üstüne yazdığı adları özenle denetledikten sonra (bu, rahibin evde gördüğü tek işti ve her çağrılının oturacağı yer konusunda ciddi tartışmalara neden oluyordu) matmazel o süslü haliyle, günün bu en güzel anına doğru, avcılardan ve çocuklardan çekinmeden, dallara yuva yapmış kuşların ötüşünü dinleyerek, Brillante Irmağı boyunca taraçada dolaşan dayısının yanına gidiyordu. Bu bekleyiş saatleri boyunca yanına her gittiğinde kendisini oyalayabilecek bir tartışmaya sürüklemek için, bu iyi yürekli yaşlı adama birkaç tuhaf soru soruyordu. Bakın neden; bu

özellik bu mükemmel kızın karakterini betimlemeye son verdirmeli de ondan.

Matmazel Cormon konuşmayı görevlerinden biri sayıyordu: Bu geveze oluşundan ileri gelmiyordu; ne yazık ki pek az fikir sahibiydi ve konuşmak için pek az tümce kurabiliyordu; ama böylece insanlara karşı iyi davranmayı buyuran dinin zorunlu kıldığı toplumsal görevlerden birini yerine getirdiğini sanıyordu. Bu zorunluluk ona o kadar ağır geliyordu ki, günah çıkaran rahibi Couturier’ye çocuksu ve dürüst kibarlık konusunda danışmıştı. Disiplin konusunda çok katı olan bu yaşlı rahip, söyleyecek bir şey bulmak için zihninin gösterdiği içsel çabanın kendisini zorladığını itiraf etmiş olan kızın mütevazı düşüncesine karşın, ona Aziz François de Sales’ın kitabından, kibarlar dünyası kadınlarının görevlerine, sertliklerini kendilerine saklamak, evlerinde sevimli görünmek ve insanların evde hiç sıkılmamalarını sağlamak zorunda olan sofu Hıristiyan kadınların sergiledikleri kibar sevince ilişkin bir bölümü baştan aşağı okumuştu. Bu şekilde görevlerini iyice anlayan ve kendisine tatlılıkla konuşmasını söylemiş rahibin dediklerini her ne pahasına olursa olsun yerine getirmek isteyen zavallı kız, konuşmanın ağırlaştığını fark ettiğinde, tükenmiş olan tartışmaları canlandırmak için fikirler ortaya atmaya çalışırken o kadar acı çekiyordu ki korsesi içinde ter döküyordu. O sırada ağzından şunun gibi tuhaf sözler kaçırıyordu: Hiç kimse, küçük bir kuş değilse, aynı zamanda iki yerde olamaz. Bir gün bu sözle havarilerin aynı anda her yerde hazır bulunmaları ile ilgili bir tartışma başlattı, başarılı da oldu, ama böyle bir hazır bulunmadan bir şey anlamamıştı. Bu tür çıkışlarla, kendi çevresinde iyi yürekli Matmazel Cormon takma adını hak ediyordu. Toplumdaki kültürlü insanlara göre bu söz onun adamakıllı cahil, biraz da kaz kafalı olduğu anlamına geliyordu, ama onun düzeyinde olan birçok kişi bu sıfatı gerçek anlamında kullanarak, “Oh, evet! Matmazel Cormon çok iyi yüreklidir”

diye yineleyip duruyordu. Kimi zaman, konuklarının hep hoşuna gitmek ve herkese karşı görevini yerine getirmek için o kadar saçma sorular soruyordu ki insanlar kahkahayı basıyordu. Örneğin, hükümetin bunca uzun süredir topladığı vergileri ne yaptığını soruyordu. Kutsal Kitap, Musa'ya ait olduğuna göre, neden İsa döneminde basılmamıştı. Avam Kamarası'nda her zaman gelecek kuşaklardan söz edildiğini duyup, sonradan ünlü olan şu speech'i yapmak için ayağa kalkan o country gentleman kadar güçlüydü: "Baylar, burada her zaman gelecek kuşaklardan söz edildiğini duyuyorum, bu gücün İngiltere için ne yapmış olduğunu bilmeyi çok isterim." Bu gibi durumlarda, yiğit Şövalye de Valois, o acımasız yarı bilgelerin birbirlerine gülümsediklerini görerek, nükteli diplomasisinin tüm gücünü evde kalmış kızın yardımına sunuyordu. Kadınların zihnini zenginleştirmekten hoşlanan bu yaşlı soylu, Matmazel Cormon'a, onu usa aykırı bir şekilde destekleyerek akıl veriyordu; evde kalmış kızın geriliğini öyle bir örtüyordu ki, kimi zaman kız budalaca bir şey söylememiş gibi görünüyordu. Bir gün öküzlerle boğalar arasında ne fark olduğunu bilmediğini ciddi ciddi itiraf etti. O tatlı şövalye, öküzlerin sadece, henüz doğurmamış genç ineklerin amcaları olabileceklerini söyleyerek kahkahaları engelledi. Başka bir kez, hayvan yetiştirmekten ve bu işin ticaretinin güçlüğünden çok söz edildiğini duyduğunda (görkemli Le Pin harasının bulunduğu bir yerde bu konuşma sık sık yapılıyordu), atların çiftleşmelerden doğduklarını anladı ve yılda neden iki çiftleşme yapılmadığını sordu. Şövalye gülüşmeleri kendi üstüne çekti. "Bu çok olası," dedi. Orada bulunanlar onu dinlediler. "Hata," diye ekledi, "kısrakları gebelik sürelerini on bir aydan daha aza indirmeye zorlamayı henüz becerememiş olan doğabilimcilerde." Zavallı kız bir boğa ile bir öküzü ayırt etmeyi bilemediği gibi, çiftleşmenin de ne demek olduğunu bilmiyordu. Şövalye de Valois bir nanköre yardım ediyordu, çünkü Matmazel Cormon onun o şövalyece yardımlarından bir tekini bile anlamamıştı.

Konuşmanın yeniden canlandığını görünce, kendisini sandığı kadar da budala bulmuyordu. Sonunda bir gün, tıpkı içine düştüğü hendekte kalıp orada kendini son derece rahat hissederek, onu çıkarmaya geldiklerinde kendisinden ne istediklerini soran Dalgın’ ın[43] kahramanı Dük de Brancas gibi, cahilliğini iyice açık etti. Bu oldukça yakın dönemden başlayarak, Matmazel Cormon çekingenliğini yitirdi, kendine bir güven geldi; bu onun çıkışlarına tumturaklı bir hava katıyordu; bu tumturaklılık İngilizlerin o vatanseverlikle ilgili budalalıklarını ortaya koyduklarında ve budalalıktan doğan kendini beğenmişlikte gözlemlenen türdendi. Dayısının yanına görkemli adımlarla gelirken, suskunluktan kurtarmak için ona soracağı bir soruyu kafasında evirip çeviriyordu; adamın can cıkıntısına yorduğundan, bu suskunluk kendisini hep üzüyordu.

— Dayı, dedi ona, koluna asılıp neşeyle bir yanına yapışarak (bu da yine onun kurgularından biriydi, şöyle düşünüyordu: “Eğer bir kocam olursa, böyle yaparım!”) Dayı, bu dünyada her şey Tanrı’nın iradesiyle gerçekleşiyorsa, demek ki her şeyin bir nedeni vardır, değil mi?

— Elbette, dedi ciddi ciddi Rahip de Sponde, yeğenini sevdiği için, derin düşüncelerinden koparılmasına her zaman meleklere özgü bir sabırla boyun eğerdi.

— Öyleyse, eğer ben hep bekâr kalırsam, ki bu bir varsayım, Tanrı bunu istiyordur, öyle değil mi?

— Evet, yavrum, dedi rahip.

— Ama yine de yarın evlenmemi engelleyen hiçbir şey olmadığına göre, Tanrı’nın iradesi benin iradem tarafından yok edilebilir.

— Tanrı’nın gerçek iradesini bilseydik, bu doğru olabilirdi, diye yanıt verdi Sorbonne’un bu eski başrahibi. Öyleyse

kızım, eğer dediğine dikkat et, olur mu?

Dayısını ad omnipotentem[44] bir kanıtla evlilik konusunda bir tartışmaya sürüklemiş olan zavallı kız şaşırıp kaldı; ama dar kafalı insanlar çocuklara özgü o korkunç mantığı izlerler; çoğu zaman can sıkıcı olan bu mantıkta yanıttan soruya gidilir.

— Ama dayı, Tanrı kadınları kız kalsınlar diye yaratmadı; onlar ya hep kız kalmalı ya da hep kadın olmalılar. Rollerin dağıtımında adaletsizlik var.

— Kızım, dedi iyi yürekli rahip, bekârlığın Tanrı'ya ulaşmak için en iyi yol olduğunu buyuran kiliseye haksızlık ediyorsun.

— Ama eğer kilise haklıysa, herkes de iyi Katolik ise, insanlık yok olacaktır, öyle değil mi, dayı?

— Fazla zekisin, Rose, mutlu olmak için bu kadarına da gerek yok.

Böyle bir söz zavallı kızın dudaklarında hoşnutluğunu belirten bir gülümsemeye yol açıyor ve kendisi hakkında sahip olmaya başladığı iyi düşünceyi doğruluyordu. İşte bakın, nasıl herkes, nasıl dostlarımız ve düşmanlarımız kusurlarımızın suç ortağıdır! O sırada görüşme, çağrılıların arta arda gelmeye başlamalarıyla kesildi. Bu şatafatlı günlerde, bu yerel ortam evin insanları ile çağrılılar arasında ufak tefek teklifsizliklere neden oluyordu. Mariette, geçerken gördüğü boğazına çok düşkün mahkeme başkanına şöyle söylüyordu: “Ah! Mösyö du Ronceret, sizin için karnabahar graten pişirdim, çünkü matmazel sizin bu yemeği ne kadar çok sevdiğinizi biliyor. Bana, mutlaka karnabahar graten yap, başkan konuğumuz olacak, dedi.”

— Ah bu iyi yürekli Matmazel Cormon! dedi başkan. Mariette, karnabaharlara et suyu yerine meyve suyu

katsaydınız, öylesi daha yumuşak oluyor!

Başkan, Mariette'in kararlarını verdiği mahkeme salonuna girmeyi küçümsemiyor, buraya bir yemek meraklısı olarak göz atıyor ve bir usta gibi düşüncesini söylüyordu.

— İyi günler, madam, diyordu Josette oda hizmetçisini pohpohlamakta olan Madam Granson'a, matmazel elbette sizi de düşündü, sofrada bir tabak balık sizin için hazır olacak.

Şövalye de Valois'ya gelince, o da senli benli konuşan büyük bir soylunun ciddiyetsiz tonuyla Mariette'e şöyle diyordu: "Ee, söyleyin bakalım, Légion d'honneur nişanı vereceğim sevgili büyük aşçı, iştahımı saklamamı gerektirecek çok güzel bir şey var mı?"

— Evet, evet, Mösyö de Valois, Prébaudet'den gönderilen bir tavşan var. Yedi kilo geliyordu.

— Şu iyi yürekli kız! diyordu şövalye, Josette'i doğrulayarak. Demek yedi kilo geliyor ha!

Du Bousquier çağrılı değildi. Bildiğiniz sisteme sadık olan Matmazel Cormon bu ellilik adama iyi davranmıyor, ona karşı yüreğinin en derin gizlerinden gelen anlaşılmaz duygular besliyordu. Her ne kadar onu reddetmişse de, kimi zaman bundan pişmanlık duyuyordu. Aynı zamanda, içinde onunla evleneceğine ilişkin sanki bir önsezi ve bu evliliği istemesini engelleyen bir korku vardı. Bu düşüncelerle uyarılmış olan ruhu hep du Bousquier ile uğraşıyordu. Matmazel, kabul etmese de, bu cumhuriyetçinin dev gibi yapısının etkisi altındaydı. Madam Granson ile Şövalye de Valois, onun içine düştüğü çelişkilerin nedenini anlamıyorlardı ama, gizlice yöneltilen kimi saf bakışları yakalamışlardı, bu bakışların anlamı yeterince açıktı; her ikisi de eski müteahhidin daha önce kırılan ama yine de koruduğu umudunu yok etmeye çalışabilirdi. Görevleri

gereği gecikmeleri peşinen hoş görülen iki çağrılı bekleniyordu: Bunlardan biri İpotekler Müdürü Mösyö du Coudrai, öteki ise d’Esgrignon ailesinin eski kâhyası, yüksek aristokrasinin noteri Mösyö Choisnel idi ki, yüksek aristokrasi onu erdemleriyle hak ettiği bir saygıyla kabul etmişti, zaten kendisi de büyük bir servet sahibiydi. Bu geciken iki çağrılı geldiğinde, Jacquelin onların salona doğru gittiklerini görüp, “Herkes bahçede” dedi.

Kuşkusuz mideler sabırsızlanıyordu, çünkü kentin en sevimli insanlarından biri olan ve serveti için çekilmez yaşlı bir kadınla evlenmiş olmaktan ve ilk önce kendisinin güldüğü aşırı cinaslar yapmaktan başka kusuru bulunmayan ipotekler müdürü ortada görününce, böyle bir durumda son gelenlerin karşılandığı gibi hafif bir gürültü koptu. Topluluk, yemeğin başladığına ilişkin resmi haberin gelmesini beklerken, taraçada, Brillante Irmağı boyunca gezinerek ırmaklarda yetişen otları, ırmak yatağının mozaiğini ve karşı kıyıya çömelmiş evlerin o güzel ayrıntılarını, üstü örtülü eski tahta balkonları, destekleri yıkıntı halindeki pencereleri, ırmağın üstüne doğru çıkıntı yapan bir odanın eğik payandalarını, içlerinde eski püskü giysilerin kurumaya bırakıldığı küçük bahçeleri, marangoz atölyesini, kısacası küçük kentlere özgü bu yoksullukları seyrediyordu. Bu yoksulluklara çevredeki sular, eğilmiş bir söğüt ağacı, çiçekler, bir gül ağacı, peyzaj ressamlarına yaraşır bilmem hangi çekiciliği veriyorlardı. Şövalye bütün yüzleri inceliyordu, çünkü ara bozucusunun pek mutlu bir şekilde kentin en iyi yakın arkadaş grubuna dahil olduğunu öğrenmişti, ama henüz hiç kimse o büyük haberden, Suzanne’dan ve du Bousquier’den yüksek sesle söz etmiyordu. Taşra insanları dedikodu yayma sanatını çok iyi bilirler: Bu tuhaf serüvenden söz etme zamanı gelmediği için, herkesin ne söylemesi gerektiğini düşünmesi gerekiyordu. Bu yüzden kulaktan kulağa şöyle söyleniyordu: “Haberiniz var mı? – Evet. – Du Bousquier mi? – Ve o güzel

Suzanne. –Matmazel Cormon'un bundan hiç haberi yok. – Evet. – Ya!" Bu, dedikodunun piano'suydu, rinforzando'su[45] ise sıra sofraya ilk getirilen yemeği yemeye geldiğinde patlak verecekti. Başında çuhaçiçekleriyle süslü yeşil şapkası, yüzü ışıldayan Madam Granson ansızın Mösyö de Valois'nın gözüne ilişti. Bu, konsere başlama isteği miydi? Böyle bir haber bu insanların tekdüze yaşamında işletilecek bir altın madeni ocağı değerinde olacaksa da, gözlemci ve kuşkucu şövalye bu iyi kadında daha yaygın bir duygunun belirtisini gördü: Kişisel bir çıkar elde etmenin yol açtığı sevinçti bu!.. Şövalye, Athanase'ı incelemek için hemen döndü ve onu derin bir yoğunlaşma anlamına gelen sessizliği içinde yakalayıverdi. Az sonra, Matmazel Cormon'un iki alay trampetine oldukça benzeyen göğüs kısmına genç adamın fırlattığı bakış, şövalyenin ruhuna ani bir aydınlanma getirdi. Bu ışıltı onun tüm geçmişi gözünde şöyle bir canlandırmasını sağladı.

— Vay canına! dedi kendi kendine, ne kadar onur kırıcı bir durumla karşı karşıya bulunuyorum!

Mösyö de Valois, yemek salonuna götürürken koluna girmesi için Matmazel Cormon'a yaklaştı. Evde kalmış kızın şövalyeye karşı saygı dolu bir sevgisi vardı, çünkü kuşkusuz adı ve bölgenin ünlü aristokratlar topluluğu arasında işgal ettiği yer, şövalyeyi matmazelin salonunun en büyük övünç kaynağı durumuna getiriyordu. Matmazel Cormon, on iki yıldır için için Madam de Valois olmayı arzuluyordu. Böyle bir ad bir talibin soyluluğu, mevkii, dış nitelikleri ile ilgili olarak beyninde oğul veren düşüncelerin bağlandığı bir dal gibiydi, ama Şövalye de Valois yüreğin, ruhun, tutkunun seçtiği bir erkek idiyse de, bu yaşlı yıkıntı, bir ayin alayının Aziz Yahya'sı gibi betimlenmesine karşın, Matmazel Cormon'u korkutuyordu. Onu bir soylu olarak görüyorsa da, koca olarak görmüyordu. Şövalyenin evlilik konusundaki göstermelik kayıtsızlığı, özellikle de işçi kızlarla dolu bir

evde ahlakının sözde arılığı, tahminlerinin tersine, Mösyö de Valois'ya büyük zarar veriyordu. Ömür boyu gelir konusunda çok isabetli bir ileri görüşe sahip olmuş bu soylu kişi, bu konuda yanılıyordu. Bunu ummasa da, Matmazel Cormon'un bu çok ağırbaşlı şövalye hakkındaki düşünceleri şu sözle dile getirilebilirdi: "Biraz hovarda olmaması ne kadar yazık!" İnsan yüreğinin gözlemcileri, dindar kadınların kötü adamlara karşı bir eğilimi olduğunu saptarken, Hıristiyanlık erdemine aykırı buldukları bu zevke de şaşmışlardır. Önce, erdemli bir kadına kötülüğün bulanık sularını arıtan bir yazgıdan daha güzel hangi yazgıyı nasip edersiniz? Ama ilkelerinin katılığı yüzünden evlilikte sadakata hiçbir zaman aykırı davranmamak zorunda bırakılmış bu soylu yaratıkların doğal olarak fazla deneyimli bir koca istemeleri gerektiği nasıl da görülmedi! Kötü adamlar aşk konusunda büyük adamlardır. Böylece zavallı kız, gözde vazosunu iki parçaya ayrılmış bulmaktan yakınıyordu. Şövalye de Valois ile du Bousquier'yi ancak Tanrı birleştirebilirdi. Şövalye ile Matmazel Cormon'un birbirlerine söyleyecekleri pek az sözün önemini iyi anlatmak için, kentte heyecan uyandıran ve üzerinde fikirlerin değişik olduğu iki önemli olayı açıklamak zorunludur. Zaten du Bousquier gizemli bir şekilde bu olaylara karışmıştı. Bunlardan biri vaktiyle anayasa yemini etmiş ve bu sırada en yüksek erdemleri göstererek hakkında beslenen dinsel antipatileri aşmış olan Alençon papazı ile ilgiliydi; adam küçük çapta bir Kardinal de Cheverus olmuştu ve o kadar seviliyordu ki ölümüne tüm kent halkı ağladı. Matmazel Cormon ve Rahip de Sponde, geleneğe bağlılığı ile yücelmiş olup, anayasa yanlıları XVIII. Louis'ye karşı nasıl davranmışlarsa, Büyük Roma Kilisesi'ne karşı da aynı şekilde davranan bu küçük kiliseye bağlı idiler. Bu papaz Cormon'ların evine hiç kabul edilmiyordu, burada Alençon aristokratlarının kilisesi olan Saint-Léonard'ın papazına karşı sevgi besleniyordu. Kralcı kisvesi altına gizlenen o çılgın liberal du Bousquier, tüm muhalefetin ardiyesi durumundaki hoşnut olmayanlar için toplanma

noktalarının ne kadar gerekli olduğunu biliyordu ve daha şimdiden orta sınıfın sevgisini bu papaza yönlendirmişti. İkinci olay da şu: Bu kaba diplomatın gizli telkiniyle, Alençon kentinde bir tiyatro kurma düşüncesi doğmuştu. Du Bousquier'nin seyitleri Muhammetlerini tanımıyorlardı, ama kendi görüşlerini savunduklarını sanmakla, olsa olsa o asıl seyitlerden daha yamandılar. Athanase da bir tiyatro salonu yapılmasının en ateşli yandaşlarından biriydi ve birkaç gündür belediyede tüm gençlerin benimsedikleri bir davayı savunuyordu. Şövalye gezinmek üzere koluna girmesi için evde kalmış kıza kolunu uzattı; kız bu teklifi kabul etti, ama böyle bir ilgiden ötürü ona mutlu bir bakışla teşekkür etmekten de geri durmadı; şövalye bu bakışa alaycı bir tavırla Athanase'ı göstererek yanıt verdi.

— Matmazel, siz ki toplumsal görgü kurallarına uyulmasına bu kadar büyük bir anlam yüklüyorsunuz, oysa bu genç adam bunlara birkaç ilişki aracılığıyla önem veriyor…

— Çok uzak ilişkiler, dedi matmazel, şövalyenin sözünü keserek.

— Acaba, dedi şövalye devam ederek, bu delikanlının mahvolmasını engellemek için annesinin ve onun üzerindeki etkinizi kullanamaz mısınız? Zaten çok dindar da değil, ama yeminli bir dindar diye geçiniyor; bakın, bu hiç önemli değil. Şu çok daha önemli bir şey: Şimdiki tutumunun, geleceği üzerinde ne gibi bir etki yapacağını bilmeden, düşüncesizce böyle bir muhalefet yoluna sapmış olmuyor mu! Tiyatro kurulması için entrika çeviriyor; bu işte o kılık değiştirmiş cumhuriyetçinin, du Bousquier'nin oyununa geliyor.

— Aman Tanrım! Mösyö de Valois, dedi matmazel, annesi bana onun zeki biri olduğunu söylüyor, ama adam iki demesini bile bilmiyor; önünüzde hep kazık gibi çakılıp kalıyor…

— Hiçbir şey düşünmeyen bir kazık! diye bağırdı ipotekler müdürü. Kim olduğunu hemen anladım! Şövalye de Valois'ya saygılarımı sunuyorum, diye ekledi, Henri Monnier'nin[46] yarattığı ve ipotekler müdürünün de dahil olduğu sınıfın o hayran olunası tipi Joseph Prudhomme gibi tumturaklı bir şekilde bu soylu kişiyi selamlayarak.

Mösyö de Valois mesafesini koruyan bir soyluya özgü soğuk ve yukarıdan bakan bir tavırla selama karşılık verdikten sonra, sözünü kesen o kişiye sözlerinin dinlenmesini istemediğini anlatmak için, Matmazel Cormon'u birkaç çiçek saksısı öteye götürdü.

— O iğrenç imparatorluk liselerinde yetişen gençlerin, dedi şövalye alçak sesle, Matmazel Cormon'un kulağına eğilerek, fikir sahibi olmalarını nasıl beklersiniz? Büyük fikirleri ve güzel aşkları doğuran, ahlak ve soylu alışkanlıklardır. Bu zavallı gence bakıp da, onun adamakıllı budalalaşacağını ve acınacak bir biçimde öleceğini kestirmek güç değil. Bakın, ne kadar solgun, zayıf değil mi?

— Annesi çok fazla çalıştığını ileri sürüyor, diye yanıt verdi saflıkla, evde kalmış kız. Geceleri nasıl geçiriyormuş biliyor musunuz? Kitap okuyarak, yazarak. Geceleyin yazmak bir genç adamı nasıl bir hale getirir?

— Ama bu, o genci tüketir, dedi şövalye, yaşlı kızın düşüncesini onun Athanase'dan tiksineceğini görmeyi umut ettiği bir alana çekmeye çalışarak. Bu imparatorluk liselerinin âdetleri gerçekten de iğrenç.

— A, evet! dedi saf Matmazel Cormon. Onları önlerinde trampet, gezmeye götürmüyorlar mı? Öğretmenlerinde puta tapanlar kadar din duygusu yok. Hem bu zavallı çocuklara üniforma giydiriliyordu, tıpkı askerler gibi. Ne düşünce ya!

— İşte, sonuçlarının ne olduğu meydanda, dedi şövalye, Athanase'ı göstererek. Benim zamanımda bir genç, güzel bir

kadına bakmaya hiç utanır mıydı? Oysa bu genç sizi görünce gözlerini indiriyor! Beni ilgilendirdiği için de korkutuyor. Ona bu tiyatro salonu konusunda olduğu gibi, Bonapartçılarla entrika çevirmemesini söyleyin; bu salonu, o zavallı gençler asice istemedikçe, ki burada asice bence anayasaya uygun biçimde demektir, hükümet yapacaktır. Ayrıca, annesine ona dikkat etmesini de söyleyin.

— Yo! Kadın onun o kızağa çekilmiş Bonapartçılarla ve kötü insanlarla görüşmesini engelleyecektir, bundan eminim. Athanase'la konuşacağım, dedi Matmazel Cormon, çünkü belediyedeki işini kaybedebilir. O zaman hem o hem de annesi ne ile geçinecekler?.. İnsanı korkutuyor bu.

Mösyö de Talleyrand'ın[47] karısı hakkında söylediği gibi, şövalye de Matmazel Cormon'a bakarak içinden şöyle söyledi: "Bana bundan daha budalasını bulsunlar da göreyim! Soylu adam sözü: Zekâyı yok eden erdem bir kusur değil midir? Ama benim yaşımdaki bir adam için ne hayran olunası kadın! O ne ilkeler! O ne cahillik!"

Şunu iyice bilin ki Prenses Goritza'ya yöneltilmiş bu monolog, enfiye çekmek için hazırlık yapılırken gerçekleşti.

Madam Granson şövalyenin Athanase'dan söz ettiğini tahmin etmişti. Bu konuşmanın sonucunu öğrenmek için acele ediyordu; gence doğru büyük bir ağırbaşlılıkla yürüyen Matmazel Cormon'u izledi. Ama bu sırada Jacquelin gelip matmazele sofranın hazır olduğunu haber verdi. Yaşlı kız bir bakışla şövalyeyi çağırdı. Bu soylu adamın tavırlarında taşra soylularının o zamanlar kendileri ile burjuvazi arasına koydukları engeli görmeye başlayan çapkın ipotekler müdürü şövalyeden önde geldiğine pek sevindi; Matmazel Cormon'un hemen yanındaydı, kolunu kıvırarak matmazele uzattı, matmazel de kabul etmek zorunda kaldı. Şövalye de taktik gereği Madam Granson'a koştu.

— Sevgili hanımefendi, dedi ona tüm çağrılıların ardından yavaş yavaş yürürken, Matmazel Cormon sevgili oğlunuz Athanase'a karşı çok büyük bir ilgi duyuyor, ama bu ilgi oğlunuzun hatası yüzünden yok oluyor: Athanase dinsiz ve liberal, şu tiyatro için bayrak açıyor, Bonapartçılarla bir araya geliyor, o anayasa yanlısı papaza ilgi duyuyor. Bu tutumu ona belediyedeki işini kaybettirebilir. Kralın hükümetinin nasıl bir özenle yetkinleştirilmekte olduğunu biliyorsunuz! Sizin sevgili Athanase'ınız işten atılırsa yeniden iş bulabilecek mi? Yönetime kendisini kötü göstermesin.

— Mösyö şövalye, dedi ürkmüş olan zavallı anne, size o kadar minnettarım ki! Haklısınız, oğlum kötü bir kliğin oyununa geldi; onu aydınlatacağım.

Şövalye uzun süre önce Athanase'ın karakterini bir bakışta anlamıştı; onda bu yaştaki bir delikanlının o kadar kötü tanımlanmış, o kadar az anlaşılmış, ama hor görülmüş insanlar için bir isyan bayrağı olan özgürlük sözcüğüne kapılıp, uğruna her şeyi feda ettiği cumhuriyetçi inançların pek az esnek bir öğesini bulmuştu; bu insanlar için başkaldırı bir öç almaydı; Athanase inancında diretecek olmalıydı, çünkü düşünceleri sanatçı acılarıyla, toplumsal devlet konusunda acı hayallerle örülmüştü. Otuz altı yaşında, insanın insanları, toplumsal ilişkileri ve çıkarları değerlendirdiği bir dönemde, önce uğrunda geleceğini feda ettiği düşüncelerin, gerçekten üstün tüm insanlarda görüldüğü gibi, değişmesi gerektiğini bilmiyordu Athanase. Alençon'un solcu tarafına bağlı kalmak, Matmazel Cormon'un nefretini kazanmak demekti. Bu konuda şövalye doğru düşünüyordu. Görünürde böyle pek dingin olan bu topluluk içten kaynıyordu; aynı çalkantı hilenin, beceriklilikliğin, tutkuların, çıkarların imparatorluktan imparatorluğa değişen en ciddi sorunların etrafında bir araya geldiği diplomatik çevrelerde de görülebilir. Çağrılılar

sonunda ilk sunulan yemeklerle donatılmış sofranın çevresinde yer almışlardı ve her biri taşrada yenildiği gibi, çok iştahlı olmaktan utanmadan yiyordu yemeğini; yoksa sanki çenelerin anatominin yasalarını yok saymayı görev bilen görkemli yasalarla hareket ettikleri Paris'te yenildiği gibi değil. Paris'te sanki zoraki yemek yenir, böylece zevk yok olur; oysa taşrada her şey doğal biçimde olup biter. Burada yaşam, Tanrı'nın kullarını mahkûm ettiği şu büyük ve evrensel yaşam aracına belki biraz fazla yoğunlaşmıştır. Sunulan ilk yemeğin sonunda Matmazel Cormon o çıkışlarının en ünlüsünü yaptı, çünkü bundan iki yıldan daha uzun bir süre söz edildi ve evliliği söz konusu olduğunda, olay hâlâ Alençon'un küçük burjuva toplantılarında anlatılıyor. Sondan bir evvelki giriş yemeğine başlandığı sırada çok uzamış ve canlanmış konuşmalar doğal olarak tiyatro ve o yeminli rahip olayına yöneldi. 1816'da kralcılığın yaşadığı ilk coşku döneminde, daha sonra ülkenin Cizvitleri diye adlandırılacak olanlar Rahip François'yı görevinden almak istiyorlardı. Mösyö de Valois'nın rahibi desteklediğinden, bu entrikaların elebaşısı olduğundan kuşku duyduğu du Bousquier rahibi savunmakla suçlanıyordu; zaten Mösyö de Valois bu entrikaları her zamanki becerikliliği ile du Bousquier'nin sırtına yükleyebilirdi. Du Bousqier'ye arka çıkacak kadar açık yürekli tek çağrılı olan Athanase, zaten budala olduklarını düşündüğü Alençon'un bu zorbaları önünde düşüncelerini söylemeyecek kadar kendini ağırbaşlı buluyordu. Belli bir yaşa gelmiş insanlara her zaman saygılı davranan ve onlara ne başkaldırmaya ne de çok şiddetle karşı çıkmaya cesaret eden artık yalnızca taşra gençleri var. O zeytinli nefis ördeklerin etkisiyle yatışmış konuşmalar ansızın güme gitti. Kendi yalanlarına karşı savaşmak çabası içinde olan Matmazel Cormon, herkesi birbirine katmakta usta, zararlı bir entrikacı olarak betimlenen du Bousquier'yi savunmak istedi.

— Ben, dedi, Mösyö du Bousquier'nin yalnızca çocukça şeylerle uğraştığını sanıyordum.

Mevcut koşullar içinde bu söz çok büyük bir sükse yaptı. Matmazel Cormon güzel bir başarı elde etmişti: Prenses Goritza'nın yüzünün masaya yapışmasına neden oldu. Dulcinea'sından[48] böyle yerinde ve zamanında bir söz beklemeyen şövalye o kadar hayret etti ki, söyleyecek yeterince övücü söz bulamadı; parmaklarının ucuyla alkışlar gibi yaparak, gürültü çıkarmadan alkışladı; les Italiens adlı tiyatroda da böyle yapılırdı.

— Matmazel son derecede esprili, dedi Madam Granson'a. Ben onun bir gün maskesini atacağını her zaman söylemiştim.

— Ama yakın ilişkide çok hoş, diye yanıtladı dul madam.

— Yakın ilişkide, madam, tüm kadınlar zekidir, dedi şövalye.

Bu katılırcasına gülme yatışınca, matmazel Cormon başarısının nedenini sordu. O zaman dedikodunun forte'si[49] başladı. Du Bousquier bekâr bir Gigogne Baba, Bulunmuş Çocuklar Yurdu'nu on beş yıldır tek başına işleten korkunç bir adam olarak gösterildi. Ahlaksızlığı sonunda ortaya çıkıyordu! Bu, Paris'in o çılgınca eğlencelerine yaraşır bir ahlaksızlıktı, vb., vb. Bu türün en usta orkestra şefi olan Şövalye de Valois tarafından yönetilen bu dedikodunun uvertürü müthiş oldu.

— Bilmiyorum, dedi şövalye, saflık yüklü bir tavırla, acaba bir du Bousquier'nin bir Matmazel Suzanne Bilmemkim'le evlenmesini ne engelleyebilir? Siz ne diyorsunuz ona? Suzette! Madam Lardot'nun evinde oturuyor bu kız, ama benim o kızlara yalnızca göz aşinalığım vardır. Bu Suzon uzun boylu, densiz, gri gözlü, ince, küçük ayaklı güzel bir kızsa da, ki ben bu kıza pek dikkat etmemişimdir, ama

yürüyüş biçimi bana her zaman çok küstahça görünmüştür, davranış açısından du Bousquier'den çok daha üstündür. Zaten Suzanne güzelliğin soyluluğunu taşır. Bu yüzden bu evlilik onun için dengi dengine bir evlilik olamaz. Biliyorsunuz, İmparator Joseph[50] Madam du Barry'yi[51] Luciennes'de görme merakına kapıldı, birlikte gezmek için ona kolunu uzattı; bu kadar onurlandırılması karşısında şaşıran zavallı genç kadın imparatorun koluna girmekte duraksıyordu. "Güzellik her zaman kraliçe olarak kalacaktır" dedi ona imparator. Düşünün ki adam Avusturyalı bir Almandı, diye ekledi şövalye. Ama inanın bana, burada pek kaba saba diye bilinen Almanya, insanlarının soylu şövalyeliği ve kibar davranışlarıyla ünlü bir ülkedir, özellikle de Polonya'ya ve Macaristan'a doğru, ki buralarda da…

Şövalye, gafil avlanıp kişisel mutluluğuna anıştırmada bulunmaktan korkarak, burada durdu, yalnızca enfiye kutusunu yeniden eline alıp, hikâyenin devamını otuz altı yıldır kendisine gülümseyen prensese gizlice anlattı.

— Bu söz XV. Louis açısından büyük bir incelikti, dedi du Ronceret.

— Ama sanıyorum İmparator Joseph söz konusu, dedi Matmazel Cormon, hafif bilgiççe bir tavırla.

— Matmazel, dedi şövalye, başkanın, noterin ve müdürün muzipçe bakıştıklarını görerek, Madam du Barry XV. Louis'nin Suzanne'ı idi; bu bizler gibi kötü adamların oldukça iyi bildikleri, ancak gençlerin herhalde bilmedikleri bir durum. Bu konuda bilginiz olmaması sizin kusursuz bir elmas olduğunuzu kanıtlıyor: Tarihsel ahlak bozukluklarına ilişkin haberler size hiç ulaşmıyor.

Rahip de Sponde, Şövalye de Valois'ya incelikle bakıp övücü bir onama anlamında başını eğdi.

— Matmazel tarih bilmiyor mu? diye sordu ipotekler müdürü.

— Siz tutup XV. Louis ile Suzanne'ı karıştırırsanız, benim sizin tarihinizi bilmemi nasıl istersiniz? dedi melek gibi bir tavırla Matmazel Cormon. Ördek tabağının boşaldığını ve konuşmaların bu derece canlandığını görüp sevinmişti; bu son sözünü duyan tüm çağrılılar ağızları dolu halde gülüyorlardı.

— Zavallı kızcağız! dedi Rahip de Sponde. Bir felaket geldiğinde, dünyasal aşk kadar gözü kör bir tanrısal aşk olan İyilikseverlik bunun nedenini aramamalı. Yeğenim, siz Anneler Derneği'nin başkanısınız, evleneceği birini zor bulacak bu kızcağıza yardım etmek gerek.

— Zavallı çocuk! dedi Matmazel Cormon.

— Du Bousquier'nin onunla evleneceğini sanıyor musunuz? diye sordu mahkeme başkanı.

— Dürüst bir adam olsaydı, evlenmesi gerekirdi, dedi Madam Granson; ama gerçekten de benim köpeğim ondan daha dürüst…

— Ama Azor büyük bir müteahhit, dedi ipotekler müdürü muzip bir tavırla, cinastan nükteye geçerek.

Tatlı, meyve gibi şeyler yendiği sırada, yine du Bousquier'den söz edildi; adam şarabın etkisiyle alevlenen bir sürü esprili şey söylenmesine yol açtı. Herkes ipotekler müdürünün coşturmasıyla, bir cinasa başka bir cinasla karşılık verdi. Böylece du Bousquier bir sert baba – bir hödük baba – bir ıslıklanmış baba – bir dinç baba – bir şişko baba – bir delikli baba – bir borçlanılan baba – bir kiralık katil baba idi. Ne peder ne belediye başkanı ne de saygıdeğer peder idi; tek mi çift mi oynuyordu Roma senatosu üyesi bir baba hiç değildi.

— Hiçbir zaman bir üvey baba da olamaz, dedi Rahip de Sponde. Bunu öyle ciddi söyledi ki gülmeler kesildi.

— Bir soylu baba da olamaz, diye ekledi Şövalye de Valois.

Kilise ve soyluluk, tüm saygınlıklarını koruyarak cinasın alanına inmişlerdi.

— Susun! dedi ipotekler müdürü, du Bousquier'nin çizmelerinin gıcırdadığını duyuyorum. Adamın çizmeleri kuşkusuz, hiç olmadığı kadar devrik konçlu.

Bir insanın kendisi hakkında dolaşan dedikodulardan habersiz olduğu durumlara çok sık rastlanır: Tüm bir kent onunla uğraşır, onu suçlar ya da tefe koyar; dostları yoksa, hiçbir şey öğrenemez. Oysa masum du Bousquier, suçlu olmayı isteyen, Suzanne'ın yalan söylememiş olmasını dileyen du Bousquier tam bir bilgisizlik içindeydi: Hiç kimse ona Suzanne'ın açıklamalarından söz etmemişti; zaten herkes, ilgili kişinin kendisini susmaya zorlayan bazı sırlara sahip olabileceği şu olaylardan biri üzerinde onu sorgulamayı sakıncalı bulmaktaydı. Topluluk kahve içmek üzere yemek salonundan, kimi kişilerin daha şimdiden akşam toplantısı için gelmiş oldukları oturma salonuna geçtiği sırada du Bousquier çok sıkıcı, biraz da budala gibi göründü. Matmazel Cormon utancından o müthiş baştan çıkarıcıya bakmaya cesaret edemedi; Athanase'ı yakalamış, ona kralcı siyaset ve dinsel ahlak konularında basmakalıp tuhaf şeyler anlatarak ahlak dersi veriyordu. Zavallı şair, Şövalye de Valois gibi kendisini bu budalaca sözlerden uzaklaştıracak, prenseslerle süslü enfiye kutusu da olmadığından, kızın şu mutlak huzura, büyük kütlelerin özelliğine sahip devasa göğsüne bakarak, budalaca bir hava içinde taptığı kişiyi dinliyordu. Cinsel arzuları, içinde, evde kalmış kızın o tiz sesini tatlı bir mırıltıya ve o tatsız tuzsuz fikirlerini zekâ yüklü motiflere dönüştüren sanki bir sarhoşluğa yol açıyordu. Aşk büyük meteliklerden her

zaman altın liralar, çoğu zaman da altın liralarından büyük metelikler yapan bir kalpazandır.

— Pekâlâ Athanase! Bana söz veriyor musunuz?

Bu bitiş cümlesi mutlu genç adamın kulağına, insanı sıçratarak uyandıran gürültüler gibi çarptı.

— Neye, matmazel? dedi.

Matmazel Cormon bu sırada Cumhuriyet döneminde resmi paraların üstüne kazınan o iri masal tanrısına[52] benzeyen du Bousquier'ye bakarak ansızın ayağa kalktı, Madam Granson'a doğru gidip onun kulağına, Şövalye de Valois'nın liselerdeki kötü eğitimden nasıl ısrarla söz ettiğini anımsayarak şöyle dedi: "Zavallı dostum, oğlunuz budala! Lise onu mahvetmiş."

Nasıl bir yıldırım aşkıydı bu! Zavallı Athanase, farkında olmadan, evde kalmış kızın yüreğinde yığılı dalların üstüne meşalelerini atma fırsatı bulmuştu; kızı dinlemiş olsaydı, büyük aşkını anlatabilecekti; çünkü Matmazel Cormon'un içinde bulunduğu heyecanlı durumda tek bir sözcük yeterliydi; ama genç ve gerçek aşkı niteleyen o budalaca doymazlık onu mahvetmişti, tıpkı kimi zaman hayat dolu bir çocuğu bilgisizliğin mahvetmesi gibi.

— Peki sen Matmazel Cormon'a ne söyledin? diye sordu Madam Granson oğluna.

— Hiçbir şey.

— Hiçbir şey ha! Açıklarım sonra bunu, dedi içinden, bu ciddi işi ertesi güne bırakarak; çünkü du Bousquier'nin evde kalmış kızın zihninden silindiğini sanarak, bu "hiçbir şey" sözünü pek önemsememişti.

Az sonra dört masa on altı oyuncu ile donandı. Dört kişi en pahalı ve çok para kaybettiren piket oyunuyla ilgilendi;

Kraliyet Savcısı Mösyö Choisnel ve iki hanım tavla oynamak üzere mobilyaları kırmızı lak ile cilalı küçük odaya gittiler. Kollu şamdanlar yakıldı; sonra Matmazel Cormon'un seçkin yakın dostları şöminenin önünde, berjer koltuklarda, masaların çevresinde yer aldılar; her yeni gelen çift önce Matmazel Cormon'a, "Demek yarın Prébaudet'ye gidiyorsunuz?" diyordu.

— Ama gitmem gerekiyor, diyordu matmazel de.

Ev sahibesi genellikle kaygılı göründü. Evde kalmış kızın içinde bulunduğu pek doğal olmayan durumu ilk olarak Madam Granson fark etti: Matmazel Cormon düşünüyordu.

— Ne düşünüyorsunuz, sevgili kuzinim, dedi sonunda Matmazel Cormon'a, onu süslenme odasında oturmuş durumda bulunca.

— O zavallı kızı düşünüyorum, diye yanıt verdi matmazel. Anneler Derneği başkanı değil miyim, size on ekü getireceğim!

— On ekü ha! diye bağırdı Madam Granson. Ama hiç bu kadar vermemiştiniz.

— Ama dostum, insanın çocukları olması çok doğal bir şey!

Yürekten söylenmiş bu töredışı söz Anneler Derneği veznedarını şaşırttı. Du Bousquier kuşkusuz Matmazel Cormon'un zihninde büyümüştü.

— Gerçekten de, dedi Madam Granson, o yalnızca bir canavar değil, bir alçak da. İnsan birine zarar verdi mi, bu zararı ödemesi gerekmez mi? Hem bana çok kötü biri gibi görünse de, bu zavallı kıza yardım etmek bizden çok ona düşmez mi? Alençon'da bu kinik du Bousquier'den daha iyisi de vardı! Ona başvurmak için çok uçarı olmak gerekir.

— Kinik ha! Oğlunuz size, dostum, anlaşılmaz Latince sözcükler öğretiyor. Elbette Mösyö du Bousquier'yi haklı göstermek istemiyorum; ama açıklayın bana, bir erkeğe başka bir erkeği yeğleyen bir kadın nasıl uçarı oluyor?

— Sevgili kuzinim, oğlum Athanase ile evlenirseniz, bu ancak pek doğal bir şey olur; o genç ve yakışıklı, geleceği parlak, Alençon'un övüncesi olacak; ne var ki herkes çok mutlu olmak için bu kadar genç bir erkekle evlendiğinizi düşünecektir; yılan dilliler mutluluktan hiçbir zaman yoksun kalmamak için yedek mutluluk biriktirdiğinizi söyleyeceklerdir; sizi ahlaksızlıkla suçlayacak kıskanç kadınlar olacaktır; ama bu neye yarayacaktır? Çok, hem de gerçekten sevilirdiniz. Eğer Athanase size budala gibi görünüyorsa, dostum, bu onun fazla fikir sahibi olmasından ileri geliyor; uçlar birbirine değiyor; kuşkusuz on beş yaşında bir genç kız gibi yaşıyor; Paris'in pislikleri içine yuvarlanmadı o!.. Öyleyse benim zavallı kocamın dediği gibi, ilişkileri değiştirin: Suzanne konusunda du Bousquier için de durum aynı. Siz suçlanmış olursunuz, ama du Bousquier meselesinde her şey gerçektir. Anlıyor musunuz?

— BenimleYunanca konuşsaydınız, ancak bu kadar anlardım, dedi Matmazel Cormon, zekâsının tüm gücünü seferber ederken gözlerini fal taşı gibi açıyordu.

— Pekâlâ, kuzinim! Her şeyi açıkça söyleyeyim. Suzanne, du Bousquier'yi sevemez. Hem bu işte yüreğin hiç rolü yoksa…

— Ama kuzinim, insan yüreğiyle sevmezse, o zaman neyiyle sever ki?

Bu sırada Madam Granson Şövalye de Valois'nın düşünmüş olduğu şeyi içinden şöyle dile getirdi: "Bu zavallı kuzin de fazla saf; ölçü kaçmış durumda." Yüksek sesle yeniden konuştu: Sevgili çocuğum, bana öyle geliyor ki çocuklara yalnızca ruhtan gebe kalınmıyor.

— Ama kalınıyor, sevgili dostum, çünkü Meryem Ana…

— Ama yavrum, du Bousquier Kutsal Ruh değil ki!

— Doğru, dedi evde kalmış kız, o bir insan! Dostlarının evlenmeye teşvik edemeyecekleri kadar davranışlarının tehlikeli kıldığı bir adam.

— Siz kuzinim, bunu bir sonuca vardırabilirsiniz…

— Ya! Peki nasıl? diye sordu evde kalmış kız, Hıristiyan iyilikseverliğinin verdiği coşkuyla.

— Adam evleninceye kadar artık onu kabul etmeyin; bu durumda toplumsal ahlaka ve dine karşı, örnek bir reddetme borçlusunuz.

— Prébaudet'den dönüşümde bu konuyu yeniden konuşuruz sevgili Madam Granson, dayımla Rahip Couturier'ye danışacağım, dedi Matmazel Cormon, o sırada canlılığı en yüksek dereceye varmış olan salona geri dönerken.

Işıklar, şık giyinmiş kadın grupları, bu topluluğun gösterişli tarzı, etkili havası sahip oldukları bu aristokrat duruştan ötürü Matmazel Cormon'un olduğu kadar yakın arkadaşlarının da göğsünü kabartıyordı. Birçok kimseye göre, Paris'te en iyi arkadaş topluluklarında bile bundan daha iyisi görülmüyordu. Bu sırada, Mösyö de Valois ve iki yaşlı hanım olan Madam du Coudrai ve Madam du Roncert ile whist oynayan du Bousquier gizli bir merak konusu idi. Oyunu seyretmek bahanesiyle gelen birkaç genç kadın, ona kaçamak da olsa, öyle tuhaf bir biçimde bakıyorlardı ki, bu yaşlı bekâr sonunda kılık kıyafetinde bir eksiklik olduğunu sandı.

— Takma saçım acaba yamuk mu duruyor? dedi kendi kendine, yaşlı bekârlara özgü o büyük kaygılardan birini duyarak.

Yedinci eli sona erdiren hatalı bir oyundan yararlanıp salondan ayrıldı.

— Ne zaman bir kâğıda dokunsam, dedi, hep kaybediyorum; hiç kuşku yok, çok şanssızım.

— Başka yerde şanslısınız, dedi şövalye ona muzipçe bir bakış fırlatarak.

Bu söz doğal olarak tüm salonu dolaştı, herkes bölgenin Prens de Talleyrand'ı olan şövalyenin o çok hoş tonunu taklit ederek haykırdı.

— Mösyö de Valois'dan başkası böyle sözler bulamaz, dedi Saint-Léonard Kilisesi papazının yeğeni.

Du Bousquier duvar saatinin üstündeki küçük uzun aynada kendine baktı, ama olağanüstü bir şey görmedi. Aynı sözlerin her şekilde çeşitlendirilmiş olarak birçok kez yinelenmesinden sonra, saat ona doğru insanlar uzun giriş odasının yük iskelesinden yola çıkmaya başladılar; bu arada Matmazel Cormon en çok sevdiklerini basamaklı sekiye kadar uğurlayıp onları öpmekten geri durmadı. Grupların kimileri Bretagne yoluna, Château'ya, kimileri de Sarthe Irmağı'na bakan semte doğru yola koyuldular. Bu sırada yirmi yıldır bu saatte bu sokakta çınlayan konuşmalar başlıyordu. Kaçınılmaz olarak şu sözler duyuluyordu: “Matmazel Cormon iyiydi bu akşam. – Matmazel Cormon mu?.. Ben onu eşsiz buldum.– Şu zavallı rahip nasıl da çöktü! Gördünüz mü nasıl uyuyor? Kâğıtlarını nereye koyduğunu unutuyor, dalgınlıkları var. – Onu kaybedersek üzüleceğiz. – Bu akşam hava güzel, yarın güzel bir gün olacak! – Elma ağaçlarının çiçek açması için uygun bir hava! – Bizi yendiniz, ama Mösyö de Valois ile oynadığınızda hiç yendiğiniz olmuyor. – Peki, ne kadar kazandı? – Bu akşam üç ya da dört frank kazandı. Hiç kaybetmiyor. –Evet, tabii, biliyorsunuz ki bir yılda üç yüz altmış beş gün var, bu hesaba göre de adamın oyundan kazandıkları bir çiftlik

değerinde! – Ah! Bu akşam da başımıza neler geldi! – Siz çok şanslısınız, mösyö ve madam, evinize geldiniz bile; ama bizim daha gidecek çok yolumuz var.– Size acımıyorum, bir araba sahibi olup yayan gelmekten kurtulurdunuz. – Ah mösyö, bizi bir tekerlekten bile yoksun bırakan evlendirecek bir kızımız var, Paris'teki oğlumuzun masraflarını karşılamak da öteki tekerleği alıp götürüyor. – Hâlâ yargıçlık mı yapıyorsunuz? – Gençlere ne yapılmasını istiyorsunuz?.. Hem sonra, krala hizmet etmekte utanılacak bir şey yok." Bazen hep aynı sözcüklerle ve aynı dönemlere geri dönerek başlatılan, elma şarapları ve ketenler üzerine bir tartışma devam ediyordu yolda. Eğer insan yüreğinin gözlemcisi olan biri bu sokakta oturuyorsa, bu konuşmaları duyarak, her zaman hangi ayda olduğunu öğrenebilirdi. Ama bu sırada söz konusu tartışma çok tuhaf bir hal aldı, çünkü grupların önünde tek başına yürüyen du Bousquier, zamanı ve yeri olup olmadığına bakmadan, şu ünlü havayı mırıldanıyordu: Duyarlı kadın, kuş cıvıltılılarını duyuyor musun? Kimilerine göre du Bousquier çok güçlü, ama yanlış değerlendirilmiş bir adamdı. Yeni bir kraliyet kurumu tarafından görevinde desteklenmiş olmasından bu yana, Başkan du Ronceret ona eğilim gösteriyordu. Başkalarına göre ise, o tehlikeli, ahlaksız, her şeyi yapabilecek bir insandı. Taşrada, Paris'te olduğu gibi, pek gözde olan insanlar Addison'un[53] sözünü ettiği o alegorik yakışıklı kont heykeline benzerler. Her biri başka bir yönden gelen iki şövalye bu heykelin bulunduğu yol kavşağında onun için kavgaya tutuşurlar. Biri, bu beyaz der; öteki ise siyah. Sonra ikisi de yere yuvarlandığında, heykelin sağ yanının beyaz, sol yanının ise siyah olduğunu görür; üçüncü bir şövalye yardıma gelir, o da heykeli kırmızı bulur.

Şövalye de Valois evine dönerken kendi kendine şöyle söylüyordu: "Matmazel Cormon ile evleniyorum diye bir söylenti çıkarmanın tam zamanı. Haber d'Esgrignon'ların salonunda duyulacak, dosdoğru Séez'e piskoposun kulağına

gidecek, piskopos naipleri aracılığıyla Saint-Léonard Kilisesi papazına geri gelecek, o da haberi Rahip Couturier'ye iletecek; böylece bu top güllesi Matmazel Cormon'a isabet edecektir. Yaşlı Marki d'Esgrignon, matmazel aleyhinde konuşursam matmazele, o beni reddederse bana zararı dokunabilecek bir dedikoduyu önlemek için Rahip de Sponde'u akşam yemeğine çağıracak. Rahip de bir güzel, gerektiği gibi sıkıştırılacaktır; sonra Matmazel Cormon Matmazel d'Esgrignon'un kendisini ziyaret etmesine karşı çıkmayacak; Matmazel d'Esgrignon da ona bu evlenmenin yüceliğini ve parlak geleceğini gösterecektir. Rahibin mirasının tutarı yüz bin eküden fazla, kızın biriktirdiği paraların tutarı da herhalde iki yüz bin lirayı geçer, ayrıca bir konağı, Prébaudet'deki arazisi ve on beş bin liralık düzenli geliri var. Dostum Kont de Fontaine'e çıtlatmam yeter, hemen Alençon belediye başkanı, milletvekili olurum; daha sonra, bir kez sağın meclisteki sıralarına oturduk mu, 'Kapansın!' ya da 'Düzen!' diye bağırarak Yüksek Meclis üyeliğine geliriz."

Madam Granson ise, eve döndüğünde oğlu ile şiddetli bir tartışmaya girişti, oğlan düşünceleri ile aşkı arasında var olan ilişkiyi anlamak istemiyordu. Bu, zavallı ailenin uyumunu bozan ilk kavga oldu.

Ertesi gün saat dokuzda üstü kapalı, iki tekerlekli arabasına Josette ile birlikte sıkışmış ve paket yığınlarının üstünde bir piramit gibi görünen Matmazel Cormon, Prébaudet'ye gitmek üzere Saint-Blaise Sokağı'ndan geçiyordu. Evliliğini çabuklaştıracak ve ne Madam Granson'un, ne du Bousquier'nin, ne Şövalye de Valois'nın, ne de kendisinin öngörebildiği bir olay onu Prébaudet'de hazırlıksız yakalayacaktı. Rastlantı sanatçıların en büyüğüdür.

Prébaudet'ye gelişinin ertesi günü, Matmazel Cormon sabah saat sekize doğru, kahvaltı sırasında bekçisi ile

bahçıvanının kendisine verdikleri çeşitli bilgileri hiç kötülük düşünmeden dinlemekteyken, Jacquelin telaşla yemek salonuna girdi.

— Matmazel, dedi şaşkın bir halde, dayınız size özel bir ulakla, Grosmort annenin oğluyla, bir mektup yollamış. Oğlan Alençon'dan gün doğmadan yola çıkmış, şimdi burada. Neredeyse Pénélope gibi koşmuş! Ona bir bardak şarap vereyim mi?

— Ne olmuş olabilir ki, Josette, yoksa dayım…

— O zaman size mektup yazamazdı, dedi oda hizmetçisi, hanımının kaygısını anlayarak.

— Çabuk! Çabuk! diye bağırdı Matmazel Cormon, mektubun ilk satırlarını okuduktan sonra. Jacquelin, Pénélope'u arabaya koşsun. Sen de kızım, her şeyi yarım saat içinde yeniden paketle, dedi Josette'e. Kente dönüyoruz…

— Jacquelin! diye bağırdı Josette, Matmazel Cormon'un yüzünden okunan duyguyla heyecana kapılarak.

Josette'ten haberi alan Jacquelin, “Ama matmazel, Pénélope şu sırada yulafını yiyor”

diyerek geldi.

— Baksana! Bana ne bundan! Hemen yola çıkmak istiyorum

— Ama matmazel, yağmur geliyor!

— O zaman biz de ıslanırız!

— Evde yangın var, dedi Josette mırıldanarak; hanımının mektubu bitirdikten sonra tekrar tekrar okuyarak içine gömüldüğü sessizliğe üzülmüştü.

— Hiç olmazsa kahvenizi bitirin, telaşa kapılmayın! Bakın, dedi, ne kadar kızardınız.

— Kızardım ha, Josette! diyerek gidip sırrı dökülen bir aynada kendisine baktı; ayna yüz çizgilerinin görüntüsünü iki kat daha bozuk yansıttı. “Tanrım!” dedi içinden Matmazel Cormon, “ya çirkinleşirsem!” – Hadi Josette, hadi kızım, giydir beni. Jacquelin’in Pénélope’u arabaya koşmasından önce hazır olmak istiyorum. Paketlerimi yeniden arabaya koyamazsan, bir dakika kaybetmektense onları burada bırakacağım.

Evlenme isteğinin Matmazel Cormon’u vardırdığı saplantı durumunu iyi anladıysanız, heyecanını paylaşacaksınız. Saygıdeğer dayı, yeğenine, Rusya hizmetinde bulunmuş eski bir asker olan, en iyi dostlarından birinin torunu Mösyö de Troisville’in Alençon’a yerleşmeyi düşündüğünü ve rahibin XV. Louis döneminde tuğamiral olan dedesi Troisville vikontuna karşı beslediği dostluğa dayanarak, evlerinde konuk edilmesini istediğini bildiriyordu. Şaşkına dönen eski piskopos naibi yeğeninden konuklarını karşılamak ve onu misafir etmek üzere hemen dönmesini rica etmekteydi, mektup biraz gecikme ile ulaştığı için, Mösyö de Troisville o akşam çıkagelebilirdi. Bu mektubu okuyunca, Prébaudet’nin gerektirdiği bakım söz konusu olabilir miydi? Bu sırada hanımlarının telaşa kapılmasına tanık olan bekçi ve çiftçi, onun buyruklarını bekleyerek seslerini çıkarmadan duruyorlardı. Talimat almak üzere onu geçerken durdurduklarında, Prébaudet’de her şeye despotluk derecesinde kendisi karar veren evde kalmış kız Matmazel Cormon, ömründe ilk kez onlara, nasıl istiyorsanız, öyle yapın! dedi. Bu da onları hayrete düşürdü; çünkü hanımları yönetime gösterdiği özeni, tüketimi her tür meyvenin sayısına göre yönlendirmek için, meyvelerini sayacak ve onları türlerine göre kaydedecek dereceye vardırıyordu.

— Herhalde düş görüyorum, dedi Josette, hanımının merdivenleri sanki Tanrı'nın iki kanat verdiği bir fil gibi uçarak indiğini görünce.

Az sonra, şiddetli yağmura karşın, matmazel adamlarını serbest bırakarak Prébaudet'den çıktı. Jacquelin, yumuşakbaşlı Pénélope'u her zamanki gibi hafif tırıs gitmesi için zorlamaya cesaret edemedi. Hayvanın, adını taşıdığı güzel kraliçe gibi[54] ne kadar ileri gidiyorsa, o kadar da geri gider bir hali vardı. Bu gidişi gören Matmazel Cormon, Jacquelin'e sert bir tonla, zavallı şaşkın kısrağı gerekirse kamçı kullanarak dörtnala koşturmasını buyurdu. Matmazel, Mösyö de Troisville'i kabul etmek için evi uygun bir biçimde düzenleyecek zamanı olmayacağından korkuyordu. Dayısının bir dostunun torunu ancak kırk yaşında olabilir diye hesaplıyordu. Bir asker kesinlikle bekâr olmalıydı; matmazel bu yüzden, dayısının da yardımıyla Mösyö de Troisville'in bu evden, gireceği medeni durumda çıkmasına izin vermeyeceğine ant içiyordu. Pénélope her ne kadar dörtnala gitse de, aklı tuvaletleri ile meşgul olan ve bir zifaf gecesini düşleyen Matmazel Cormon, Jacquelin'e hayvanın yeterli hızda gitmediğini söyledi. Arabanın içinde Josette'in sorularına yanıt vermeden kıpırdanıp duruyor ve büyük şeyler tasarlayan biri gibi kendi kendine konuşuyordu. Sonunda araba Mortagne tarafından girerek, Alençon'un Saint-Blaise Sokağı adı verilen anacaddesine ulaştı; ama burası More Oteli'ne doğru Porte de Séez Sokağı adını alır ve Bretagne yoluna açılırken Bercail Sokağı olur. Matmazel Cormon'un Alençon'dan ayrılışı kentte büyük bir gürültü koparmışsa, herkes Prébaudet'ye gidişinin ertesi günü ve yüzüne vuran ama hiç aldırış eder gibi görünmediği şiddetli yağmur altında geri dönüşünün kopartacağı gürültüyü tasarlayabilir. Herkes Pénélope'un çılgınca dörtnala gidişini, Jacquelin'in alaycı tavrını, sabahın erken saatini, altüst durumdaki paketleri, son olarak Josette ile Matmazel

Cormon'un ateşli konuşmalarını, özellikle de sabırsız hallerini fark etti. Troisville ailesinin mülkü Alençon ile Mortagne arasında bulunuyordu, Josette bu ailenin çeşitli kollarını biliyordu. Alençon'a ulaştıklarında matmazelin söylediği bir söz Josette'i serüvenden haberdar etmişti; aralarında bir tartışma başlamış ve her ikisi beklenen Mösyö de Troisville'in kırkla kırkı iki yaşları arasında, bekâr, ne zengin ne de yoksul bir soylu olması gerektiğine karar vermişti. Matmazel kendini şimdiden Troisville Vikontesi olarak görüyordu.

— Ya bana hiçbir şey söylemeyen, hiçbir şey bilmeyen, hiçbir şeyi sorup öğrenmeyen dayıma ne demeli? Oh! Ne dayı ya! Yüzüne yapışık olmasa, burnundan haberi olmayacak!

Bu tür durumlarda evde kalmış kızların III. Richard gibi esprili, acımasız, gözü pek, bol keseden söz veren kişiler durumuna geldiklerini ve sarhoş papaz çömezleri gibi hiçbir şeye artık saygı göstermediklerini fark etmediniz mi? Saint-Blaise Sokağı'nın yukarısından Porte de Séez Sokağı'na kadar, ciddi koşullar eşliğinde bu çabuk dönüşten bir anda haberdar olan Alençon kentinin kamusal ve özel tüm iç organlarında bir karışıklık baş gösterdi. Kadın aşçılar, satıcılar, yoldan gelip geçenler bu haberi kapı kapı birbirlerine söyleyip yaydılar, sonra haber üst bölgeye çıktı. Çok geçmeden, "Matmazel Cormon geri döndü!" sözü tüm evlerde bomba gibi patladı. Bu sırada Jacquelin, ince marangozların bile bilmedikleri bir yöntemle cilalanmış olan arabanın tahta sırasından iniyordu; burada, arabanın önünde oturmaktaydı. Yukarı bölümü yuvarlak, yeşil cümle kapısını kendisi açtı, bu kapı sanki yas dolayısıyla kapatılmıştı, çünkü Matmazel Cormon'un yokluğu sırasında toplantı olmamıştı. Dindar olanlar böyle zamanlarda sırayla Rahip de Sponde'u ağırlıyorlardı; Mösyö de Valois onu Marki d'Esgrignon'un evine yemeğe davet ederek borcunu

ödüyordu. Jacquelin sokağın ortasında bırakmış olduğu Pénélope'u sevecenlikle çağırdı, bu numaraya alışkın olan hayvan kendiliğinden döndü, kapıdan geçti, çiçeklere zarar vermeyecek şekilde avluda yön değiştirdi. Jacquelin onu yeniden yularından tutarak arabayı basamaklı sekinin önüne götürdü.

— Mariette! diye bağırdı Matmazel Cormon.

Mariette cümle kapısını kapamakta idi.

— Buyurun matmazel?

— Şu mösyö gelmedi mi?

— Hayır, matmazel.

— Peki, ya dayım?

— Matmazel, kilisede o.

Jacqulin ile Josette bu sırada sekinin ilk basamağındaydılar, arabadan çıkmış ve perdelere tutunarak oklardan birinin üstüne tırmanan matmazele yardım etmek için ellerini uzatıyorlardı. Matmazel onların kollarına atıldı, çünkü iki yıldır, iri cıvatalı korkunç bir düzenekle okun içine tutturulmuş çift halkalı demir basamağı kullanmak gibi bir tehlikeyi göze almak istemiyordu. Matmazel basamaklı sekiye ulaştığında avlusuna hoşnut bir tavırla baktı.

— Haydi, haydi Mariette, o kapıyı bırakıp buraya gelin.

— Kavga çıkacak şimdi, dedi Jacquelin, aşçı kadın arabanın yanına geldiğinde Mariette'e.

— Söyle bakalım yavrum, yiyecek olarak nelerin var? dedi Matmazel Cormon o uzun giriş odasındaki arkalıksız kanepeye yorgunluktan bitmiş biri gibi oturarak.

— Ama hiçbir şeyim yok, dedi Mariette, ellerini kalçalarına dayayarak. Matmazel pekâlâ biliyor ki, yokluğunda, sayın

rahip her zaman kentte yemek yiyor; dün gidip onu Matmazel Armande’ın evinde buldum.

— Peki, şimdi nerede?

— Kilisede, saat üçten önce dönmez.

— Şu dayım da hiçbir şeyi düşünmüyor. Sana pazara gitmeni söylemesi gerekmez miydi ha! Mariette, doğru pazara; parayı sokağa atma, ama hiçbir şeyi de esirgeme, iyi, güzel, lezzetli ne bulursan al. Nasıl ezme buluruz, git yolcu arabalarına sor. Brillante’ın tatlı su istakozlarından istiyorum. Saat kaç?

— Dokuza çeyrek var.

— Tanrım, Mariette, gevezelik yaparak zaman kaybetme, dayımın beklediği kişi her an gelebilir; ona öğle yemeği vermemiz gerekirse, kibarlık etmiş oluruz.

Mariette ter içinde kalmış Pénélope’a doğru döndü ve “Matmazel bu kez bir koca yakalayacak” demek ister gibi Jacquelin’e baktı.

— İş ikimize düşüyor Josette, dedi evde kalmış kız, çünkü Mösyö de Troisville’i nerede yatıracağımıza bakmamız gerek.

Mösyö de Troisville’i nerede yatıracağımıza bakmamız gerek sözü ne kadar mutlulukla söylenmişti! Bu sözde ne kadar çok niyet vardı! Evde kalmış kız umutla doluydu.

— Onu yeşil odada yatırmak ister misiniz?

— Monsenyör piskoposun odasında mı? Hayır, bu oda benimkine çok yakın. Orası kutsal bir kişi olan monsenyöre uygun.

— Dayınızın dairesini verin.

— Bu daire de o kadar çıplak ki, uygun olmaz.

— Tabii ya, matmazel! Süslenme odanıza çabucak bir karyola koydurun; şömine de var orada. Moreau, depolarında, kumaşı duvar kaplamasının kumaşına aşağı yukarı benzeyen bir karyola pekâlâ bulacaktır.

— Haklısın, Josette. Öyleyse, koş, Moreau'ya git; yapılması gereken her şey için onunla görüş; sana izin veriyorum. Mösyö de Troisville geldiğinde Moreau burada olsa bile, karyolanın (Mösyö de Troiville'in karyolası) bu akşam konuk farkına varmadan monte edilmesi çok iyi olur. Moreau bu işi üstlenmezse, Mösyö de Troisville'i, her ne kadar bana çok yakın olacaksa da, yeşil odaya alırım.

Josette çekip gidiyordu ki hanımı onu geri çağırdı.

— Her şeyi Jacquelin'e anlat, diye bağırdı korkunç ve korku dolu bir sesle. Moreau'ya o gitsin! Ya benim tuvaletim! Mösyö de Troisville'i karşılamak için dayım burada olmaz da adam beni bu durumda ansızın yakalarsa! Ah, dayı, dayı! Gel Josette, beni giydir.

— Ama Pénélope! dedi Josette, ihtiyatsızca.

Matmazel Cormon'un ömründe ilk kez gözleri parladı: "Hep Pénélope! Pénélope aşağı, Pénélope yukarı! Evin hanımı yoksa Pénélope mu?"

— Ama hayvan ter içinde, yulafını da yemedi!

— Gebersin! diye bağırdı Matmazel Cormon. Ama ben evleneyim, diye düşündü.

Kendisine bir insan öldürmeyle eşdeğerde gibi görünen bu sözü işittiğinde, Josette bir süre apışıp öylece kaldı, sonra hanımının yaptığı bir hareketle basamaklı sekiden yuvarlanırcasına indi.

— Matmazel kabına sığamıyor, Jacquelin! oldu ilk sözü Josette'in.

Böylece o gün içinde Matmazel Cormon'un yazgısını belirleyecek beklenmedik büyük olayın meydana gelmesi için her şey işbirliği yaptı. Kent, Matmazel Cormon'un ansızın geri dönüşüne eşlik eden şu beş ağırlaştırıcı koşul nedeniyle çoktan altüst olmuştu: Şiddetli yağmur, Pénélope'un soluk soluğa, ter içinde ve böğürleri içine çekilmiş durumda dörtnala gidişi, sabah vakti, karmakarışık paketler, ürkmüş evde kalmış kızın tuhaf hali. Ama Mariette her şeyi alıp götürmek üzere pazara el koyduğunda, Jacquelin Porte de Séez Sokağı'nda, kilisenin çok yakınında bulunan, Alençon'un başlıca döşemecisine karyola aramak üzere gittiğinde en kaygı verici tahminler söz konusu oldu. Bu tuhaf serüven Cours Sokağı'nda, Promenade'da tartışıldı; herkesi, hatta evinde Şövalye de Valois'nın bulunduğu Matmazel Armande'ı bile ilgilendirdi. İki gün arayla Alençon kenti o kadar önemli olaylarla yerinden oynamıştı ki, kimi yaşlı kadınlar, "Gerçekten dünyanın sonu geldi" diyorlardı. Bu son haber tüm evlerde şu soruyla özetlendi: "Peki, Cormon'larda neler oluyor?" Saint-Léonard Kilisesi'nden çıkıp Cours Sokağı'nda Rahip Couturier ile gezinmeye giderken çok ustaca sorguya çekilen Rahip de Sponde, göç sırasında Rusya'nın hizmetinde bulunmuş olup Alençon'da oturmak üzere geri dönen soylu kişi, Vikont de Troisville'i beklediğini safça anlattı. Saat ikiden beşe kadar kentte bir tür dudak telgrafı dolaşıp tüm halka Matmazel Cormon'un sonunda yazışma yoluyla bir koca bulduğu ve Vikont de Troisville ile evleneceği haberini verdi. Bir yerde, "Moreau karyolayı yapmaya çoktan başlamış "deniyordu. Bir başka yerde de, karyolanın altı ayaklı olduğu söyleniyordu. Bercail Sokağı'nda, Madam Granson'un evinde dört ayaklı bir karyoladan söz ediliyordu. Du Bousquier'nin öğle yemeği yediği du Ronceret'nin evinde ise dinlenmek için basit bir karyola söz konusuydu. Küçük burjuva sınıfı bu karyolanın bin yüz franka mal olduğunu ileri sürüyordu. Genellikle de şöyle söyleniyordu: "Bu, dereyi görmeden paçaları sıvamak demek." Daha uzakta, sazan balıkları pahalanmıştı! Mariette

her şeyi silip süpürmek için pazara dalmıştı. Pénélope ise Saint-Blaise Sokağı'nın başında nalları dikmiş olmalıydı. Bu ölüme genel tahsildar kuşkuyla bakıyordu. Bununla birlikte emniyet müdürlüğüne göre hayvanın Cormon Konağı'nın kapısından dönerken öldüğü gerçekti; öyle ki evde kalmış kız hayvana doğru hızla koşmuştu. Séez Sokağı'nın köşesinde oturan saraç, Pénélope'un ölüp ölmediğini öğrenmek için, gelip matmazelin arabasına bir şey olup olmadığını soracak cesareti bulmuştu. Saint-Blaise Sokağı'nın başından Bercail Sokağı'nın ucuna kadar, herkes Jacquelin'in uyguladığı tedavi sayesinde, sahibesinin ölçüsüzlüğünün sessiz kurbanı olan Pénélope'un hâlâ yaşadığını, ancak acı çeker gibi göründüğünü öğrendi. Tüm Bretagne yolu üzerinde Vikont de Troisville meteliksiz bir küçük evlattı, çünkü Perche bölgesindeki mülk, iki çocuğu olan, krala bağlı derebeyi Marki de Troisville'e aitti. Bu evlilik zavallı göçmen için iyi bir şanstı, vikont Matmazel de Cormon'a göreydi. Bretagne yolunun aristokrasisi bu evliliği onaylıyordu, evde kalmış kız servetini daha iyi kullanamazdı. Ama burjuva sınıfına göre, Vikont de Troisville Fransa'ya karşı savaşmış olan ve Sen-Petersburg sarayında yaptığı büyük bir servetle geri dönen bir Rus generali idi. O bir yabancıydı, liberallerin nefretini kazanmış müttefikler'den biriydi. Rahip de Sponde bu evliliğe bir bakıma kurnazca aracı olmuştu. Matmazel Cormon'un evine kendi evine girer gibi girmeye hakkı olan herkes, akşam gidip onu görmek için sözleşti. Suzanne'ı neredeyse unutturan tüm kenti sarmış bu heyecan sırasında, Matmazel Cormon da elbette heyecansız değildi. Yepyeni duygular içindeydi. Salonuna, süslenme odasına, çalışma odasına, yemek salonuna baktığında amansız bir korkuya kapıldı. Bir tür şeytan ona bu eskimiş lüksü sırıtarak gösterdi; çocukluğundan bu yana hayran olduğu güzel eşyalara kuşkuyla baktı, gözüne eski görünür olmuşlardı. Neredeyse tüm yazarların, güç beğenir ya da kuşkucu bir eleştiri karşısında (yeni durumlar eski gibi görünürler, en iyi biçimde kurulmuş, en çok özen gösterilmiş

tümceler kuşkulu ya da tam oturmamış görünür; imgeler havada kalmıştır ya da birbirlerini yalanlar; sahtelik göze çarpar) kusursuz olduğunu sandıkları bir yapıtı okudukları sırada kapıldıkları korkuya benzer bir korkuya kapıldı. Aynı şekilde, zavallı kızın Mösyö de Troisville'in dudaklarında o piskopos odasını küçümseyen bir gülümseme görmekten ödü kopuyordu; vikontu bu antika yemek salonuna soğuk bir bakış fırlatırken görmekten korktu; son olarak da çerçeve tabloyu eski gösterirse diye kaygıya kapıldı. Bu antika eşyalar ya kendisine de yaşlılık yansıtırlardıysa? Kafasında oluşan bu soru üzerine tüyleri diken diken oldu. O sırada, biriktirdiği paraların dörtte birini evini bir sihirli değnekle bir anda restore etmek için harcayabilirdi. Savaştan bir gün önce korkudan titrememiş olan hangi budala generaldir? Zavallı kız bir Austerlitz ile bir Waterloo arasında bulunuyordu.

— Madam Vikontes de Troisville, diyordu kendi kendine, ne güzel bir unvan! Mülkümüz hiç olmazsa iyi bir aileye gidecek.

Matmazel en ince sinir uçlarını ve bunların çok uzun süre şişman bir bedende gömülüp kalmış kabartılarını titreten bir öfke içindeydi. Umutla kamçılanmış tüm kanı hareket halindeydi. Gerekirse Mösyö de Troisville ile konuşacak gücü kendinde buluyordu. Josette'in, Jacquelin'in, Mariette'in, Moreau'nun ve çıraklarının gösterdikleri etkinlikten söz etmeye gerek yok. Yumurtalarıyla meşgul karıncaların telaşı içindeydiler adeta. Günlük bakım sonucu son derece temiz olan her şey yeniden gözden geçirildi, fırçalandı, yıkandı, parlatıldı. Önemli günlerde kullanılan porselenler ortaya çıkarıldı. A, B, C, D olarak numaralanmış damasko masa örtüleri, korkunç topluiğne dizileriyle korunan üç kat kılıfın içinde yer aldıkları derinliklerden çıkarıldı. Kitaplığın en değerli rafları yoklandı. Sonunda matmazel, üç şişe Madam Amphoux likörünü ayırdı; Madam Amphoux denizaşırı içki

yapımcılarının en ünlüsü, meraklıların çok sevdiği bir isimdi. Matmazel askerlerinin bağlılığı sayesinde savaşa girebildi. Çeşitli silahlar, taşınabilir eşyalar, mutfak topları, sofra hizmeti için mutfağa bitişik küçük odadaki bataryalar, erzak, cephane, ihtiyatlar tüm cephede hazır edildi. Jacquelin, Mariette ve Josette en şık üniformalarını giyme buyruğu aldılar. Bahçe tırmıkla düzeltildi. Evde kalmış kız ağaçlarda tünemiş bülbüllerle en güzel cıvıltılarını duyurmaları için anlaşamadığına üzüldü. Sonunda, saat dörde doğru, tam da Rahip de Sponde'un döndüğü, matmazelin de boşuna en güzel sofra takımını koyduğunu, öğle yemeklerinin en nefisini boşuna hazırlamış olduğunu sandığı sırada, Val-Noble'da bir posta arabası sürücüsünün kırbacının şaklamaları duyuldu.

— Bu, o! dedi Matmazel Cormon, kırbaç şaklamalarını yüreğinde hissederek.

Gerçekten de, bunca dedikodu yapılıp geleceği haber verilen, içinde tek başına bir beyefendinin bulunduğu bir posta arabası Saint-Blaise Sokağı'ndan aşağıya doğru inip Cours Sokağı'na saparken öyle büyük bir heyecan yaratmıştı ki, birkaç yumurcak ve büyük insanlar bu arabayı izlemiş, o beyefendinin içeriye girişini görmek için Cormon Konağı'nın çevresinde toplanmıştı. Kendi evliliğinin de kokusunu alan Jacquelin, Saint-Blaise Sokağı'nda kırbaç şaklamasını duymuş, cümle kapısının iki kanadını da açmıştı. Tanıdığı arabacı iyi dönüş yapma konusundaki becerisini gösterdi, tam da basamaklı sekinin önünde durdu. Adamın Jacquelin tarafından bir güzel, gerektiği gibi sarhoş edildikten sonra gittiğini tahmin edersiniz. Rahip konuğunu karşılamaya geldi; arabası acelesi olan hırsızların gösterdiği ivedilikle boşaltıldı; arabalığa konuldu, cümle kapısı kapatıldı ve birkaç dakika içinde Mösyö de Troisville'in geldiğine dair hiçbir belirti kalmadı. İki kimyasal madde, Cormon'ların evinin Vikont de Troisville'i özümlediği kadar çabuk asla

birleşmez. Yüreği, bir çoban tarafından yakalanmış bir kertenkelenin yüreği gibi çarpan Matmazel Cormon ateşin yanında berjer koltuğunda kahramanca oturmayı sürdürdü. Josette kapıyı açtı ve Vikont de Troisville, ardında Rahip de Sponde olmak üzere, genç kızın görüş alanına girdi.

— Yeğenim, dedi rahip; tanıştırayım, okul arkadaşlarımdan birinin torunu olan Vikont de Troisville. Mösyö de Troisville; yeğenim Matmazel Cormon.

— Ah! İyi yürekli dayıcığım, işi nasıl da güzel idare ediyor! diye düşündü Rose-Marie-Victoire.

Vikont de Troisville, kısaca betimlemek gerekirse, du Bousquier'nin soylu hali idi. Bayağı türle soylu türü birbirinden ayıran fark tümüyle belirgindi. Her ikisi de burada bulunsaydı, en yaman liberal için aristokrasiyi yadsımak olanaksız olurdu. Vikontun güçlü görünüşünde tam bir incelik vardı; vücut hatları görkemli bir saygınlığı korumuştu; gözleri mavi, saçları siyahtı, teni zeytin rengine çalıyordu ve en fazla kırk altı yaşında olmalıydı. Rusya'nın buzları içinde korunmuş yakışıklı bir İspanyol derdiniz. Davranışları, yürüyüşü, duruşu, her şeyi Avrupa görmüş bir diplomatı düşündürüyordu. Kıyafeti yolculuk yapmakta olan doğru dürüst bir adamın kıyafetiydi. Mösyö de Troisville yorgun görünüyordu, rahip ona kendisine ayrılmış olan odaya geçmesini teklif etti; yeğeni yatak odasına dönüştürülmüş süslenme odasını açtığında şaşakaldı. Matmazel Cormon ve dayısı soylu yabancıyı, ihtiyaç duyduğu tüm paketleri ona taşıyan Jacquelin'in yardımıyla eşyalarını düzenlesin diye yalnız bıraktılar. Rahip de Sponde ve yeğeni, Mösyö de Troisville'in kendisine çekidüzen vermesini beklerken, Brillante boyunca gezinmeye gittiler. Her ne kadar Rahip de Sponde, şaşılacak bir rastlantı sonucu, her zamankinden daha dalgın olsa da, Matmazel Cormon'un kafası onunkinden daha az meşgul değildi. İkisi de sessizce yürüdü. Evde kalmış kız bu Olimposlu vikont

kadar çekici bir erkeğe hiç rastlamamıştı; bir Alman kadını gibi, kendi kendine, “İşte idealim!” diyemiyordu, ama kendisini tepeden tırnağa kapılmış hissediyor ve “İşte dengim!” diyordu. Öğle yemeği, niteliğinden bir şey kaybetmeden, acaba gecikebilir miydi? Bunu öğrenmek için ansızın koşarak Mariette’e gitti.

— Dayı, bu Mösyö de Troisville çok kibar, dedi döndüğünde.

— Ama kızım, henüz hiçbir şey söylemedi ki, dedi rahip gülerek.

— Ama davranışından, yüzünün ifadesinden görülüyor bu. Bekâr mı?

— Bilmiyorum, diye yanıt verdi, Rahip Couturier ile kendisi arasında geçen Tanrı’nın lütfu üzerindeki heyecanlı tartışmayı düşünürken. Mösyö de Troisville bana burada bir ev satın almak istediğini yazmıştı. Evli olsaydı, tek başına gelmezdi, diye ekledi aldırmaz bir tavırla; çünkü yeğeninin evlenmeyi düşünebileceğini kabul etmiyordu.

— Zengin mi?

— Ailenin en küçük evladı dedi, dayı. Büyükbabası deniz filoları komutanıydı, ama bu gencin babası kötü bir evlilik yaptı.

— Bu gencin! diye yineledi evde kalmış kız. Ama dayı, adam bana pekâlâ kırk beşinde

gibi görünüyor, dedi; çünkü yaşlarının uygunluğunu göstermeye karşı aşırı bir istek duyuyordu.

— Evet, dedi rahip. Ama yetmiş yaşındaki zavallı bir papaza, Rose, kırk yaşında bir adam genç görünür.

Bu sırada tüm Alençon Mösyö Vikont de Troisville’in Matmazel Cormon’un evine geldiğini biliyordu. Yabancı az sonra kendisini konuk edenlerin yanına geldi ve Brillante

Irmağı’nın görünümünü, bahçeyi ve evi hayranlıkla seyretmeye başladı.

— Sayın rahip, dedi, tek isteğim buna benzer bir ev bulmak. Evde kalmış kız bu sözü bir aşk ilanı gibi kabul etmek isteyip gözlerini indirdi. – Elbette burayı seviyorsunuz, değil mi matmazel? diye sordu vikont.

— Nasıl sevmem ki! 1574’ten bu yana ailemize ait. Alençon dükünün yönetim görevlisi olan atalarımızdan biri bu araziyi satın alıp bu evi yaptırmış, dedi Matmazel Cormon. Ev kazık temeller üzerine kurulu.

Jacquelin yemeğin hazır olduğunu bildirince, Mösyö de Troisville girmesi için kolunu mutlu kıza uzattı, o da bu kola fazla dayanmamaya çalıştı. Vikonta pas verir gibi görünmekten hâlâ ne kadar da korkuyordu!

— Burada her şey uyumlu, dedi vikont, sofraya otururken.

— Ağaçlarımız bize ucuza müzik yapan kuşlarla dolu. Kimse onları tedirgin etmez, bülbül de her gece öter, dedi Matmazel Cormon.

— Evin içinden söz ediyorum, diye belirtti, Matmazel Cormon’u incelemek zahmetine girmeyen, dolayısıyla da zekâsının kıtlığını anlamayan vikont. – Evet, burada her şey uyum içinde; renk tonları, mobilyalar, görünüm.

— Ama bize çok pahalıya mal oluyor, vergiler çok yüksek, dedi uyum sözüne şaşan eşsiz kız.

— Ya! Demek vergiler yüksek burada? diye sordu vikont. Kendi düşüncelerine daldığı için bu saçma sapan söz dikkatini çekmemişti.

— Bilmiyorum, dedi rahip. İkimizin servetinin yönetimi ile yeğenim görevli.

— Vergiler zenginler için önemsiz, dedi cimri görünmek istemeyen matmazel yeniden söze başlayarak. Mobilyalara gelince, ben onları oldukları gibi bırakacağım, hiçbir değişiklik yapmayacağım, elbette evlenmedikçe; evlenirsem burada her şeyin evin efendisinin zevkine göre olması gerekecek.

— Büyük ilkeleriniz var, matmazel, dedi vikont gülümseyerek. Mutlu bir erkek yaratacaksınız…

— Şimdiye kadar hiç kimse bana böyle güzel bir söz söylemedi, diye düşündü evde kalmış kız.

Vikont, taşrayı geri kalmış sandığını, ama çok gönençli bulduğunu açıklayarak, Matmazel Cormon'a, sofra hizmeti ve evin bakımı konularında iltifat etti.

— Tanrım, bu "gönençli" de ne demek oluyor? dedi içinden evde kalmış kız. Buna yanıt verecek Şövalye de Valois nerede? Gönençli ha? Bu sözcüğün içinde birçok sözcük mü var? Haydi, cesaret, dedi yine içinden, bu belki de Rusça bir sözcüktür. Buna yanıt bulmak zorunda değilim. Neredeyse tüm insanların çok önemli durumlarda elde ettikleri güzel söz söyleme ustalığıyla dilinin çözüldüğünü hissederek yüksek sesle yeniden konuştu: Mösyö, dedi, burada en parlak topluluğa sahibiz. Kent özellikle benim evimde toplanır. Birazdan bu konuda bir kanıya varabilirsiniz, çünkü sadık dostlarımızdan birkaçı kuşkusuz döndüğümü öğrenmiş olacak ve beni görmeye gelecektir. Şövalye de Valois'mız var ki eski hanedandan soylu bir kişidir, son derecede zeki ve zevk sahibidir; sonra Mösyö Marki d'Esgrignon ve kız kardeşi Matmazel Armande var.(Dilini ısırıp, düşüncesinden caydı.) Türünde ilginç bir kızdır, diye ekledi. Tüm servetini erkek kardeşine ve yeğenine bırakmak için bekâr kalmak istedi.

— Ah! dedi vikont, evet, d'Estrignon'ları anımsıyorum.

— Alençon çok neşelidir, diye söze yeniden başladı evde kalmış kız, hızını alamayıp. Burada çok eğlenilir. Genel tahsildar balolar verir, vali kibar bir insandır, sayın piskopos kimi zaman bizi ziyaretiyle onurlandırır…

— Bakınız, dedi vikont gülümseyerek, öyleyse tavşan gibi yuvamda ölmek üzere geri dönmek istemekle iyi etmişim.

— Ben de, dedi evde kalmış kız, tavşan gibi, bağlandığım yerde ölürüm.[55]

Vikont bu şekle sokulmuş atasözünü bir şaka olarak kabul etti ve gülümsedi.

— Oh! dedi evde kalmış kız içinden, her şey yolunda, adam beni anlıyor.

Konuşma sıradan sözlerle sürüp gitti. Bilinmeyen, tanımlanamaz o gizemli güçlerden birinin etkisiyle, Matmazel Cormon, kibar olmak arzusunun da baskısı altında, beyninde Şövalye de Valois'nın tüm deyiş biçimlerini yeniden buluyordu. Sanki tabancanın namlusunu bizzat şeytanın yönlendirir gibi göründüğü bir düello söz konusuydu. Şimdiye kadar bir rakibe bundan daha iyi nişan alınmamıştı. Vikont yemeğin kusursuz olduğundan söz edecek kadar iyi yetişmiş biriydi, ama bir şey söylememesi de bir övgüydü. Jacquelin'in kendisine bol bol sunduğu nefis şarapları içerken, dostlarını bulmuş, büyük bir sevinçle onlara kavuşmuş gibi görünüyordu, çünkü gerçek amatör alkışlamaz, haz duyar. Vikont merakla toprakların, evlerin, arsaların fiyatlarını sorup öğrendi. Brillante ve Sarthe ırmaklarının kavuştukları yeri Matmazel Cormon'a uzun uzadıya anlattırdı. Kentin ırnmaktan bu kadar uzakta kurulmuş olmasına şaştı, bölgenin topografyası onu çok ilgilendiriyordu. Sessiz rahip konuşmayı yönetmeyi yeğenine bıraktı. Gerçekten de matmazel bu yemek sırasında, kendisine incelikle gülümseyen ve en içten taliplerinin on beş günde gösterdikleri ilgiden çok daha fazlasını gösteren

Vikont de Troisville'i meşgul ettiğini sandı. Bu yüzden, hiçbir zaman bir konuğa daha çok özen, daha çok yakınlık gösterilmediğini hesaba katın. Eve dönmesiyle bu eve mutluluk getirmiş çok sevilen bir sevgili söz konusu idi sanki. Matmazel, sofrada vikonta ekmek verilmesi gereken anı önceden kestiriyor ve bakışlarını ondan ayırmıyordu; vikont başını çevirdiğinde, onun seviyor gibi göründüğü bir yemekten ustaca tabağına ekliyordu; adamı, boğazına düşkün olsaydı, çatlatacaktı, ama bu, aşkta yapmayı düşündüğü şeyin güzel bir örneği değil miydi? Matmazel, değerini düşürmek gibi bir budalalık yapmadı. Tüm yelkenlerini fora etti, tüm bandıralarını çekti, kendisine Alençon kraliçesi süsü verdi ve reçellerini övdü. Kısacası, sanki tüm dalkavukları yok olmuşlar gibi, kendisinden övgülerle söz etti. Vikontun hoşuna gittiğini fark etti, çünkü arzusu onu o kadar olumlu bir biçimde değiştirmişti ki, neredeyse kadın olmuştu. Tatlı ve meyve ikram edildiği sırada, giriş odasında koşuşturmalar ve salonda her zamanki dostlarının geldiğini haber veren gürültüler duydu, ama coşkusunu belli etmedi. Dayısına ve Mösyö de Troisville'e, bu sabırsızlığın kendisine duyulan sevginin bir kanıtı olduğunu ifade etti, oysa bu tüm kenti sarmış olan büyük merakın sonucuydu. Matmazel Cormon, kendisini görkemi içinde göstermek için sabırsızlanıp, Jacquelin'e salonda kahve ve likör içileceğini söyledi. Uşak, dolabından yılda ancak iki defa çıkan bir Saksonya kahve takımının görkemini toplumun seçkin tabakası önünde sergilemek üzere salona gitti. Aralarında alçak sesle yorumlar yapan insanlar bu ayrıntıların hiçbirini gözden kaçırmadı.

— Vay canına! dedi du Bousquier. Sadece dört büyük bayramda ikram edilen Madam Amphoux likörlerinden başka bir şey yok!

— Bu, kesinlikle bir yıldır yazışma yoluyla ayarlanmakta olan bir evlilik, dedi Başkan du Roncelet. Posta müdürü bir

yıldır burada Odessa damgalı mektuplar alıyor.

Madam Granson ürperdi. Her ne kadar adamakıllı öğle yemeği yemiş olsa da, yüzünün sol yanı bile solgun olan Mösyö de Valois gizini açığa vuracağını hissedip dedi ki: “Bugün hava sizce de soğuk değil mi? Ben donuyorum.”

— Rusya’ya komşu olmaktan ileri geliyor, dedi du Bousquier.

— Şövalye ona, “Bravo” demek ister gibi baktı.

Matmazel Cormon o kadar ışıl ışıl, o kadar mutlu göründü ki, herkes onu güzel buldu. Bu olağanüstü göz alıcılık yalnızca duyguya bağlı değildi, sabahtan bu yana tüm kanı kaynıyordu ve sinirleri büyük bir bunalım önsezisiyle ayaktaydı: Kendisine o kadar az benzeyebilmesi için tüm bu koşulların bir araya gelmesi gerekiyordu. Vikontu şövalyeye, şövalyeyi vikonta, tüm Alençon’u Mösyö de Troisville’e ve Mösyö de Troisville’i Alençon’lulara görkemli bir şekilde takdim ederken nasıl da mutlu olmuştu! Oldukça açıklanabilir bir rastlantı sonucu, vikont ile şövalye, bu iki aristokrat insan, hemen tam bir uyuşma gösterdiler; birbilerinde kendilerini gördüler, her ikisi de birbirine aynı çevrenin iki insanı gibi baktı. Şöminenin önünde ayakta sohbete başladılar. Önlerinde bir halka oluştu ve her ne kadar sotto voce[56] konuşsalar da, söyledikleri derin bir sessizlik içinde dinlendi. Bu sahnenin etkisini iyi kavramak için, Matmazel Cormon’u, sırtı şömineye dönük olarak, sözde talibinin kahvesini pişirmekle meşgul durumda tasarlamak gerekir.

M. DE VALOIS

Mösyö vikontun buraya yerleşmek üzere geldiği söyleniyor, öyle mi?

M. DE TROISVILLE

Evet mösyö, burada bir ev aramaya geldim… (Matmazel Cormon, elinde fincan, başını çevirip bakar.) Büyük bir ev gerekiyor bana, ailemin…(Matmazel Cormon fincanı uzatır) oturması için. (Evde kalmış kızın gözleri bulanık görmeye başlar.)

M. DE VALOIS

Evli misiniz?

M. DE TROISVILLE

On altı yıldır Prenses Sherbelloff'un kızıyla evliyim.

Matmazel Cormon yıldırımla çarpılmış gibi oldu; kızın sendelediğini gören du Bousquier atılıp onu kollarına aldı ve bu büyük yükle engelsiz geçebilmesi için kapıyı açtılar. Josette'in akıl vermesiyle bu ateşli cumhuriyetçi, evde kalmış kızı odasına götürecek kadar güç buldu ve onu yatağının üstüne bıraktı. Josette, eline bir makas alıp, kızın aşırı derecede sıkılmış korsesini kesti. Du Bousquier Matmazel Cormon'un yüzüne ve Loire Irmağı taşkını gibi yayılan göğsüne sertçe su serpti. Kız gözlerini açtı, du Bousquier'yi gördü ve adamı tanıyınca utancından bir çığlık attı. Du Bousquier, başta sevinç içinde ışıldayan Madam Granson olmak üzere altı kadının içeriye girmesi için odadan çıktı. Şövalye de Valois ne yapmıştı? Yöntemine sadık olduğu için, matmazeli korumaya çalışmıştı.

— Bu zavallı Matmazel Cormon, dedi Mösyö de Troisville'e, aristokrat bakışlarıyla gülüşmelerine son verdiği topluluğa bakarak. Kanı ona korkunç derecede acı çektiriyor. Prébaudet'ye (mülküne) gitmeden önce kan aldırmak istemedi. İşte kanın ilkyazda harekete geçmesinin sonucu budur.

— Bu sabah yağmurda geldi, dedi Rahip de Sponde, belki biraz soğuk aldığı için bu küçük nöbeti geçirdi. Ama önemli

bir şey olmayacak.

— Önceki gün bana, üç aydır böyle bir nöbet geçirmediğinden söz edip, bunun başına iş açacağını söyledi, dedi şövalye.

— Demek evlisin ha? dedi Jacquelin yudum yudum kahvesini içmekte olan Mösyö de Troisville'e bakarak

Sadık uşak hanımının düş kırıklığını paylaştı, onu anladı, bir Rus kadınının kocasına değil de bir bekâra ikram edilmiş likörleri geri götürdü. Tüm bu küçük ayrıntılar göze çarptı ve gülmelere neden oldu. Rahip de Sponde Mösyö de Troisville'in yolculuk nedenini biliyordu, ama bir dalgınlığı sonucu, yeğeninin Mösyö de Troisville'e en ufak bir ilgi göstereceğini düşünmeyerek, bu konuda hiçbir şey söylememişti. Kafası yolculuğunun amacı ile meşgul olan vikonta gelince, adam, birçok koca gibi, karısından söz etmekte pek acele etmediği için, evli olduğunu söyleme fırsatı bulamamıştı; zaten Matmazel Cormon'un bundan haberi olduğunu sanıyordu. Du Bousquier geri dönünce adamakıllı sorguya çekildi. O altı kadından biri aşağıya inip Matmazel Cormon'un çok daha iyi olduğunu, doktorunun da geldiğini bildirdi; ama matmazelin yatakta kalması gerekiyordu, kendisinden kan almak ivedi gibi görünüyordu. Salon biraz sonra doldu. Matmazel Cormon'un yokluğu, yaşanmış ve ertesi gün tüm Alençon'u matmazelle meşgul edecek olan o yayılmış, yorumlanmış, güzelleştirilmiş, bezenmiş, süslenmiş, oya gibi işlenmiş, renklendirilmiş, allanıp pullanmış trajikomik sahne üzerinde konuşmaları için kadınlara fırsat verdi.

— Şu iyi yürekli du Bousquier, sizi nasıl da taşıyordu! Ne bilek gücü ya! dedi Josette hanımına. Gerçekten, rahatsızlığınız yüzünden rengi atmıştı. Sizi her zaman sever.

Bu sözler üzerine bu görkemli ve korkunç gün sona ermiş oldu.

Ertesi gün sabah saatlerinde, en ufak ayrıntısına kadar bu komedi Alençon'un tüm evlerinde konuşulmaktaydı, ama, şunu da söyleyelim ki, kentin yüz karası olarak ve her yerde gülmelere yol açarak. Ertesi gün kan aldırmak kendisine çok iyi gelen Matmazel Cormon, kahvaltıya gitmek üzere gönülsüz aldatıcısının koluna girdiğinde, kendisine daha önce çekinmeden gülmüş olanlara, kendisini canlandıran o soylu özsaygının, Tanrı iradesine Hıristiyanca o görkemli boyun eğişin tanığı olmuş olsalardı, yüce görünecekti. Onunla dalga geçen acımasız şakacılar, neden onu vikonta şöyle derken görmediniz? “Madam de Troisville kendisine uygun bir evi burada güçlükle bulacaktır; mösyö, lütfen kentte bir ev buluncaya kadar evimde kalmayı kabul buyurun.”

— Ama matmazel, iki kızım ve iki oğlum var, size çok rahatsızlık veririz.

— Beni reddetmeyin, dedi matmazel, üzgün bir bakış fırlatarak.

— Ne olursa olsun, bunu ben size yazdığım yanıtta teklif etmiştim, dedi rahip, ama bu yanıtı almamışsınız.

— Ne, dayı, biliyordunuz da…

Zavallı kız burada durdu. Josette iç çekti. Ne Vikont de Troisville ne dayı bir şeyin farkına vardı. Kahvaltıdan sonra Rahip de Sponde, bir gün önce anlaştıkları gibi, vikontu Alençon'da satın alabileceği evleri ya da ev yaptırabileceği uygun arsaları göstermek üzere alıp götürdü.

Salonda tek başına kalan Matmazel Cormon, Josette'e üzüntülü bir tavırla şöyle dedi: “Yavrum, şu sırada tüm kentte alay konusuyum.”

— Peki öyleyse, matmazel, evlenin!

— Ama, kızım, bir seçim yapmaya hiç hazır değilim.

— Yok canım! Sizin yerinizde olsam, Mösyö du Bousquier ile evlenirdim.

— Josette, Mösyö de Valois onun fazlasıyla cumhuriyetçi olduğunu söylüyor.

— Sizin mösyöleriniz ne söylediklerini bilmiyorlar. Adamın Cumhuriyet'i soyduğunu, dolayısıyla hiç sevmediğini ileri sürüyorlar, dedi Josette çekip giderken.

— Bu kız da şaşılacak derecede zeki, diye düşündü Matmazel Cormon, şaşkınlık içinde tek başına kaldığı sırada.

İvedi bir evliliğin kenti susturmanın tek çaresi olduğunu sezinler gibiydi. Son derece utanç verici olan bu son başarısızlık ona olağanüstü bir karar aldırtacak nitelikteydi, çünkü zeki olmayan insanlar girdikleri iyi ya da kötü yollardan güçlükle çıkarlar. Her iki yaşlı bekâr da evde kalmış kızın içinde bulunacağı durumu anlamıştı. Bu yüzden ikisi de sabahleyin ona sağlığını sormaya gitmek ve bekâr usulü kur yapmak üzere sözleşmişti. Mösyö de Valois durumun titiz bir bakım gerektirdiğine karar verdi, banyo yapıp adamakıllı temizlendi. Césarine onun ilk ve son kez inanılmaz bir ustalıkla birazcık allık sürdüğünü gördü. Du Bousquier ise, güçlü bir iradeyle harekete geçen bu kaba cumhuriyetçi, en ufak bir bakım yapmadı ve kıza ilk koşan o oldu. Bu önemsiz şeyler imparatorlukların olduğu gibi, insanların da yazgısını belirler. General Kellermann'ın Marengo'daki saldırısı, Blücher'in Waterloo'ya gelişi, XIV. Louis'nin Prens Eugène'i, Denain rahibini hor görmesi, tüm bu büyük mutluluk ya da yıkım nedenlerini tarih kaydediyor, ama hiç kimse yaşamının küçük olaylarında hiçbir şeyi ihmal etmemek için bunlardan yararlanmıyor. Dolayısıyla, bakın neler oluyor: Langeais Düşesi (On Üçlerin romanı'na bakınız) on dakika sabretmediği için rahibe oluyor, Yargıç Popinot (L'interdiction'a[57] bakınız) Marki d'Espard'ı sorgulamaya gitmek için duruşmayı ertesi güne bırakıyor, Charles

Grandet, Nantes yoluyla dönecek yerde Bordeaux yoluyla geliyor ve bu olaylara rastlantı, yazgı diyoruz. Sürülen birazcık allık Şövalye de Valois'nın tüm umutlarını yok etti. Bu soylu kişi ancak şu şekilde ölebilirdi: Kharit'ler[58] sayesinde yaşamıştı, onların elleriyle ölmeliydi. Şövalye kendisine son bir kez göz attığı sırada, şişko du Bousquier üzüntülü kızın salonuna giriyordu. Bu giriş, şövalyenin yine de tüm avantajlara sahip olduğu bir tartışma aracılığıyla, cumhuriyetçi lehinde bir düşünce ile birleşti.

— Tanrı böyle istiyor, dedi içinden evde kalmış kız, du Bousquier'yi görünce.

— Matmazel, umarım acele davranmama kızmadınız, sağlık haberlerinizi almak için o koca budala René'ye güvenmek istemedim, kendim geldim.

— Çok iyiyim, dedi matmazel heyecanlı bir sesle. Teşekkür ederim Mösyö du Bousquier, diye ekledi bir aradan sonra ve sözcüklerini iyice vurgulayarak. Size dün vermiş olduğum zahmete katlandığınız için…

Du Bousquier'nin kendisini kollarında taşıdığını anımsıyordu, bu rastlantı da ona özellikle bir Tanrı buyruğu gibi geliyordu. İlk kez bir erkek tarafından kemeri kırılmış, korse bağı koparılmış, hazineleri gizlendikleri yerden zorla dışarıya çıkarılmış durumda görülmüştü.

— Sizi öyle seve seve taşıyordum ki, hafif geldiniz bana.

Bu sırada Matmazel Cormon, du Bousquier'ye henüz dünyada hiçbir erkeğe bakmadığı gibi baktı. Yüreklenen müteahhit, evde kalmış kıza manalı bir bakış fırlattı; bu bakış kızın yüreğine işledi.

— Bunun bana sizi hep kendime alıkoymak hakkını vermemiş olması yazık, diye ekledi. (Kız çok hoşnut bir halde dinledi) Aramızda kalsın, orada, o yatağın üstünde çok

güzeldiniz; hayatımda daha güzel bir insan görmedim, hem ben çok kadın gördüm!.. Şişman kadınların şu iyi yanları var: Bakılacak kadar güzeller; zaten kendilerini göstermeleri de yetiyor, ağır basıyorlar!

— Benimle alay etmek istiyorsunuz, dedi evde kalmış kız, tüm kent dün başıma geleni belki yanlış yorumladığı sırada hem de. Bu hoş bir şey değil.

— Söylediklerim, adımın du Bousquier olması kadar gerçek, matmazel. Size karşı olan duygularım hiç değişmedi, beni ilk reddedişiniz de cesaretimi kırmadı.

Evde kalmış kız gözlerini indirmişti. Du Bousquier'ye acımasız gelen bir suskunluk anı yaşandı. Ama Matmazel Cormon kararını verip, gözkapaklarını kaldırdı, gözleri dolu dolu olmuştu; du Bousquier'ye sevgiyle baktı.

— Öyleyse mösyö, dedi titrek bir sesle, bir Hıristiyan gibi yaşayacağınıza, benim dinsel alışkanlıklarımı engellemeyeceğinize, günah çıkaran rahiplerimi seçmekte beni özgür bırakacağınıza söz verin, ben de sizinle evlenmeyi kabul edeyim, dedi ona elini uzatarak.

Du Bousquier para dolu bu iyi tombul eli tutup kutsal bir eli öper gibi öptü.

— Ama, dedi matmazel elini öptürürken, bir şey daha istiyorum.

— Kabul ettim; olanaksızsa da, olanaklı olacaktır.

— Ne yazık! diye yeniden söze başladı evde kalmış kız. Benim hatırım için, çok büyük olduğunu bildiğim bir günahı da işlemeyi kabul etmelisiniz. Yalan, yedi büyük günahtan biridir; ama siz bu günah için papaza gidersiniz, değil mi? Bu yalandan ötürü ikimiz de tövbe ederiz… (Birbirlerine sevgiyle baktılar.) Zaten belki de bu, kilisenin zararsız yalanlar adını verdiği kategoriye girer…

— O da Suzanne gibi mi acaba? diyordu içinden du Bousquier. Ne mutluluk! – Pekâlâ, matmazel, neymiş bu? dedi yüksek sesle.

— Şunu kabul edebilmeniz gerekiyor…

— Neyi?

— Bu evliliğin aramızda altı aydır kararlaştırılmış olduğunu söylemeyi…

— Güzel kadın, dedi müteahhit kendini bir şey uğruna feda eden bir insan edasıyla. Bu gibi fedakâlıklar ancak on yıldır tapınılan bir kimse uğruna yapılabilir.

— Benim katı davranışlarıma karşın da, öyle mi?

— Evet, sizin katı davranışlarınıza karşın da.

— Mösyö du Bousquier, sizi yanlış değerlendirmişim.

Matmazel tombul kırmızı elini yeniden du Bousquier'ye uzattı, o da bu eli yeniden öptü. Bu sırada kapı açıldı, nişanlılar kim giriyor diye baktılar ve o zarif ama geç kalmış Şövalye de Valois'yı gördüler.

— Oh, dedi girince şövalye, işte ayağa kalkmışsınız bile, güzel kraliçe.

Matmazel Cormon şövalyeye gülümsedi, ama yüreğinde bir sıkışma hisetti. Dikkat çekecek derecede genç ve çekici olan Mösyö de Valois'da Lauzun'un[59] Palais-Royal'de Matmazel'in yanına girdiği sıradaki hali vardı.

— Ee, sevgili du Bousquier! dedi alaycı bir tonla; başarısından o kadar emin görünüyordu. Mösyö de Troisville ile Rahip de Sponde evinizi emlak fiyatlarını belirleyen yetkililer gibi inceliyorlarmış.

— İnanın, dedi du Bousquier, Vikont de Troisville istiyorsa, kırk bin franka ev onundur. Artık benim için çok gereksiz oluyor bu ev! Matmazel izin verirse… Bunun bilinmesi gerekiyor… – Matmazel, söyleyebilir miyim? – Evet! – Pekâlâ öyleyse! Sevgili şövalyem, matmazelin bana bahşettiği, ancak birkaç aydır gizli tuttuğum lütfu açıklamak onuruna eriştiğim (Matmazel Cormon gözlerini indirdi) ilk kişi siz olun. Birkaç gün sonra evleniyoruz, evlenme sözleşmesi hazırlandı, yarın imzalayacağız. Anlarsınız ki Cygne Sokağı’ndaki evime artık gereksinimim kalmıyor. El altından alıcı bekliyordum ve durumu bilen Rahip de Sponde da doğal olarak Mösyö de Troisville’i evime getirdi…

Bu koca yalanda öyle bir gerçeklik havası vardı ki, şövalye buna inandı. Sevgili şövalyem sözü, Büyük Petro’nun XII. Karl’dan Poltova’da aldığı, tüm eski yenilgilerinin rövanşı gibi bir rövanştı. Du Bousquier böylece, karşısında sessiz kaldığı kendisine yöneltilmiş bir sürü iğneli sözün öcünü kibarca alıyordu, ama başarısının heyecanı içinde, genç bir adama özgü bir hareket yaptı, elini o takma saçının arasında gezdirdi ve… saçı yerinden oynattı.

— İkinizi de kutluyorum, dedi şövalye hoş bir tavırla, sonunuzun da peri masallarındaki gibi olmasını diliyorum: Çok mutlu oldular ve bir sürü ÇOCUKLARI oldu! Ve bir tutam enfiyeyi elinde ovuşturmaya başladı. – Ama mösyö, unutmayın ki… bir takma saçınız var, diye ekledi alaycı bir sesle.

Du Bousquier kızardı. Takma saç alnından on parmak geriye kaymıştı. Matmazel Cormon gözlerini yukarıya kaldırdı, tepenin çıplaklığını gördü ve ayıp olmasın diye gözlerini indirdi. Du Bousquier şövalyeye bir kurbağanın hiçbir zaman avının üstünden ayırmadığı türden en zehirli bakışını fırlattı.

— Rezil aristokratlar, beni hor gördünüz, bir gün sizi ezeceğim! diye düşündü.

Şövalye de Valois tüm avantajlarını yeniden ele geçirdiğini sandı. Ama Matmazel Cormon şövalyenin dileği ile takma saç arasında kurduğu bağlantıyı anlayacak biri değildi, zaten anlamış olsaydı bile artık şövalye ile evlenmesi söz konusu olamazdı. Mösyö de Valois çok geçmeden her şeyin mahvolduğunu anladı; masum kız, suskunluklarını fark ederek, bu iki erkeği meşgul etmek istedi.

— İkiniz bir piket partisi yapsanıza, dedi kötü bir niyet gütmeden.

Du Bousquier gülümsedi ve evin gelecekteki efendisi olarak, piket masasını getirmeye gitti. Şövalye de Valois da ister kafası karışmış, ister yıkımının nedenlerini incelemek ve buna çare bulmak için orada kalmak istemiş olsun, mezbahaya götürülen bir koyun gibi kendisini bıraktı. Bir insanın yiyebileceği en şiddetli beklenmedik darbeyi yemişti ve soylu bir kişi bundan daha ufak bir nedenle bile sersemlemiş olabilirdi. Az sonra saygın Rahip de Sponde ve Vikont de Troisville geri döndüler. Matmazel Cormon hemen ayağa kalkıp giriş odasına koştu, dayısını bir kenara çekip aldığı kararı onun kulağına söyledi. Cygne Sokağı’ndaki evin Mösyö de Troisville’e uygun olduğunu öğrenince, nişanlısından dayısının bu evin satılık olduğunu bildiğini söyleyerek kendisine yardımcı olmasını rica etti. Rahibin bir dalgınlık yapmasından korkarak, ona bu yalanı itiraf etmeye cesaret edemedi. Yalan, erdemli bir eylem olsaydı yapacağı etkiden daha büyük bir etki yaptı. Akşam tüm Alençon büyük haberi öğrendi. Dört gündür kent, 1814 ve 1815 yıllarının kötü günlerinde olduğu gibi kaynıyordu. Kimileri bu evliliğe gülüyor, kimileri bu evliliği kabul ediyor, kimileri kınıyor, kimileri de onaylıyordu. Alençon’un orta sınıfı mutlu oldu, söz konusu evliliği bir fetih gibi karşıladı. Ertesi gün Şövalye de Valois dostlarının yanında acımasızca bir laf etti.

— Cormon’lar, nasıl başladılarsa öyle bitiriyorlar, kâhyalıktan müteahhitliğe geçmeye ne kaldı ki!

Matmazelin yaptığı seçimin haberi zavallı Athanase’ın yüreğine işledi, ama yaşadığı korkunç sıkıntıları hiç dışarıya sızdırmadı. Evlilik haberini aldığında Başkan du Ronceret’nin evindeydi, annesi de orada boston oynamaktaydı. Madam Granson oğluna aynadan baktı, onu solgun buldu; ama sabahtan bu yana solgundu, çünkü bu evlilikten söz edildiğini az çok duymuştu. Matmazel Cormon, Athanase’ın üstüne hayatını oynadığı bir karttı ve bir yıkımın soğuk önsezisi onu şimdiden sarmıştı. Ruh ve imgelem, mutsuzluğu büyütürlerse, onu omuzların ve kafanın taşıyamayacağı kadar ağır bir yüke dönüştürürler; gerçekleşmesi yürek kemiren en azgın bir akbabayı bile rahatlatacak, uzun süredir beslenen böyle bir umut gerçekleşmez ve insan ne gücüne karşın kendisine, ne de tanrısal güce karşın geleceğe güvenirse, başarısızlığa uğrar. Athanase krallık eğitiminin bir meyvesiydi. İmparatorun dini olan yazgı, ordunun son kademelerinde, kolej sıralarında bile tahttan indi. Athanase gözlerini Madam du Ronceret’nin oyununa o kadar aldırmazlık denebilecek bir şaşkınlıkla dikti ki, Madam Granson oğlunun duyguları konusunda yanıldığını sandı. Athanase’ın apaçık aldırmazlığı onun bu evliliğe liberal düşüncelerini feda etmeyi reddettiğini açıklıyordu. Liberal sözcüğü Polonya imparatoru Aleksandr için yakın zaman önce yaratılmıştı ve sanıyorum Benjamin Constant’la Madam de Staël’den kaynaklanıyordu. Bu uğursuz geceden başlayarak, mutsuz genç adam gezinmek üzere Sarthe Irmağı’nın en manzaralı yerine, Alençon’la ilgilenen ressamların en iyi görünüm elde etmek için yerleştikleri kıyıya gitmeye başladı. Burada değirmenler bulunur. Irmak çayırları şenlendirir. Sarthe’ın kıyıları zarif şekilli ve iyi gelişmiş ağaçlarla süslüdür. Bölge düz, sade ise de, Fransa’nın ayırt edici özelliği olan güzel, zarif yerler eksik değildir; buralarda gözlerde asla, doğu ışığı yüzünden

yorgunluk, çok sık görülen sisler yüzünden de üzüntü okunmaz. Bu yerler ıssızdır. Taşrada, hiç kimse, ya bıkkın olduğundan ya da ruhunda şiirsellik bulunmadığından güzel bir görünüme dikkat etmez. Taşrada zengin bir görünüm sergileyen iki yanı ağaçlarla çevrili bir yol, bir düzlük, bir gezinti yeri varsa, burası hiç kimsenin gitmediği bir yerdir. Athanase, çayırların ilkyaz güneşinin ilk gülümsemeleriyle yeşillenen, suyla canlanan bu ıssız yeri sevdi. Onun orada bir kavak ağacının altında oturduğunu görüp derin bakışlarıyla karşılaşanlar kimi zaman Madam Granson'a, "Oğlunuzun bir derdi var" dediler.

— Ben onun ne yaptığını biliyorum! diye yanıt veriyordu anne, hoşnut bir tavırla, bu sözünün oğlunun büyük bir iş üzerinde düşündüğü şeklinde anlaşılmasına yol açarak.

Athanase artık siyasete karışmaz, ortaya fikir de atmaz oldu, ama birçok kez oldukça neşeli, tıpkı tek başlarına tüm dünyayla alay eden insanlar gibi ironi yüklü bir neşe içinde göründü. Bölgenin tüm düşüncelerinin, tüm zevklerinin dışında olan bu genç adam pek az kimseyi ilgilendiriyordu, merak konusu bile değildi. Ondan annesine ancak annesi yüzünden söz edildi. Athanase'ın ruhuna yakınlık duyan bir ruh olmadı; ne bir kadın ne bir dost gözyaşlarını kurutmak için yanına geldi, o da bu gözyaşlarını Sarthe Irmağı'na döktü. O güzel Suzanne oradan geçmiş olsaydı, bu karşılaşma kim bilir ne kadar mutsuzluğa yol açardı, çünkü bu iki insan birbirlerini seviyor olurdu! Bununla birlikte Suzanne oraya geldi. Suzanne'ın tutkusuna 1799 yılına doğru More Oteli'nde başlamış ve öyküsü çocuk beynini mahvetmiş olan oldukça olağanüstü bir serüven neden olmuştu. Melekler kadar güzel Parisli bir kız, polis tarafından, Bourbon'ların Chouan'lara komuta etmek üzere gönderdikleri Marki de Montauran'a kendisini sevdirmekle görevlendirilmişti. Kız markiye, onun Mortagne'dan dönüşünde, tam da More Oteli'nde rastlamış, adamı baştan

çıkarmış ve ele vermişti. Bu fantastik kişi, güzelliğin erkek üzerindeki bu gücü, Marie de Verneuil ve Marki de Montauran olayındaki her şey, Suzanne'ın gözlerini kamaştırmıştı. Akıl çağından başlayarak erkeklerle oynamak isteğini duyuyordu. Kaçışından birkaç ay sonra, bir sanatçı ile birlikte Bretagne'a gitmek üzere doğduğu kentten geçmeyi kabul etti. Marki de Montauran'ın serüveninin çözüme bağlandığı Fougères'i görmek ve henüz pek bilinmeyen acıklı olayları gençliğini etkilemiş olan bu ilginç savaşın geçtiği yeri dolaşmak istedi. Sonra Alençon'dan kimsenin kendisini tanıyamayacağı kadar parlak bir arkadaş grubuyla ve değişmiş olarak geçmek istiyordu. Bir anda annesini mutsuzluktan kurtarmayı ve zavallı Athanase'a para göndermeyi düşündü; para ortaçağda Rebecca'nın Ivanhoe'ya[60] sağladığı savaş atı ve zırh yerine geçen, çağımızda üstün yetenek değerinde olan bir şeydi.

Matmazel Cormon'un evliliği ile ilgili en tuhaf seçenekler içinde bir ay geçti. Bu evliliği yadsıyan bir İnanmayanlar grubuyla, onaylayan bir İnananlar grubu oluştu. On beş gün sonra İnanmayanlar grubu büyük bir yenilgiye uğradı: Du Bousquier'nin evi kırk üç bin franka Alençon'da yalnızca çok sade bir ev isteyen Mösyö de Troisville'e satıldı, çünkü vikontun daha sonra, Prenses Sherbellof öldüğünde, Paris'e gitmesi gerekiyordu: Yeni evinde değişiklik yapmakla vakit geçirerek bu mirası rahatça beklemeyi düşünüyordu. Bu olumlu bir şey gibi görünüyordu. İnanmayanlar ezilmeye pabuç bırakmadılar. Evlensin ya da evlenmesin, du Bousquier'nin iyi bir iş yaptığını ileri sürdüler; evi ona yalnızca yirmi yedi bin franka mal olmuştu. İnananlar, İnanmayanların tartışmaya meydan vermeyen bu görüşü karşısında yenik düştüler. İnanmayanlar bu kez, Matmazel Cormon'un noteri Choisnel'in evlilik sözleşmesiyle ilgili tek sözcük bile edildiğini henüz duymadığını söylediler. İnançlarında direten İnananlar yirminci gün İnanmayanlara karşı önemli bir zafer kazandılar. Liberallerin noteri olan

Mösyö Lepressoir Matmazel Cormon'un evine geldi ve sözleşme imzalandı. Bu, Matmazel Cormon'un kocası için yapması gerekecek birçok özveriden ilki oldu. Du Bousquier, Choisnel'e karşı derin bir kin besliyordu; Matmazel Armande'ın ilk kez kendisini reddetmesini ona mal ediyordu; hem Matmazel Armande'ın reddetmesi, ona göre Matmazel Cormon'un kendisini reddetmesine de neden olmuştu. Direktuvar döneminin bu yaşlı atleti, müteahhidin güzel ruhunu yanlış değerlendirdiğini sanan soylu kıza karşı öyle iyi davrandı ki, kız haksızlıklarının kefaretini ödemek istedi: Noterini aşka feda etti, yine de onu sözleşmeden haberdar etti, Plutarkhos'a layık bir adam olan Choisnel de Matmazel Cormon'un çıkarlarını yazılı olarak savundu. Yalnızca bu durum evliliği sürüncemede bıraktı. Matmazel Cormon birçok imzasız mektup aldı; büyük bir şaşkınlık duyarak, Suzanne'ın kendisi gibi bakire olduğunu ve takma saçlı baştan çıkarıcının bu gibi serüvenlerle kesinlikle hiçbir ilgisi olmaması gerektiğini öğrendi. Matmazel Cormon imzasız mektuplara önem vermedi, ama Suzanne'a Anneler Derneği'nin amacı hakkında bilgi vermek için mektup yazdı. Kuşkusuz du Bousquier'nin müstakbel evliliğini öğrenmiş olan Suzanne çevirdiği entrikayı itiraf etti, derneğe bin frank gönderdi ve yaşlı müteahhide adamakıllı hizmet etmiş oldu. Matmazel Cormon Anneler Derneği'ni toplantıya çağırdı; olağanüstü bir toplantı yapıldı ve derneğin bundan böyle başa gelecek değil de, yalnızca başa gelmiş yıkımlara yardım edeceğine ilişkin bir karar alındı. Zevkle damıtılmış dedikodular kentte dolaşırken, evlenme ilanları kiliselerde ve belediyede askıya çıkarıldı. Athanase belgeleri hazırlamak zorunda kaldı. Kamu ahlakı ve genel güvenlik açısından önlem olarak, nişanlı kız Prébaudet'ye gitti; du Bousquier de, yanında berbat ve çok pahalı çiçek demetleriyle oraya sabah gidip akşam, yemek için geri dönüyordu. Sonunda, diyorlardı İnanmayanlar, yağmurlu ve iç karartıcı bir haziran günü öğleyin Matmazel Cormon ile Mösyö du Bousquier'nin evlenme töreni Alençon Kilisesi'nde tüm Alençon halkının

gözü önünde yapıldı. Her ikisi evlerinden belediyeye, belediyeden kiliseye, du Bousquier'in Paris'ten gizlice getirttiği, Alençon'a göre görkemli, üstü açık, dört tekerlekli bir gezinti arabasıyla gitti. Üstü kapalı, iki tekerlekli o eski, hafif arabanın ortadan kalkması tüm kentin gözünde bir tür yıkım oldu. Porte de Séez Sokağı'ndaki saraç duruma şiddetle karşı çıktı, çünkü onarımların sağladığı elli franlık gelirini yitirmiş oluyordu. Alençon halkı Cormon ailesinin kente getirdiği lüksü büyük korku içinde gözlemledi. Herkes yiyecek fiyatlarının artmasından, ev kiralarının yükselmesinden, Paris yapımı mobilyaların ortalığı sarmasından kaygıya düştü. Bölgenin ekonomisine zararlı o yeni arabaya yakından bakmak için Jacquelin'e on metelik verecek kadar meraklı kimseler oldu. Normandiya'dan satın alınan iki at da büyük kaygı uyandırdı.

— Atlarımızı böyle kendimiz satın alırsak, dedi du Ronceret sosyetesi, onları almaya gelenlere satmayız artık.

Her ne kadar budalaca olsa da, bu uslamlama, bölgenin yabancı para istif etmesini engellemesi açısından derin göründü. Taşra için, ulusların zenginliği[61] paranın verimli bir biçimde dolaşımından çok, verimsiz bir biçimde yığılmasına bağlıdır. Sonunda, evde kalmış kızın ölümcül kehaneti gerçekleşti. Pénélope nikâhtan kırk gün önce yakalandığı zatülcenpten öldü, onu kurtarmak için hiçbir şey para etmedi. Madam Granson, Mariette, Madam du Coudrai, Madam du Ronceret, tüm kent Madam du Bousquier'nin kiliseye sol ayağı ile girdiğini fark etti; Sol sözcüğünün siyasi bir anlam alması kadar korkunç olan bir alametti bu. Kalıplaşmış sözleri okumakla görevli papaz kitapta rastgele De Profundis[62] duasının olduğu yeri açtı. Böylece, bu evliliğe o kadar uğursuz, o kadar fırtınalı, o kadar şaşırtıcı koşullar eşlik etti ki, hiç kimse bunu iyiye yormadı. Her şey gün geçtikçe daha kötüye doğru gitti. Düğün de yapılmadı, çünkü yeni evliler Prébaudet'ye gittiler. Paris âdetleri taşra

âdetlerine baskın çıktı, deniyordu. Akşam, Alençon halkı tüm bu budalalıkları yorumladı; taşrada her zaman yapılan ve toplumun kendisine borçlu olunduğunu düşündüğü o zengin düğünlerden birinin yapılacağına bel bağlayan insanlarda oldukça yaygın bir öfke uyandı. Josette ile Jacquelin'in düğünü neşeyle yapıldı: Uğursuz kehanetleri yalanlayan iki kişi yalnızca onlar oldu.

Du Bousquier, evinin satışından elde ettiği kazancı Cormon Konağı'nı restore etmek ve yenileştirmek için kullanmak istedi. Prébaudet'de iki mevsim geçirmeye karar vermişti ve oraya dayısı de Sponde'u da götürdü. Bu haber kente korku saldı, herkes du Bousquier'nin bölgeyi konforun o uğursuz yoluna sürükleyeceğini sezdi. Kent halkı, bir sabah du Bousquier'yi işlerini denetlemek üzere Prébaudet'den Val-Noble Sokağı'na gelirken, yanında özel uşak kıyafetiyle René olduğu halde yeni bir at koşulmuş bir tilbury[63] içinde gördüğünde bu korku arttı. Yönetimi ele aldığında yaptığı ilk iş, karısının biriktirdiği tüm parayı 67 frank 50 santim değerinde olan devlet borç senetlerine yatırmak olmuştu. Bir yıl içinde, fiyatların hep yükseleceğini hesap ederek oynayıp, kendisine neredeye karısının serveti kadar büyük bir servet sağladı. Ama o şaşırtıcı belirtiler, o altüst edici yenilikler bu evlilikle ilgili bir olayla geride kaldı ve bu olay bu evliliği daha da uğursuz gösterdi. Nikâhın kıyıldığı gün öğle yemeğinin ardından tatlılarını yemek üzere Athanase ile annesi, hizmetçi kızın üst üste yığılı çalı çırpıyla salonda yaktığı, parlak ve harlı ateşin önünde bulunuyorlardı.

— Öyleyse bu akşam Başkan de Ronceret'lere gideceğiz, çünkü Matmazel Cormon'suz kaldık, dedi Madam Granson. Tanrım! Ona Madam du Bousquier demeye bir türlü alışamayacağım, bu adı söylerken dudaklarım yırtılıyor adeta.

Athanase annesine melankolik ve sıkıntılı bir havada baktı, artık gülümseyemiyor ve sanki yarasına pansuman yapan,

ama iyileştirmeyen bu saf düşünceyi selamlamak istiyordu.

— Anne, dedi yeniden çocukluk sesine dönerek. Sesi nasıl da tatlıydı, hem birkaç yıldır ağzına almadığı bu anne sözünü yeniden kullanıyordu. Sevgili anneciğim, diye devam etti, daha çıkmayalım, burası, şu ateşin önü o kadar hoş ki!

Anne korkunç bir acıyı dile getiren bu son ricayı ne olduğunu anlamadan dinledi.

— Kalalım, yavrum dedi. Elbette seninle sohbet etmeyi, tasarılarını dinlemeyi para kaybedebileceğim bir boston oyununa yeğlerim.

— Bu akşam güzelsin, sana bakmak hoşuma gidiyor. Sonra, içinde bunca acı çektiğimiz bu küçük salonla bağdaşan bir düşünce akımı içindeyim.

— Burada yine acı çekeceğiz, zavallı Athanase'ım, senin işlerin yoluna girinceye kadar. Ben yoksulluğa alışığım, ama hazinem, senin o güzel gençliğinin keyifsiz geçmiş olduğunu görmek! Hayatta yalnızca iş düşünmüş olman! Bu düşünce bir anne için bir hastalıktır; bu beni akşamları tedirgin ediyor, sabahları da uyandırıyor. Tanrım! Tanrım! Sana ne yaptım ben? Beni hangi suçtan dolayı cezalandırıyorsun?

Madam Granson koltuğundan kalktı, küçük bir sandalye aldı ve gidip Athanase'a sokuldu, başını onun göğsüne dayadı. Gerçek analıkta her zaman sevginin inceliği vardır. Athanase annesini gözlerinden, kırlaşmış saçlarından, alnından öptü, dudaklarının değdiği her yere ruhunu da değdirmek gibi kutsal bir istek duyuyordu.

— Hiçbir zaman başarılı olmayacağım, dedi annesini kafasında evirip çevirdiği o uğursuz karar konusunda yanıltmaya çalışarak.

— Yok canım! Cesaretini kırmayacaksın, değil mi? Söylediğin gibi, düşüncenin her şeye gücü yeter. Luther, on

şişe mürekkep, top top kâğıt ve güçlü iradesiyle Avrupa'yı altüst etti! Öyleyse ünlü olacak ve iyilik yapacaksın, hem de iyiliğin kötülük yapmak için yararlandığı aynı olanaklarla. Sen bunu söylemedin mi? Görüyorsun, dinliyorum seni; seni sandığından daha iyi anlıyorum; çünkü seni hâlâ karnımda taşıyorum ve düşüncelerinin en önemsiz olanı, eskiden hareketlerinin en hafifinde olduğu gibi orada yankılanıyor.

— Bu konuda başarılı olamayacağım, görüyorsun, anne; hem sana büyük acılarımı, savaşımlarımı, kaygılarımı göstermek istemiyorum. Ah, anne! Alençon'dan ayrılmama izin ver. Gidip senden uzakta acı çekmek istiyorum.

— Ben her zaman senin yanında olmak istiyorum, dedi gururla anne. Gerektiğinde hizmetçin olacak, istediğinde sana zarar vermemek için gizlenecek ve o zaman seni hiç de kendini beğenmişlikle suçlamayacak annen olmaksızın acı çekmek ha! Hayır, hayır, Athanase, biz hiçbir zaman ayrılmayacağız.

Athanase yaşama sarılan can çekişmekte olan biri gibi annesine ateşli bir şekilde sarıldı.

— Ama yine de gitmek istiyorum, dedi. Yoksa beni kaybedersin… Bu çifte acı, senin ve benim acım, beni öldürür. Yaşamam daha iyi olur, değil mi?

Madam Granson ürkmüş bir halle oğluna baktı.

— Demek kurduğun şey buymuş! Bana pekâlâ söylemişlerdi bunu. Gidiyorsun, öyleyse!

— Evet.

— Bana her şeyi söylemeden, beni her şeyden haberdar etmeden gitmeyeceksin. Sana giyecek, para gerek. İç eteğimine diktiğim altın paralarım var. Bunları sana vermeliyim.

Athanase ağlamaya başladı.

— Sana tüm söylemek istediğim buydu, dedi. Şimdi seni başkanın evine götüreceğim. Haydi, gidelim…

Ana oğul çıktılar. Athanase annesinden onun akşamı geçireceği evin kapısının eşiğinde ayrıldı. Pancurların aralığından sızan ışığa uzun süre baktı; orada çakılıp kaldı, on

beş dakika sonra annesinin oyunda iyi bir el yakalayıp bağırdığını duyunca sevinçlerin en çılgınını yaşadı.

— Zavallı annem! Onu kandırdım, diye haykırdı Sarthe Irmağı’nın kıyısına varırken.

Kırk gündür altında düşüncelere daldığı o narin kavak ağacının önüne geldi; oturmak için buraya iki kocaman taş getirmişti. O sırada ay ışığının aydınlatmakta olduğu güzel doğayı seyretti; birkaç saat içinde parlak geleceğini tümüyle gözünde canlandırdı: Adıyla heyecan duyan kentlere gitti; halkın alkışlarını duydu; bayramlarda yakılan günlük kokusunu içine çekti; düşlemiş olduğu yaşamına hayran kaldı; sevinç ve mutluluk içinde çok parlak başarılara koştu, kendi heykelini dikti, olimpiyat oyunlarının son şenlik gününde veda etmek üzere tüm düşlerini anımsadı; bu büyü bir süreliğine gerçek gibi olmuş, ama şimdi sonsuza dek bozulmuştu. Son anda, bir dosta bağlanır gibi bağlandığı o narin ağacına sarıldı, sonra getirdiği iki taşı redingotunun iki cebine koyup düğmelerini ilikledi. Bilerek şapkasız çıkmıştı; gidip, uzun süre önce seçmiş olduğu suyun derin yerini buldu; hiç gürültü çıkarmamaya çalışarak kendini bıraktı; pek az gürültü yapmıştı. Saat dokuz buçuğa doğru Madam Granson eve döndüğünde, hizmetçisi ona, Athanase’dan söz etmeyip bir mektup verdi. Madam Granson mektubu açtı ve şu kısa notu okudu: “Anneciğim, ben yola çıktım, bana darılma!”

— Güzel bir iş yapmış! diye haykırdı Madam Granson. Peki ya giyecekleri, ya parası! Bana yazacaktır, gidip onu bulacağım. Bu zavallı çocuklar kendilerini her zaman analarından babalarından daha zeki sanırlar. Ve Madam Granson rahat uyudu.

Sarthe Irmağı'nın suları bir gün önce sabahtan, balıkçıların öngördüğü şekilde kabarmıştı. Kabaran bu bulanık sular derelerin sürüklediği yılanbalıklarını getirirler. O gün bir balıkçı, zavallı Athanase'ın hiçbir zaman bulunamayacağına inanarak kendisini atmış olduğu yere oltalarını salmıştı. Sabah saat altıya doğru bu balıkçı genç cesedi çıkarıp getirdi. Zavallı dul kadının iki üç kadın dostu, onu bu korkunç cesedi karşılamaya hazırlamak için bin türlü önlem aldı. Bu intihar haberi, düşünüleceği gibi, Alençon'da büyük bir yankı uyandırdı. Bir gün önce üstün yetenekli bu zavallı adamın tek bir koruyucusu olmadığı halde, ölümünün ertesi günü bir sürü sesin şöyle yükseldiği duyuldu: "Ben ona pekâlâ yardım edebilirdim!" Bedavadan yardımsever olmak ne kadar kolaydır. Bu intiharı Şövalye de Valois açıkladı. Soylu adam, öç alma düşüncesiyle, Athanase'ın Matmazel Cormon'a olan o saf, o içten, o güzel aşkını anlattı. Şövalyenin aydınlattığı Madam Granson bir sürü küçük ayrıntıyı anımsadı ve Mösyö de Valois'nın anlattıklarını doğruladı. Olay duygulandırıcı bir hal aldı, kimi kadınlar ağladı. Madam Granson'un acısı içedönük, sessiz oldu, pek iyi anlaşılmadı. Yaslı anneler için iki türlü acı vardır. Çoğu zaman insanlar onların kaybının içyüzünü bilmez; değer verilmiş, hayran olunmuş, genç ya da yakışıklı, iyi bir yolda ve servete doğru koşan ya da çoktandır ünlü oğula herkes üzülür; herkes yasa katılır ve onu büyüterek azaltır. Ama çocuklarının ne olduklarını yalnızca kendileri bilen annelerin, onların gülümsemelerini yalnızca kendileri görmüş, çok erken sona ermiş bir yaşamın hazinelerini yalnızca kendileri gözlemlemiş annelerin acısı vardır; bu acı kendi yas tülünü gizler; bu tülün renginin yanında başka yas

tüllerinin rengi soluk kalır; ama bu acı kendini hiç açığa vurmaz ve bereket versin, o zaman yüreğin hangi telinin sonsuza dek koptuğunu bilen pek az kadın vardır. Madam du Bousquier kente dönmeden önce, yakın dostlarından biri olan Başkan du Ronceret'nin eşi, onun tozpembe neşesini bu cesetle gölgelemeye, ona nasıl bir aşkı reddettiğini haber vermeye gitmişti bile; ilk evlilik ayının mutluluğuna usul usul apsent[64] damlaları serpmişti. Madam du Bousquier Alençon'a döndüğünde Val-Noble Sokağı'nın köşesinde rastlantı sonucu Madam Granson ile karşılaştı! Kadının üzüntüden sönmüş bakışı yüreğine işledi. Bu bakış, aynı zamanda, bir lanetleme içinde bin lanetleme, bir ışın içinde bin kıvılcım gibiydi. Madam du Bousquier ürktü, bu bakış onun için felaket habercisi olmuş, ona felaket dilemişti. Bu kötü olayın meydana geldiği günün akşamı, kent rahibine en çok karşı çıkanlardan biri olan ve Saint-Léonard bölge rahibinin yanında yer alan Madam Granson kendi dinsel bölgesinde öğretilen Katolik doktrinlerin katılığını düşünerek titredi. Oğlunu, İsa peygamberin annesini düşünerek, kendi elleriyle kefene sardıktan sonra, ruhu korkunç bir kaygı içinde çalkalanırken, tuttuğu yeminli rahibin evine gitti. Alçakgönüllü bu rahibi kentin tüm kadınlarına, tüm yoksul kızlarına, işsiz kalmasınlar diye eğirmeleri için verdiği kenevirleri, ketenleri ambara koymakla meşgul buldu; bu hayır işi, dilenemeyen birçok aileyi kuşkusuz kurtarmıştı. Papaz kenevirleri bırakıp Madam Granson'u hemen salonuna götürdü; üzgün anne burada papazın akşam yemeğini görünce kendi evinin basitliğini anımsadı.

— Sayın rahip, dedi, sizden rica etmeye gelmiştim... Sözünü bitiremeden iki gözü iki çeşme ağlamaya başladı.

— Neden geldiğinizi biliyorum, dedi kutsal adam. Séez'deki monsenyörü[65] yatıştırmak için, madam, size ve akrabanız Madam du Bousquier'ye güveniyorum,. Evet, zavallı çocuğunuz için dua edeceğim. Evet, ayinler

düzenleyeceğim, ama her türlü skandaldan kaçınalım ve kentin kötü insanlarına kilisede toplanmaları için fırsat vermeyelim… Ben tek başıma, yanımda başka din adamı olmaksızın, geceleyin…

— Elbette, elbette, nasıl isterseniz, yeter ki o, kutsal toprakta olsun! dedi zavallı anne, papazın elini tutup öperek.

Sonunda gece yarısına doğru tabut Athanase'ın en sevdiği arkadaşları olan dört genç tarafından gizlice kiliseye taşındı. Kilisede, siyahlar giymiş ve tül takmış olarak Madam Granson'un birkaç kadın dostu, ayrıca bu kaybedilen yeteneğin kendilerine gizlerini açıklamış olduğu yedi sekiz genç bulunuyordu. Üstü krep bir örtü ile örtülü tabutu dört meşale aydınlatıyordu. Kilise korosunda yer alan ağzı sıkı bir çocuğun yardım ettiği papaz bir ölüm duası okudu. Sonra, intihar etmiş olan Athanase sessizce mezarlığın bir köşesine götürüldü; burada kararmış tahtadan, yazısız bir haç oğlunun yerini anneye gösterdi. Athanase yaşadı ve karanlıklar içinde öldü. Hiç kimse rahibi suçlamadı, piskopos da sesini çıkarmadı. Annenin dindarlığı oğulun dinsizliğini bağışlattı.

Birkaç ay sonra, bir akşam acıdan deliye dönüp de mutsuz insanların duydukları, dudaklarını acı kadehlerine daldırma gibi o anlaşılmaz gereksinimlerden birini duymuş olan zavallı anne gidip oğlunun boğulduğu yeri görmek istedi. İçgüdüsü ona belki bu kavak ağacının altında yeniden bulacağı birtakım düşünceler olduğunu söylüyordu; belki de aynı zamanda oğlunun son kez gördüğü şeyi görmek istiyordu. Böyle bir görünüm karşısında ölebilecek anneler vardır, kimi anneler de kendilerini kutsal bir hayranlığa kaptırırlar. İnsan doğasının sabırlı anatomi uzmanları, karşılarında eğitimlerin, yasaların ve felsefe sistemlerinin başarısız kaldığı gerçekleri fazla yineleyemezler. Sık sık şunu söyleyelim: Duyguları aynı formüllere indirgemek istemek

saçmadır; bunlar her insanda oluşarak her insana uygun öğelerle birleşip onun niteliğini alırlar.

Madam Granson uzaktan bir kadın getirtti; kadın o uğursuz yere geldiğinde, “İşte burası!” diye haykırdı.

Burada annesi gibi bir kişi daha ağladı. Bu kişi Suzanne’dı. Sabahleyin More Oteli’ne geldiğinde kötü haberi almıştı. Eğer zavallı Athanase yaşamış olsaydı, Suzanne parasız soylu kişilerin yapmayı düşledikleri, zenginlerin ise yapmayı hiç düşünmedikleri şeyi yapmış olabilir, bir mektupla şöyle yazıp birkaç bin frank gönderebilirdi: Bir arkadaşın babanıza borçlu olduğu ve size geri verdiği para. Meleklere yaraşır bu hile Suzanne’ın aklına yolculuğu sırasında gelmişti.

Kibar fahişe, Madam Granson’u görüp ona, “Onu seviyordum” dedikten sonra çabucak uzaklaştı.

Suzanne, doğası gereği, gelinin portakal çiçeklerinden tacını, nilüfer çiçeklerinden[66] taca dönüştürmeden Alençon’dan ayrılmadı. Madam du Bousquier’nin hiçbir zaman Matmazel Cormon’dan başka bir şey olmayacağını ilk o söyledi. Kara çalarak Athanase’ın ve Şövalye de Valois’nın öcünü aldı.

Alençon çok daha acınacak sürekli bir intihara tanık oldu, çünkü ölülerini çabucak unutmak isteyen ve unutması gereken toplum Athanase’ı çabucak unutmuştu. Zavallı Şövalye de Valois yaşarken öldü, on dört yıl boyunca her sabah intihar etti. Du Bousquier evlendikten üç ay sonra, toplum şövalyenin çamaşırının kızıl sarı bir renk almakta olduğunu ve saçlarının düzensiz bir biçimde tarandığını şaşkınlık içinde fark etti. Karmakarışık saçlarına bakınca, eski Şövalye de Valois yoktu artık! Bembeyaz dişleri yok oldu; öyle ki insan yüreğinin gözlemcileri bunların eskiden hangi vücutta bulunduklarını, vaktiyle yabancı lejyondan ya da yerli birisine mi ait olduğunu, bitkisel mi, hayvansal mı olduklarını, yaşın bunları şövalyeden koparak alıp

almadığını ya da tuvalet masasının çekmecesinde unutulup unutulmadıklarını keşfedemediler. Kravat, zarafete aldırmayarak, tortop oldu! Zenci başı şeklindeki küpeler kirlenip soldular. Adamın yüz çizgileri kırıştı, karardı ve deri buruşup açık gri bir renk aldı. Bakımsız tırnakların kenarlarında kimi zaman sanki siyah kadifeden şeritler oluştu. Yeleğin üstü, unutularak silinmediği için güz yaprakları gibi saçılmış sümüklerle yol yol oldu, Kulaklarını tıkadığı pamuk artık pek seyrek olarak değiştirildi. Hüzün yüzünde yer etti ve sarı tonlarını kırışıklıkların içine sızdırdı. Kısacası, o kadar ustaca engellenmiş harabiyet bu güzel binayı çatlattı ve ruhun beden üzerinde ne kadar etkisi olduğunu gösterdi; çünkü şövalye, o sarışın, o yakışıklı adam, umudu iflas edince öldü. O zamana kadar şövalyenin burnu zarif biçimiyle kendini göstermişti; bu burundan şimdiye kadar da ne kara ıslak bir hap ne de bir amber damlası düşmüştü; ama şövalyenin, deliklerinin altına taşan tütüne bulanmış ve üstdudağının ortasındaki oluktan yararlanan sümük damlalarıyla şerefine gölge düşmüş burnu, artık sevimli görünmeye aldırış etmeyen bu burun, şövalyenin eskiden kendine gösterdiği büyük özeni ortaya koymuş oldu; bu özen, büyüklüğüyle, şövalyenin Matmazel Cormon’a karşı beslediği niyetlerin yüceliğini, sürekliliğini gösteriyordu. Şövalye, du Coudrai’nin yaptığı bir cinasın altında ezildi, ama adamı da işinden ettirdi. Bu, yumuşak huylu şövalyenin arkasını getirdiği öç alışların ilkiydi; ama bu cinas çok kırıcıydı ve ipotekler müdürünün tüm cinaslarını katbekat aşıyordu. Burundaki bu devrimi gören Mösyö du Coudrai şövalyeye Sırf Burun adını takmıştı. Nihayet, nükteli fıkralarda sıra dişlere geldi; sonra nükteler seyrekleşti, ama iştah sürdü, soylu adam tüm umutları kırılmışken bir tek midesini kurtardı; enfiye tutamlarını yavaş yavaş hazırlıyor, ama hep ürkütücü bir biçimde yemek yiyordu. Mösyö de Valois’nın Prenses Goritza ile eskisi kadar sık konuşmadığı öğrenildiğinde, bu olayın düşüncelerde yol açtığı yıkımı tahmin edeceksiniz. Bir gün şövalye Matmazel

Armande'ın evine baldırkemiğinin önüne yerleştirilmiş takma bir baldırla geldi. İnceliklerin bu iflası inanın korkunçtu ve tüm Alençon'u etkiledi. Bir ihtiyara dönüşmüş bu neredeyse genç adam, ruhsal çöküşü nedeniyle elli yaşından doksan yaşına geçiveren bu kişi, toplumu ürküttü. Sonra gizini açıkladı, Matmazel Cormon'u beklemiş, onun yolunu gözlemişti; sabırlı bir avcı gibi, on yıl boyunca uygun zamanı kollamış, ama hayvanı kaçırmıştı. Sonunda güçsüz Cumhuriyet o yılmaz aristokrasiye, hem de Restorasyon'un tam ortasında üstün gelmişti. Biçim özü alt etmişti; madde ruhu yenmişti, ayaklanma da diplomasiyi. Son yıkım! Gücenik bir işçi kız şövalyenin sabahtan öğlene kadar geçirdiği vakitlerin gizini açıkladı, adam hovarda yerine kondu. Liberaller du Bousquier'nin terk edilmiş çocuklarını şövalyeye mal ettiler, Alençon'un Saint-Germain mahallesi halkı ise bu çocukları gururla kabul etti; bu işe gülüp şöyle dedi: "Bu iyi yürekli şövalyenin ne yapmasını istiyordunuz?" Şövalyeye acıdı, onu bağrına bastı, tekrar gülümsemesini sağladı ve du Bousquier'ye karşı korkunç bir kin bağladı. On iki kişi d'Esgrignon'ların tarafına geçip artık Cormon salonuna gitmez oldu.

Bu evliliğin özellikle Alençon'da grupları belirlemek gibi bir sonucu oldu. d'Esgrignon ailesi burada yüksek aristokrasiyi simgeledi, çünkü geri dönen Troisville'ler bu aileyle bağ kurdular. Cormon ailesi, du Bousquier'nin ustalıklı etkisiyle ne gerçekten liberal ne de kesinlikle kralcı olan şu kaçınılmaz düşünceyi temsil etti; bu düşünce en yüce, en büyük, tek gerçek iktidar olan krallık ile en sahte, en değişken, en baskıcı iktidar olan, seçimle gelen meclislerin yönettiği, parlamenter denilen iktidar arasındaki savaşın kesinleştiği gün 221 milletvekili çıkarttı. Gizlice Cormon salonuyla birleşen du Ronceret salonu cesurca liberal oldu.

Rahip de Sponde, Prébaudet'den döndüğünde, sürekli acılar çekti; bunları içine attı ve yeğenine bunlardan hiç söz

etmedi; ama içini Matmazel Armande'a döküp ona aslında Şövalye de Valois'yı Mösyö du Bousquier'ye yeğlediğini itiraf etti. Sevgili şövalye hiçbir zaman şurada birkaç günlük ömrü kalmış zavallı bir ihtiyarı üzecek kadar kabalık etmezdi. Du Bousquier evde her şeyi yok etmişti. Rahip o fersiz gözlerine dolan cılız gözyaşlarıyla şöyle dedi: "Matmazel, elli yıldır altında gezindiğim ağaçların oluşturduğu gölgelik artık yok! Sevgili ıhlamur ağaçlarım yerle bir edildi! Öleceğim sırada, Cumhuriyet bana hâlâ evde korkunç bir altüst oluş şeklinde gözüküyor!"

— Yeğeninizi bağışlamak gerek, dedi Şövalye de Valois. Cumhuriyetçi düşünceler özgürlüğü arayan, ancak zorbalıkların en korkuncunu, güçsüz ayaktakımının zorbalığını bulan gençliğin ilk yanlışıdır. Sizin zavallı yeğeniniz yaptığı yanlışla cezayı hak etmiyor.

— Duvarlarında dans eden çıplak kadın resimleri bulunan bir evde benim halim ne olacak? Altında dua kitabımı okuduğum o ıhlamur ağaçlarını yeniden nerede bulacağım?

Düşünceye daldığı sırada bakmayı alışkanlık haline getirdiği köknar ağacını kestiklerinde düşünceleri arasında bağ kuramayan Kant gibi, iyi yürekli rahip de gölgesiz yollarda yürürken, ettiği dualarda o eski coşkuyu bulamadı. Du Bousquier bir İngiliz bahçesi yaptırmıştı!

— Bu daha iyi, diyordu Madam du Bousquier düşünmeden, ama Rahip Couturier, kocasının hoşuna gitmesi için onun birçok şey yapmasına izin vermişti.

Bu yenileştirme eski evin tüm ışıltısını, saflığını, dingin havasını alıp götürdü. Özensizliğine bir her şeyden el çekme, vazgeçme gözüyle bakılabilecek Şövalye de Valois gibi, Cormon'ların salonu, beyaz ve altın sarısı renge boyanınca, maun ağacından ve mavi ipekle kaplı alaturka sedirlerle döşenince, burjuva görkemini yitirdi. Modern biçimde süslenmiş yemek salonunda daha az sıcak yemekler

verildi, eskisi kadar güzel yemekler yenmez oldu. Mösyö du Coudrai, gözlerinin ta içine bakan duvarlardaki boyalı figürler yüzünden, cinasların boğazında takılıp kaldığını ileri sürüyordu. Dışarıda, bölge hâlâ canlılığını koruyor, ama evin içi o Direktuvar dönemi müteahhidinin zevkini yansıtıyordu. Borsacı zevksizliği idi bu: Yalancı mermerden sütunlar, cam kapılar, eski Yunan profilleri, ruhsuz silmeler, birbirine karışmış tüm üsluplar, gereksiz bir görkem. Alençon halkı işitilmemiş gibi görünen bu lüksü on beş gün boyunca çekiştirip durdu; ama birkaç ay geçince, bundan gurur duyar oldu, birçok zengin fabrikatör mobilyalarını yeniledi ve güzel salonlar yaptı. Modern mobilyalar kentte görülmeye başladı. Tepeden aydınlatan lambalar ortaya çıktı! Rahip de Sponde bu evliliğin sevgili yeğeninin özel yaşamına getirmesi gerektiği gizli yıkımları ilk görenlerden biri oldu. Ortak yaşantılarını yöneten soylu sadelik özelliği ilk kıştan başlayarak kayboldu; bu süre içinde du Bousquier ayda iki balo verdi. Bu kutsal evde yüksek sosyete eğlencelerinin kemanlarını ve din dışı müziğini dinlemek ha! Rahip bu neşe sürerken diz çöküp dua ediyordu! Sonra, bu ciddi salonun siyasi sistemi yavaş yavaş bozuldu. Eski piskopos naibi rahip, du Bousquier'nin ne olduğunu anladı; adamın buyurgan tonu onu tir tir titretiyordu; servetinin yönetimini yitirip, kocası ona yalnızca çamaşırların, sofranın ve kadınlara düşen şeylerin yönetimini bıraktığında, rahip yeğeninin gözlerinde birkaç damla yaş biriktiğini fark etti. Rose artık hiçbir buyruk veremez oldu. Bundan böyle yalnızca arabacı olan Jacquelin, uşak René ve Paris'ten gelen bir aşçıbaşı ancak mösyönün isteğini yerine getiriyorlardı. Mariette artık mutfakta çalışan bir işçi durumuna gelmişti. Madam du Bousquier de yalnızca Josette'i keyfince yönetiyordu. İktidarın o güzelim alışkanlıklarından vazgeçmenin insanın ne kadar ağırına gittiği bilinir mi acaba? İradenin zaferi, büyük insanların yaşamının sarhoş edici zevklerinden biri ise, dar kafalı insanların tüm yaşamıdır. Madam du Bousquier, tümüyle tutsak durumuna

gelmişken, onu saran o büyük acıyı anlamak için bakanlık yapıp, sonradan gözden düşmüş olmak gerekir. İstemeyerek sık sık arabaya biniyor, kendisine uygun olmayan insanlarla görüşüyordu; artık sevgili parasını kullanamaz olmuştu; istediği şeye para harcamakta özgürken şimdi hiç harcamıyordu. Dayatılmış her türlü sınırlama, bu sınırlamanın ötesine geçme arzusu uyandırmaz mı? En büyük acılar özgür iradenin engellenmesinden ileri gelmez mi? Başlangıç toz pembe olmuştu. Kocalık otoritesine verilen her ödün, o zamanlar zavallı kızın kocasına olan aşkının sonucuydu. Du Bousquier önceleri karısına karşı hayran olunacak şekilde davrandı. Çok iyiydi, her yetki aşımında, ona geçerli nedenler gösterdi. O kadar uzun süredir boş olan odada akşamları ateşin başında karı kocanın sesleri duyuldu. Bu yüzden evliliğinin ilk iki yılında Madam du Bousquier çok hoşnut göründü. Genç kadınlarda aşk evliliği yaptıktan sonra görülen hafifçe kararlı, kurnaz bir hali vardı. Artık kanı onu hasta etmiyordu. Bu hali gülenleri şaşırttı, Bousquier hakkında dolaşan söylentileri yalanladı ve insan yüreği gözlemcilerinin keyfini kaçırdı. Rose-Marie-Victoire kocasını gücendirerek, kırarak onu kendinden soğutmaktan, yüzüstü bırakılmaktan o kadar korkuyordu ki ona her şeyi, hatta dayısını bile feda edebilirdi. Madam du Bousquier'nin o budalaca neşesi zavallı Rahip de Sponde'u aldattı; adam yeğeninin mutlu olduğunu düşünerek kendi acılarına daha iyi dayandı. Alençon halkı da önce rahip gibi düşündü. Ama tüm halktan daha güç aldatılacak biri vardı! Yüksek aristokrasinin Kutsal Dağ'ına[67] sığınmış olan Şövalye de Valois yaşamını d'Estrignon'ların evinde geçiriyordu. Dedikoduları ve gevezelikleri dinliyordu. Gece gündüz öç almadan ölmemeyi düşünüyordu. Cinas meraklısı adamın hakkından gelmişti, du Bousquier'yi de yüreğinden vurmak istiyordu. Zavallı rahip yeğeninin ilk ve son aşkı du Bousquier'nin alçaklıklarını anladı, bu hısmının ikiyüzlü doğasını ve kalleşçe manevralarını keşfederek ürktü. Du

Bousquier dayının mirasını düşünerek her ne kadar kendini zorlayıp onu hiç üzmemek istese de, adama onu mezara götüren son bir darbe indirdi. Hoşgörüsüzlük sözcüğünü ilkelilik sözcüğü ile açıklamak istiyorsanız, Walter Scott'un sizi Jeanie Deans'in[68] babasının katı ilkeci ruhunda hayran bıraktığı stoacılığı eski piskopos naibi rahibin Katolik ruhunda kınamak istemiyorsanız, cumhuriyetçi düşüncede hayran olduğunuz potius mori quam fædari[69] sözünü Roma Kilisesi için de kabul ediyorsanız, du Bousquier'nin salonunda, dininden dönmüş, mezhebinden sapmış, kilisenin düşmanı, anayasa andını bozmuş bir papaz olarak yaşarken, büyük Rahip de Sponde'un çektiği acıyı anlarsınız. Gizli tutkusu bölgeyi yönetmek olan du Bousquier, iktidarının ilk güvencesi olarak, bölge rahibi ile Saint-Léonard Kilisesi rahibini barıştırmak istedi, amacına da erişti. Karısı, "değiştirilemez" rahibe göre, burada ihanet söz konusu iken, bir barıştırma hünerinin gerçekleştiğine inandı. Mösyö de Sponde inancında yalnız kaldığını gördü. Piskopos, du Bousquier'nin evine geldi ve düşmanlığın ortadan kalkmış olmasından hoşnut göründü. Rahip François'nın erdemleri, Corneille gibi şöyle haykırabilecek Romalı Katolik dışında her şeyi alt etmişti.

Tanrım! Beni ne çok erdemden tiksindiriyorsunuz![70]

Rahip, piskoposlukta Ortodoksluk ortadan kalktığında öldü.

1819'da Rahip de Sponde'un mirası, Madam du Bousquier'nin arazi gelirlerini yirmi beş bin liraya çıkardı, üstelik Prébaudet ve Val-Noble Sokağı'ndaki ev bu hesaba dahil değildi. Du Bousquier de karısının kendisine vermiş olduğu birikmiş paralarını ona bu döneme doğru iade etti; bu paraları Prébaudet'ye komşu toprakları alması için kullandırdı; böylece bu mülkü ilin en büyük mülklerinden biri yapmış oldu; çünkü Rahip de Sponde'a ait olan topraklar Prébaudet'nin topraklarının yakınında bulunuyordu. Du Bousquier'nin kişisel servetinin ne olduğunu kimse

bilmiyordu. Parasını Paris'te Keller'lerde değerlendiriyor, yılda dört kez Paris'e gidiyordu. Ama o dönemde l'Orne ilinin en zengin adamı olarak kabul edildi. Bu becerikli adam, liberallerin değişmez adayı, Restorasyon dönemindeki tüm seçim mücadelelerinde her zaman yedi ya da sekiz oyu eksik kalan ve din adamları topluluğu ile yüksek görevlilerin yardımına karşın yönetimin antipatisini hiçbir zaman yenemese de, kendisini hükümet yanlısı kralcı olarak seçtirmek istediği için açıkça liberallere sırtını dönen, kinci, aşırı derecede hırslı bu cumhuriyetçi, kralcılıkla aristokrasi bu bölgede başarılı olmuşken, bunlarla savaşmayı tasarladı. Du Bousquier iyi taklit edilmiş bir dindarlığın aldatıcı görünüşünden yararlanıp papaz takımından destek bulmaya çalıştı: Karısını kilisede ayine götürdü, kentin manastırları için para verdi, Sacré-Coeur Rahibeler Derneği'ni destekledi, papaz sınıfının kentle, ille ya da devletle savaştığı her seferinde, bu sınıfın yanında yer aldı. Liberaller tarafından gizlice desteklenip, kilise tarafından kayırılıp, hükümet yanlısı kralcı kalarak, durmadan ilin aristokrat tabakasına yaklaştı; amacı bu tabakayı mahvetmekti, mahvetti de. Soylular sınıfının seçkin kişilerinin ve hükümetin yaptığı yanlışları gözden kaçırmadı ve burjuva sınıfının da yardımıyla soylular sınıfının, krala bağlı derebeylerinin ve hükümetin hazırlamak, yönetmek isteyip de Fransa'da iktidarların budalaca kıskançlığı yüzünden engelledikleri tüm iyileştirmeleri gerçekleştirdi. Anayasaya uygun görüşü kilise işlerine, tiyatro kurulmasına, öngördüğü tüm büyütme konularına el atmasına izin verdi; du Bousquier bu konuları liberal partinin önermesini sağlıyordu, zaten bölgenin iyiliğini bahane ederek, tartışmaların şiddetlendiği sırada bu partiye girdi. Du Bousquier ili sanayileştirdi. Bretagne yolu üzerinde oturan ailelere kin besleyen bölgenin kalkınmasını çabuklaştırdı. Böylece şato sahibi insanlardan, özellikle de d'Esgrignon'lardan alacağı öcü hazırlıyordu; bir gün bunların bağrına zehirli hançerini saplayacak gibi oldu. Alençon'un dantela yapımevlerini kalkındırmak için büyükçe paralar

verdi; bez ticaretini canlandırdı; kent bir iplik fabrikasına sahip oldu. Böylece tüm çıkarların içinde ve halkın ortasında yer alarak, Krallığın hiç yapmadığını yaparak, du Bousquier tek kuruşunu bile tehlikeye atmadı. Servetiyle desteklenip, çoğu zaman girişimci olmalarına karşın sıkıntıya düşmüş insanların mutlu ardıllara bırakmak zorunda kaldıkları işleri kollayabilirdi. Bankacı gibi geçindi. Küçük çapta bu Laffitte[71] kendisini güven altına alarak tüm yeni icatları finanse ediyordu. Kamuya hizmet ederek işlerini çok iyi yürütüyordu. Sigorta şirketlerinin devindirici gücüydü; yeni halk arabaları şirketlerinin korucusuydu; yönetimden gerekli yol ve köprüler istemek için dilekçe verilmesini salık veriyordu. Böylece önceden haberdar edilmiş olan hükümet, bunu otoritesine bir el uzatma olarak görüyordu. Savaşımlara beceriksizce girişiliyordu, çünkü bölgenin iyiliği valiliğin boyun eğmesini gerektiriyordu. Du Bousquier taşra soylular sınıfını sarayın soylu sınıfına ve kralın derebeylerine karşı azdırıyordu. Sonunda, anayasa yanlısı kralcıların büyük bir bölümünün, Journal des Débats adlı gazetenin ve Mösyö de Chateaubriand'ın[72] hükümdarlığa karşı desteklediği savaşıma o korkunç katılımını hazırladı. Bu savaşım, iğrenç çıkarlara dayalı ve 1830'da burjuvazinin ve gazeteciliğin başarı nedenlerinden biri olmuş nankör bir muhalefetti. Bu yüzden du Bousquier, temsil ettiği insanlar gibi, henüz burada tam olarak sıralanmamış bir sürü nedenle sevilmeyen bölgede, kraliyet kafilesinin hiçbir sempati ile karşılanmadan geçtiğini görmek mutluluğuna erişti. Ayinlerle görevlendirilmiş ve on beş yıl boyunca öcünü almak için numara yapmış olan bu eski cumhuriyetçi belediyenin teslim bayrağını halkın alkışları karşısında kendisi indirmişti. Fransa'da hiç kimse 1830 Ağustos'unda yeni tahta, sevinç yüklü bir öç alma duygusuyla daha çok sarhoş olmuş bir bakış fırlatmadı. Du Bousquier için hanedanın küçük evlat kolunun tahta çıkışı Devrim'in bir zaferi idi. Onun için, üç renkli bayrağın zaferi Dağlılar'ın

dirilişi idi; bunlar bu kez soyluları, eylemi daha az şiddetli olacak, giyotinden daha emin yöntemlerle devireceklerdi. Veraset hakkı ortadan kalkmış krala bağlı olan derebeylik, mahalle bakkalı ile markiyi aynı kefeye koyan Ulusal Muhafız Birliği, bir burjuva avukatın isteği üzerine, bir unvana bağlı bir mülkün, aynı unvanla mirasçıların büyüğüne geçmesi hakkının kaldırılması, üstünlüğünü yitirmiş Katolik Kilisesi, 1830 Ağustos'unun yasamayla ilgili tüm buluşları du Bousquier için 1793 ilkelerinin en ustalıklı uygulaması oldu. 1830'dan bu yana bu adam bölgenin genel tahsildarı. Yükselmek için, Kral Louis-Philippe'in babası Orléans Dükü ve dul Orléans Düşesi'nin eski kâhyası Mösyö de Folmon ile olan ilişkilerini kullandı. Kendisine seksen bin lira gelir bağlanmış durumda. Bölge halkının gözünde Mösyö du Bousquier iyiliksever, saygıdeğer, ilkelerinde kararlı, dürüst, nazik bir insan. Alençon halkı sanayi hareketine katılmasını ona borçludur. Bu hareket, sayesinde Bretagne'ın belki bir gün modern uygarlık denen şeye bağlanacağı ilk halkayı oluşturuyor. 1816' da sadece iki arabası olan Alençon, on yıl içinde sokaklarında üstü açık gezinti arabalarının, kupaların, landoların, körüklü arabaların, tilbury'lerin dolaştığını görünce şaşırmadı. Fiyatların yükseldiğini görüp önce ürken burjuvalar ve mal sahipleri daha sonra bu yükselmenin gelirlerinde olumlu bir etkiye yol açtığını kabul ettiler. Başkan du Ronceret'nin şu kehanetvari sözü, "Du Bousquier çok güçlü bir adam!" herkes tarafından benimsendi. Ama karısı için ne yazık ki bu sözün korkunç bir karşı anlamı var. Kocası halk adamına, siyasetçiye hiçbir bakımdan benzemiyor. Dışarıda bu kadar liberal, bu kadar saf, ülkesi için bunca sevgiyle dolu bu büyük yurttaş, evde despot ve karı koca aşkından tümüyle yoksun biri. Son derece kurnaz, ikiyüzlü, hileci bu adam, Val-Noble Sokağı'nın bu Cromwell'i, evinde, boğmak için okşadığı aristokrasiye davrandığı gibi davranıyor. Dostu Bernadotte gibi, demirden eline kadife bir eldiven geçirdi. Karısı ona çocuk vermedi. Suzanne adı, Şövalye de Valois'nın anıştırmalı sözleri böylece temize

çıkmış oldu. Ama liberal burjuvazi, anayasa yanlısı kralcı burjuvazi, kırsal kesim soyluları, yüksek görevliler ve Le Constitutionnel gazetesinin adlandırdığı gibi, rahip partisi Madam du Bousquier'yi haksız buldular. Kadın o kadar yaşlı iken Mösyö du Bousquier onunla evlendi deniyordu. Zaten zavallı kadın için ne büyük şans, çünkü o yaşta çocuk doğurması onun için çok tehlikeliydi! Madam du Bousquier her ay yaşadığı düş kırıklığını Madam du Coudrai'ye ve Madam du Ronceret'ye ağlayarak anlattığında, bu hanımlar ona şöyle diyorlardı: "Ama siz delisiniz, sevgili dostum, ne istediğinizi bilmiyorsunuz, çocuk doğurmak sizin ölümünüz olur!" Sonra, Mösyö du Coudrai gibi birçok erkek umutlarını du Bousquier'nin başarısına bağlıyor ve onu karıları aracılığıyla övüyorlardı. Evde kalmış kız şu acımasız sözlerle yıkılıyordu:

— Yetenekli bir adamla evlenmiş olduğunuz için çok mutlusunuz, sevgili dostum; güçsüz, servetlerini yönetmeyi, çocuklarını yönlendirmeyi beceremeyen erkeklerle evli kadınların mutsuzluğunu yaşamayacaksınız.

— Kocanız sizi ülkenin kraliçesi yaptı, güzelim. Sizi hiçbir zaman sıkıntıda bırakmayacaktır bu adam! Alençon'da her şeyi o yönetiyor.

— Ama ben isterdim ki, diyordu zavallı kadın, halkla daha az uğraşsın ve…

— Çok zor birisiniz, sevgili Madam du Bousquier, tüm kadınlar kocanızı sizden kıskanıyorlar.

Kendisini haksız bulmaya başlayan herkes tarafından yanlış değerlendirilen bu Hıristiyan kadın, kendi içinde erdemlerini sergileyeceği geniş bir yer buldu. Gözyaşları içinde yaşadı ve etrafa dingin bir yüz gösterdi. Dindar bir insan için, her zaman yüreğini didikleyen şu düşünce bir suç değil miydi: "Şövalye de Valois'yı seviyordum, ama du Bousquier'nin karısıyım." Athanase'ın aşkı da bir pişmanlık

acısı şeklinde önünde dikiliyor ve düşlerinde ardını bırakmıyordu. Dayısının ölümü onu üzmüştü, bu ölüm geleceğini daha da acılı bir hale getirecekti, çünkü rahibin Cormon ailesinin siyasi ve dinsel doktrinlerinin değiştiğini görerek çekmek zorunda kaldığı acıları düşündü hep. Çoğu zaman felaket yıldırım hızıyla gelir, tıpkı Madam Granson'un başına geldiği gibi; ama evde kalmış kızda felaket, kumaşı ancak yavaş yavaş ıslattıktan sonra bırakan bir damla zeytinyağı gibi yayılıyordu.

Şövalye de Valois, Madam du Bousquier'nin mutsuzluğunun kötü niyetli sorumlusu idi. Onun yanılmış inancını yanılgıdan kurtarmayı görev bilmişti; çünkü aşk konusunda bu kadar uzman olan şövalye, evli du Bousquier'yi, onu bekâr iken nasıl keşfetmişse, yine öyle keşfetti. Ama bu aşırı cumhuriyetçiyi suçüstü yakalamak güçtü: Salonu doğal olarak Şövalye de Valois'ya kapalıydı, tıpkı evliliğinin ilk günlerinde Cormon ailesini yadsıyanlara kapalı olduğu gibi. Hem sonra kolay kolay gülünç duruma düşürülemezdi, çok büyük bir servete sahipti; Alençon'da egemendi; III. Richard, savaşı yardımıyla kazanacağı bir atın öldüğünü görmekten nasıl tasalanacak olursa, o da karısı için öyle tasalanıyordu. Madam du Bousquier kocasına hoş görünmek için d'Estrignon ailesi ile bozuşmuştu; evlerine artık uğramıyordu; ama kocası Paris'e gidip orada bir süre kalarak onu yalnız bıraktığında Matmazel Armande'ı ziyarete gidiyordu. Oysa evliliğinden iki yıl sonra, tam da Rahip de Sponde'un cenazesinde, Matmazel Armande, Saint-Léonard Kilisesi'nden çıktıkları sırada Madam du Bousquier'ye yanaştı; burada rahip için okunan bir ölüm duasına katılmışlardı. Yüce gönüllü kız bu durumda, iki gözü iki çeşme ağlayan vâris kadına avutucu sözler söylemesi gerektiğini sandı. Saint-Léonard Kilisesi'nden Cours Sokağı'na kadar ölen sevgili kişiden söz ederek birlikte yürüdüler; bu sokaktan da yasak konağa ulaştılar; Matmazel Armande'ın konuşmasının cazibesine kapılan Madam du

Bousquier konağa girdi. Zavallı üzgün kadın dayısının çok sevdiği bir kişiyle onun hakkında konuşmaktan hoşlandı belki de. Sonra, neredeyse üç yıldır görmediği yaşlı markinin iltifatlarına nail olmak istedi. Saat bir buçuktu, yemek için gelmiş olan Şövalye de Valois'yi orada buldu; şövalye onu selamlayarak ellerinden tuttu.

— Ya, işte böyle aziz, erdemli, sevgili hanımefendi, dedi heyecanlı bir sesle. Kutsal dostumuzu kaybettik biz; yasınızı paylaştık; evet, kaybınız burada evinizde olduğu kadar şiddetle hissedildi; daha da çok, diye ekledi du Bousquier'yi anıştırarak.

Herkes ölü ile ilgili birkaç söz söyledikten sonra, şövalye kibarca Madam du Bousquier'nin kolunu tutup kendi kolunun üstüne koydu ve çok hoş bir şekilde üstüne bastırarak onu bir pencere kenarına götürdü.

— Mutlu musunuz bari? dedi babacan bir sesle.

— Evet, dedi Madam du Bousquier, gözlerini indirerek.

Bu evet'i duyan Prenses Sherbellof'un kızı Madam de Troisville ve eski Castéran Markizi, yanlarında Matmazel Armande olduğu halde, şövalyenin yanına geldiler. Yemeği beklerken, hep beraber bahçede gezinmeye gittiler. Acıdan sersemleşmiş olan Madam du Bousquier bu hanımların ve şövalyenin meraktan küçük bir entrika çevirdiklerini fark etmedi. "Onu elimize geçirdik, bilmeceyi çözelim, değil mi?" sözü bu kişilerin birbirlerine fırlattıkları bakışlarda yazılıydı.

— Mutluluğunuzun tam olması için, dedi Matmazel Armande, size çocuk gerek. Benim yeğenim gibi güzel bir oğlan çocuğu.

Madam du Bousquier ağlayacak gibi oldu.

— Bu işte tek suçlunun siz olduğunuzu ve gebelikten korktuğunuzu söylüyorlar, dedi şövalye.

— Ben, dedi Madam du Bousquier saf saf, bir çocuk uğruna yüz yılı cehennemde geçirebilirim!

Böylece ortaya atılan konu üzerinde Madam Vikontes de Troisville ile yaşlı Castéran Markizi tarafından son derecede incelikle yönetilen bir tartışma başladı; bu iki hanım zavallı evde kalmış kızı öyle kandırdılar ki, o da evlilik yaşantısının gizlerini duraksamadan açıkladı. Matmazel Armande, üç kadının evlilik konusunda konuşmalarına fırsat vermek için şövalyenin koluna girip uzaklaşmıştı. Madam du Bousquier'nin o zaman, evliliğindeki bin türlü düş kırıklığı konusunda gözü açıldı. Biraz budala hali sürüp gittiği için, gizlerini açıkladığı kişileri hoş saflıklarıyla eğlendirdi. Her ne kadar ilk anda, Matmazel Cormon'un uydurma evliliği çok geçmeden du Bousquier'nin çevirdiği dolapları öğrenen kenti güldürmüşse de, Madam du Bousquier tüm kadınların saygısını ve sempatisini kazandı. Matmazel Cormon evlenmeyi başaramadan evlilik peşinde koştuğu sürece herkes onunla alay ediyordu; ama katı dinsel ilkeleri yüzünden içine düştüğü olağanüstü durumu öğrenince, herkes ona hayran kaldı. Bu zavallı Madam du Bousquier, o iyi yürekli Matmazel Cormon' un yerini almıştı. Şövalye böylece bir süre için du Bousquier'yi iğrenç ve gülünç bir duruma düşürdü, ama gülünçlüğü sonunda zayıfladı ve herkes onun hakkında söyleyeceğini söyledikten sonra, dedikodu da tavsadı. Hem sonra, bu sessiz cumhuriyetçi, elli yedi yaşında, birçok kimseye göre emekliliği hak etmiş gibi görünüyordu. Bu durum du Bousquier'nin d'Estrignon'lara karşı beslediği kini azdırdı, o derecede ki öç alma günü geldiğinde du Bousquier acımasız oldu. Madam du Bousquier bu ailenin evine bir daha ayak basmaması için buyruk aldı. Şövalye de Valois'nın kendisine oynadığı oyuna misilleme olarak, Le Courrier de l'Orne adlı gazeteyi çıkarmaya başlayan du Bousquier, bu gazeteye şu ilanı koydurdu:

“Göç öncesinde, sırasında ya da sonrasında bir Mösyö de Pombreton’un var olduğunu kanıtlayacak olana, bin franklık bir gelir belgesi verilecektir.”

Evliliğinde, bu evlilik özünde olumsuz olsa da, Madam du Bousquier’nin avantajları vardı: Yalnız yaşamaktansa, kentin en dikkat çekici adamı ile uğraşmak çok daha iyi değil miydi? Hem du Bousquier bekâr kızların bayıldıkları köpeklere, kedilere, kanaryalara yeğlenebilir biriydi. Hizmetçilere, günah çıkaran papazlara, miras avcılarına kıyasla, karısına karşı daha gerçek ve daha az çıkarcı bir duygu besliyordu. Daha sonra, kocasını tanrısal öfkenin aracı gibi gördü; çünkü tüm evlenme isteklerinde sayısız günahlar işlediğini kabul etti; kendisini Madam Granson’un başına açtığı felaketler ve dayısının erken ölümü yüzünden haklı olarak cezalandırılmış saydı; terbiye amaçlı kullanılan sopalarını öpmeyi buyuran dine boyun eğerek, kocasını övüyor, herkesin içinde onu onaylıyordu; ama kilisede günah çıkartma yerinde ya da akşamları dua ederken, söylediğinin tersini düşünen, aristokrasinin ve kilisenin, Cormon ailesinin iki inancının ortadan kalkmasını dileyen kocasının döneklikllerini bağışlamasını Tanrı’dan isteyerek çoğu zaman ağlıyordu. Tüm bu duygularını içinde incinmiş ve ölmüş olarak görse de, kaçınılmaz biçimde kocasını mutlu etme, ona hiçbir şekilde zarar vermeme görevini üstlenmiş ve ona belki alışkanlık yüzünden doğmuş tanımlanamaz bir sevgiyle bağlanmış durumda iken, yaşamı sürekli bir çelişkiydi. Tutumundan ve fikirlerinden nefret ettiği, ancak zorunlu bir sevecenlikle ilgilenmesi gereken bir adamla evlenmişti. Çoğu zaman, du Bousquier reçellerini yediğinde ve yemeği lezzetli bulduğunda çok seviniyordu. Kocasının en ufak isteklerinin bile yerine getirilmesine özen gösteriyordu. Adam gazetesini bir masanın üstünde unutsa, onu atacak yerde, madam hizmetçiye şöyle diyordu: “René, bırakın, mösyö onu orada boşuna bırakmamıştır.” Du Bousquier yolculuğa çıkacak olsa, paltosunu, çamaşırını dert

ediyor; onun maddi mutluluğu için en küçük önlemleri alıyordu. Kocası Prébaudet'ye gidecek olsa, bir gün önceden ertesi gün havanın iyi olup olmayacağını öğrenmek için barometreye bakıyordu. Uyurken sahibinin sesini duyan ve onu gören bir köpek gibi, kocasının bakışında isteklerini dikkatle izliyordu. Şişko du Bousquier, bu düzenli aşka yenik düşüp, onun beline sarılıp, onu alnından öperek, "İyi bir kadınsın!" dediğinde, bu zavallı kadının gözleri sevinç gözyaşlarıyla doluyordu. Du Bousquier belki karısı Rose-Marie-Victoire'a, onun kendisine saygı duymasını sağlayan tavizler vermeye kendisini zorunlu sanıyordu, çünkü Katoliklik erdemi, Madam du Bousquier'nin yaptığı kadar, duygu ve düşünceleri tam olarak gizlemeyi buyurmaz. Ama çoğu zaman bu kutsal kadın, evinde kralcı-anayasa yanlısı fikirlerin altına gizlenen kinci insanların söylediklerini duyduğunda sessiz kalıyordu. Kilisenin mahvolacağını sezerek tir tir titriyordu; kimi zaman budalaca bir söz söylemeyi, bir görüş bildirmeyi göze alıyor, du Bousquier de bir bakışıyla onu susturuyordu. Böyle didişme içinde geçen bu yaşantının hoşnutsuzlukları sonunda Madam du Bousquier'yi şaşkına çevirdi; o da tümüyle hayvansal bir yaşam sürmeye boyun eğerek, zekâsını dışarıya göstermeden gemlemeyi daha basit ve daha saygın buldu. Bunun üzerine kölelere özgü bir boyun eğişi benimsedi ve kocasının kendisine reva gördüğü alçalışı kabul etmeyi övgüye değer bir şey olarak gördü. Kocalık isteklerinin yerine getirilmesi onda hiçbir zaman en ufak bir sızlanmaya yol açmadı. Bu ürkek koyun o zamandan bu yana çobanın kendisine çizdiği yolda yürüdü; bundan böyle Katolik topluğundan ayrılmadı ve günaha sırt çevirerek en katı dinsel uygulamalara girişti. Böylece en arı Hıristiyan erdemlerini kendinde topladı, du Bousquier de kuşkusuz Fransa Krallığı'nın ve Navarre'ın en mutlu insanlarından biri oldu.

— Son nefesine kadar budala kalacak, dedi Madam du Bousquier için, görevinden alınmış olduğu halde haftada iki kez onun evine yemeğe gelen acımasız ipotekler müdürü.

Bu öykü, Şövalye de Valois'nın ölümü ile Suzanne'ın annesinin ölümünün aynı zamana gelmesinden söz etmezse, çok eksik kalır. Şövalye 1830 Ağustos'unda monarşi ile birlikte öldü. Nanancourt'a gidip Kral X. Charles'ın[73] kortejine katıldı ve tüm Troisville'ler, Castéran'lar, Verneuil vb. ile birlikte Cherbourg'a kadar saygıyla ona eşlik etti. Bu yaşlı soylu, biriktirdiği paraları ve gelirinin tutarını oluşturan elli bin frankı yanına almıştı; bunları krala verilmek üzere efendilerinin sadık dostlarından birine teslim etti; yakında öleceğini ileri sürerek, bu paranın majestelerinin iyiliklerinden geldiğini ve Valois'ların sonuncusunun parasının da krallığa ait olduğunu söylüyordu. Şövalyenin ateşli çabasının, güzelim Fransa Krallığı'nı yanında beş para götürmeksizin terk eden ve şövalyenin bağlılığından duygulanmış olması gereken Bourbon'un nefretini alt edip etmediği bilinmiyor. Ama Mösyö de Valois'nın evrensel vasisi Césarine'e ancak altı yüz liralık bir gelir kaldığı kesindir. Şövalye Alençon'a acıdan olduğu kadar yorgunluktan da adamakıllı etkilenmiş durumda döndü ve X. Charles yabancı ülke topraklarına ulaştığında hayata gözlerini yumdu.

Val-Noble Sokağı'nın hanımefendisi ve onun liberal partinin öç almasından korkan koruyucusu, Suzanne'ın annesinin öldüğü köye gizlice gitmek için bir bahane bulduklarına sevindiler. Suzanne, Şövalye de Valois'nın ölümünden sonra yapılan satışta, ilk ve iyi dostundan bir anı kalmasını isteyip, onun enfiye kutusunun değerini bin frank gibi aşırı bir fiyata yükseltti. Zaten Prenses Goritza'nın portresi tek başına bu kadar ederdi. İki yıl sonra, son yüzyılın güzel enfiye kutularının koleksiyonunu yapan kibar bir genç, şövalyenin şaşırtıcı bir biçimde salık verilen enfiye kutusunu Suzanne'dan aldı. Dünyanın en güzel aşklarının sırdaş

mücevheri ve tüm bir yaşlılık döneminin zevki böylece bir tür özel müzede sergilenmiş bulunuyor. Eğer ölüler kendilerinden sonra yapılan şeyleri biliyorlarsa, şu sırada şövalyenin yüzünün sol yanı kızarmış olmalı.

Bu öykü, yalnızca, anısına çok önem verilen ve dikkatle saklanan kimi eşyaların sahiplerinde kutsal bir korku uyandırıp da, onları, artık var olmayan bir mutluluğun bu değerli anılarını değerbilir ellere devretmek düşüncesiyle, bunların yazgısını hemen belirlemek için ek bir vasiyetnameye başvurdurmak amacını taşısaydı, halkın şövalye ruhlu ve sevgi dolu bölümüne çok büyük hizmetler yapmış olurdu; ama bu öykü çok daha yüksek bir ahlaksal amaç taşıyor!.. Yeni bir eğitimin zorunlu olduğunu da göstermiyor mu? Aydın insanlara özgü dikkat ve ilgilerine seslenip, eğitim bakanlarını, Almanya'nın bizden daha ilerde bulunduğu bir bilim olan antropoloji alanında kürsüler kurulması için yardıma çağırmıyor mu? Modern mitler eski mitlerden daha da az tanınıyor. Bunlar bizi her yandan sıkıştırıyorlar, her işe yarıyorlar, her şeyi açıklıyorlar. Bunlar İnsanlıkçı Okul'a göre tarihin ışıklarıdır, imparatorlukları her türlü devrimden koruyacaklardır, yeter ki tarih profesörleri bunlarla ilgili açıklamaların illerdeki halk kitlelerine nüfuz etmesini sağlasınlar! Matmazel Cormon, kültürlü olsaydı, l'Orne ilinde bir antropoloji profesörü bulunsaydı, nihayet o, Ariosto'yu[74] okumuş olsaydı, evlilik yaşamındaki o korkunç mutsuzluklar hiç yaşanır mıydı? İtalyan şairin Angelica'yı neden sarışın bir Şövalye de Valois olan Medoro'yu, kısrağı ölmüş ve öfkeye kapılmaktan başka bir şey bilmeyen Orlando'ya yeğler gösterdiğini araştırırdı belki. Medoro kadın krallığının nedimlerinin mit figürü, Orlando ise hiçbir şey üretmeden her şeyi yok eden düzensiz, öfkeli, güçsüz devrimlerin miti olmaz mıydı? Mösyö Ballanche'ın[75] bir öğrencisinin bu düşüncesini sorumluluğunu yüklenmeden aktarıyoruz.

Zenci başı şeklindeki küçük elmas küpelerle ilgili olarak bize hiçbir bilgi gelmedi. Bugün Val-Noble Sokağı hanımefendisini operada görebilirsiniz. Şövalye de Valois'nın verdiği ilk eğitim sayesinde o şimdi neredeyse kusursuz bir kadını andırıyor, oysa öyle çok kusuru olan bir kadın ki.

Madam du Bousquier hâlâ yaşıyor demek, hâlâ acı çekiyor demek değil midir? Kadınların itiraflarda bulunmakta hiç sakınca görmedikleri dönem olan altmış yaşına geldiğinde, Madam du Bousquier, kocası 1830 Ağustos'unda yeniden eski mevkiine kavuşan Madam du Coudrai'ye gizlice, evlenmemiş bir kız olarak ölme düşüncesine hiç dayanamadığını söyledi.

Paris, Ekim 1836.

[1] 1785'te Kraliçe Marie Antoinette'i lekelemeye yönelik elmas kolye dolandırıcılığı olayına adı karışıp hapse atılmış, Kardinal de Rohan'ın metresi Lamothe Valois. (ç.n.)

[2] François-René Molé (1734-1802) Comédie Française üyesi, ünlü komedyen. (ç.n.)

[3] Armand Louis de Lauzun, sonra Biron dükü. Yakışıklılığı, kadınları baştan çıkarıcılığı ile ünlü. (ç.n.)

[4] O dönemde kraliyet hapishanelerin bulunduğu kaleye verilen ad. (ç.n.)

[5] Voltaire'in Oidipus adlı trajedisine (IV, 2) gönderme: "Efendimiz, Laios öldü…" (ç.n.)

[6] Valois anlamında sözcük oyunu. (ç.n.)

[7] Kabuğunun güzelliği için aranan bir yumuşakça türü. (ç.n.)

[8] 1585'te Sixte-Quint adıyla papa seçilen Felice Peretti. (ç.n.)

[9] Sonradan randevuevine dönüşmüş manastır. (ç.n.)

[10] Rosalie Duthé (1748-1830), ünlü kibar fahişe. Birçok ünlü kişinin metresi oldu. (ç.n.)

[11] Gabriel de Sartines (1729-1801), ünlü polis genel müdürü. Özellikle etkili gizli servisler kurdu. (ç.n.)

[12] Paris'teki operanın ünlü ses sanatçısı (1740-1802). Aşkları, güzelliği ve keskin zekâsı sayesinde de ün kazandı. (ç.n.)

[13] Atinalı heykeltraş Glykon'un yapmış olduğu heykel. Bugün Napoli Ulusal Müzesi'nde bulunmaktadır. (ç.n.)

[14] Tivoli'de Hadriana villasında 1680'de bulunmuş antikçağ heykeli. Medici'lerce satın alındığı için bu adla anılır. (ç.n.)

[15] Burada XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Güney Amerika denizlerinde gemileri soyan "Flibustier" adı verilmiş korsanlardan söz ediliyor. (ç.n.)

[16] Mitolojide, Alkmene kocası Amphitryon'un kılığına giren Iupiter tarafından kandırılmıştır. Alkmene Iupiter'i kocası sanmış ve onunla yatmıştır. (ç.n.)

[17] Mareşal Louis-Alexandre Berthier (1753-1813), Neuchâtel ve Wagram prensi, Napoléon ordusu genel kurmay başkanı. (ç.n.)

[18] Kutsal Kitap'ta Daniel Kitabı'nın 13. bölümünde adı geçen güzel ve erdemli kız Suzanna'ya gönderme. Suzanna iki (yaşlı) yargıcın iftirasına uğrar. (ç.n.)

[19] Fransa'ya ağır savaş tazminatları yükleyen Waterloo Savaşı galipleri söz konusu ediliyor. (ç.n.)

[20] Evli olmayan bir kadından söz edildiğinde "gebe olabilirdin" diye anlamak gerek. (ç.n.)

[21] Gabriel-Julien Ouvrard (1770-1846), ünlü para babası, zamanının en usta vurguncularından. (ç.n.)

[22] Lucius Quinntius Cincinnatus (doğumu ‹Ö 519'a doğru). Ünlü Romalı konsül ve diktatör. (ç.n.)

[23] Napoléon'un iktidara gelmek ya da iktidarını sürdürmek için kendilerine karşı savaşım vermek zorunda kaldığı üç siyaset adamı. (ç.n.) 4 Napoléon Avusturyalıları bu ‹talyan köyü yakınlarında yendi. (ç.n.)

[24] Napoléon Avusturyalıları bu ‹talyan köyü yakınlarında yendi. (ç.n.)

[25] Marengo savaşına katılan Fransız mareşali Kellermann ve bu savaşta ölen Fransız generali Desaix. (ç.n.)

[26] Dağlılar (Les Montagnards): Konvansiyon'da Dağ (Montagne) adı verilen en yüksek ve en soldaki sıralarda oturan milletvekilleri bu adla anıldılar. (ç.n.)

[27] Marengo'da Bonaparte tarafından yenilgiye uğratılan Avusturyalı general. (ç.n.)

[28] Konvansiyon üyesi, Ulusal Hazine komiseri, parasal konularda uzman olan Kont Deformon des Chapelières. (ç.n.)

[29] Paris'te yüksek sosyetenin devam ettiği en kibar kahvelerden biri. (ç.n.)

[30] Yunanlılara göre son Asur kralı. Çılgınlık simgesi efsane kral. (ç.n.)

[31] Tiyatroda ve halk dilinde bön ve beceriksiz uşak tipi. (ç.n.)

[32] Fransız yazar Beaumarchais'nin Figaro'nun Düğünü adlı oyununa gönderme. (ç.n.)

[33] Pariste fuhuş konusunda Dr. Alexandre Parent-Duchâtelet'nin yazdığı kitaba gönderme. (ç.n.)

[34] Tarihte ünlü kibar fahişelere gönderme (ç.n.)

[35] Fransa'da Ancien Régime tarafından din adamları ve soylular dışında krallığın üçüncü sınıfını oluşturan kişiler. (ç.n.)

[36] Fransa kralı tarafından toplanan ve krallığın tüm eyaletlerindeki üç sınıfın (din adamları, soylular, halk) üyelerinden oluşan meclisler. (ç.n.)

[37] parlak. (ç.n.)

[38] Sedaine’in (1719-1797) aynı adı taşıyan üç perdelik dramına gönderme. Kendisine tuzak kurulup aldatılan Alexis, asker kaçağı olarak hüküm giymiştir. Nişanlısı Louise, kraldan aldığı bağışlanma belgesini Alexis idam edilmek üzereyken getirir ve heyecandan bayılır. (ç.n.)

[39] Fransa’da devrim karşıtı kralcı köylü ayaklanmasına verilen ad. (ç.n.)

[40] Molière’in Kadınlar Okulu adlı oyununa gönderme. (ç.n.)

[41] Kişinin kafatasının şeklinden onun kişiliğinin, karakterinin belirlenebileceğini ileri süren bir kuram olan frenoloji (kafatası bilimi) ile uğraşan kimse. (ç.n.)

[42] Rusları Zürih’te yenen General Masséna (1758-1817) (ç.n.)

[43] Fransız yazar La Bruyère’in Dalgın’ı Ménalque’a ve Regnard’ın aynı adı taşıyan komedisine gönderme. (ç.n.)

[44] “Her şeyi yapabilme gücüne sahip olana karşı” anlamında Balzac’ın bulduğu Latince deyim. (ç.n.)

[45] Müzik terimi olarak, piano yavaş, rinforzando ise yavaştan hızlıya geçiş. (ç.n.)

[46] Henri Monnier (1799-1877), Fransız karikatürist, yazar, budala burjuva tipinin temsilcisi Monsieur Prud’homme’ un yaratıcısı. (ç.n.)

[47] Fransız siyaset adamı Talleyrand’ın (1754-1838) çok güzel, ancak budala olan karısı söz konusu. (ç.n.)

[48] Cervantes’in ünlü romanı Don Quijote’ye gönderme. Dulcinea, Don Quijote’nin hayallerinin kadınına verdiği ad. (ç.n.)

[49] Müzik terimi olarak, hızlı (ç.n.)

[50] Germen İmparatoru II. Joseph. (ç.n.)

[51] XV. Louis'nin gözdesi olmuş ve bu kral tarafından kendisine kontes unvanı verilmiş ünlü güzel kibar fahişe. (ç.n.)

[52] Herkül. (ç.n.)

[53] Joseph Addison (1672-1719), İngiliz yazar ve siyaset adamı. (ç.n.)

[54] Yunan mitolojisinde, Odysseus'un karısı Penelopeia'ya gönderme. Penelopeia gündüz dokuduklarını gece sökmesiyle ünlüdür. (ç.n.)

[55] Aslında Fransız atasözü şöyledir: Sarmaşık bağlandığı yerde ölür. (ç.n.)

[56] Alçak sesle. (ç.n.)

[57] Hacir, kısıtlılık anlamında hukuk terimi. Balzac'ın bir romanının adı. (ç.n.)

[58] Yunan mitolojisinde üç güzel tanrıçaya verilen ad. Kharit'ler güzelliği, zarifliği, dostluğu simgeliyorlar. (ç.n.)

[59] XIV. Louis'nin yeğeni Matmazel de Montpensier ile evlenen Dük de Lauzun söz konusu. (ç.n.)

[60] İskoç yazar Walter Scott'un Ivanhoe adlı tarihsel romanı. (ç.n.)

[61] İskoçyalı iktisatçı ve felsefeci Adam Smith'in ünlü Ulusların Zenginliği adlı kitabına alaycı bir biçimde gönderme. (ç.n.)

[62] Bu sözcüklerle başlayan ve ölüler için okunan bir Hıristiyan duası. Bkz. Kutsal Kitap, Mezmurlar, 130. (ç.n.)

[63] İng. İki kişilik, üstü açık, iki tekerlekli hafif at arabası. (ç.n.)

[64] Bir içki türü olan apsent, Fransızca acı, üzüntü anlamına da gelir. (ç.n.)

[65] Piskoposlara hitap şekli. (ç.n.)

[66] Nilüfer eskiden cinsel isteği söndürücü, çocuk yapmayı engelleyici bir bitki olarak biliniyordu.(ç.n.)

[67] Roma tarihine gönderme. Siyasi özgürlüklerine kavuşmak için savaşan plebler bu dağa sığınmıştı. (ç.n.)

[68] İskoç yazar Walter Scott'un Edinburgh Hapishanesi adlı tarihsel romanına gönderme. (ç.n.)

[69] Şerefini lekelemektense ölmek daha iyidir, anlamında Latince söz. (ç.n.)

[70] Fransız oyun yazarı Corneille'in (1606-1684) Pompeius'un Ölümü adlı tragedyasına gönderme. (ç.n.)

[71] Büyük maliyeci ve liberal siyasetçi, 1814'te Banque de France'ın genel müdürü olmuş Jacques Laffitte'e (1767-1844) gönderme. (ç.n.)

[72] Fransız yazar ve siyaset adamı (1768-1848). Adı geçen gazetede başlattığı muhalefet kampanyası söz konusu ediliyor. (ç.n.)

[73] Tahtını ve ülkesini bırakıp İngiltere'ye giden ve yurtdışında sürgün hayatı yaşayan Fransa Kralı X. Charles (ç.n.)

[74] Ludovico Ariosto, İtalyan şair (1474-1533). Orlando Furioso (Çılgın Orlando) adlı yapıtıyla ünlüdür. (ç.n.)

[75] Pierre-Simon Ballanche (1776-1847), Fransız felsefeci ve gizemci. (ç.n.)